

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 11 (2537)
ПЯТНІЦА
12
сакавіка 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ВАША РАЗУМЕННЕ ПІСЬМЕННІЦКАГА АБАВЯЗКУ?

Некалькі адказаў на пытанні штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

Стар. 2—3

НАД ПРАЕКТАМ З'ЕЗДАЎСКІХ ДЫРЭКТЫЎ

Стар. 2—3

БЕЛАРУСКІ ПІСЬМЕННІК АДКАЗВАЕ ПОЛЬСКАМУ ДРУГУ

Стар. 4—5

На паверцы — вершы Пятра ПРЫХОДЗЬКІ

Стар. 5

«РУДАБЕЛЬСКАЯ РЭСПУБЛІКА», ВАРЫЯНТ ЭКРАННЫ

Стар. 7

СЯРОД КНІГ

Стар. 8

ВОДГУКІ ПРА РЭСПУБЛІКАНСКУЮ МАСТАЦКУЮ ВЫСТАЎКУ

Стар. 10—11

Урывак з новай аповесці Паўла МІСЬКО

Стар. 12—13

ЗАБОЙСТВА МАГЛО НЕ БЫЦЬ

*Роздум над судовымі пра-
таколамі.*

Стар. 14—15

Фота Ул. КРУКА.

Менш як тры тыдні засталася да адкрыцця XXIV з'езда КПСС. У высокім форуме камуністаў краіны прыме ўдзел і пасланец Мінскай абласной партыйнай арганізацыі Аркадзь Адамавіч Граковіч.

25 гадоў Аркадзь Адамавіч носіць форму чыгуначніка. Не адзін мільён тон грузаў, не адну тысячу пасажыраў перавёз ён, калі працаваў машыністам. Зараз Аркадзь Адамавіч перадае свой вопыт малодшым. Ён адзім з лепшых машыністаў-інструктараў Мінскага чыгуначнага дэпо.

У сённяшнім нумары «Літаратуры і мастацтва» на 4-й старонцы А. А. Граковіч расказвае пра сваё жыццё і работу.

ПАЧЭСНАЕ ПРАВА, ПАЧЭСНЫ АБАВЯЗАК

САВЕЦКАЯ беларуская літаратура заўсёды вызначалася сваімі моцнымі сувязямі з жыццём народа, высокім пафасам жыццесцвярджэння камуністычных ідэй, яна заўсёды была актыўнай удзельніцай і натхніцельнай рэвалюцыйнай творчасці мас.

Пісаць аб народзе і для народа — пачэсны абавязак мастака слова. Напярэдадні чарговага з'езда КПСС, напярэдадні пісьменніцкай справазда-

чы партыі і народу шмат якія пытанні, клопаты, думкі хвалююць літаратурную грамадскасць рэспублікі. Што прынцыпова новае ў здабытках сённяшняй паэзіі і прозы, драматургіі і крытыкі, якія недахопы трэба пераадолець, каб быць на ўзроўні запатрабаванай часу? Чаго, нарэшце, чакаюць самі пісьменнікі ад з'езду?

Сёння на гэтыя пытанні адказваюць І. Гурскі, А. Вялюгін, А. Кулакоўскі, Н. Перкін.

ваючы ў гэтай частцы Германіі, заўсёды абмінаў горад. Палохалі прывіды паззі — вялікія Гётэ і Шылер.

І тады ж, яшчэ да трагеды ў Гранада, вялікі Іспанец, дбаючы аб сапраўднай паэзіі, пісаў: «Мы павінны ўмець поўнацю адірчыць яе, і тады яна сама падзе голая ў нашы абдымкі. Чаго паэзія не церпіць ні над якім выглядам — гэта абыхавасці. Раўнадуннасць — трыв д'ябла, а між тым менавіта яна дзіроцца на ўсіх скрыжаваных у блазенскіх строях самазадаваленасці і культуры».

У той жа, ужо далей час, па добрану наваз Максіма Горкага ў Мінску сабраўся паэтычны пленум. Усе паэты з хваляваннем гавораць пра гэты форум.

На з'ездзе павінен прагучаць ладкі: складаны ўсесаюзны паэтычны форум. І па добрай традыцыі — у Мінску. Не парадны, не святочны, а рабочы, мудры пленум.

Гэта наш клопат.

Ілья ГУРСКІ

ДАРОГУ МАЛАДЫМ

Камуністычнае выхаванне народа, згуртаванне яго вакол партыі, паказ перадавых рысаў савецкага чацвярка — вось аднак лепшых твораў беларускай савецкай літаратуры, што з'явіліся паміж п'ятым і шостым пісьменніцкімі з'ездамі і заваявалі любоў нашых чытачоў.

Наша партыя аддавала і аддае вялікую ўвагу літаратуры, творчаму лёсу кожнага мастака ўнаасобку. Партыя адкрыта крытыкавала тых, хто

праўляў хістанні, рабіў памылкі. Прынцыповая крытыка дала становічыя вынікі.

Сёння атрад беларускіх савецкіх літаратаў як ніколі згуртаваны вакол партыі, верны перадавым ідэям чалавечтва, марксізму-ленінізму, што з'яўляецца залогам новых творчых поспехаў.

Усе сапраўды таленавітыя беларускія пісьменнікі заўсёды ішлі зваротна, з народам, удзельнічалі ў практыцы сацыялістычнага будаўніцтва. Гэта ўзбагачала іх веданнем жыцця барацьбы працоўных, за пабудову новага грамадства, натхняла іх на пісанне новых мастацкіх твораў, на ўдасканаленне свайго майстэрства.

Неўзабаве адбудзецца XXIV з'езд КПСС, які спрод ішлых вытаніў разгледзіць і зацвердзіць новы пяцігадовы план, выкананне якога забяспечыць далейшы рост нашай эканомікі і культуры, магучасці нашай дзяржавы. Наша задача — садзейнічаць павышэнню камуністычнай свядомасці народа, выхаванню камуністычных адносін да працы, высокіх прынцыпаў савецкага патрыятызму і інтэлігентнасці.

У свеце выдзецца вострая ідэалагічная барацьба, пісьменнікі Савецкай Беларусі былі і будуць вернымі памочнікамі партыі ў прапагандае камуністычных ідэй, у справе пабудовы камуністычнага грамадства, у стварэнні духоўнай культуры народа.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны беларуская пісьменніцкая арганізацыя налічвала крыху болей за сорак літаратараў, а цяпер іх — каля трохсот. Пісьменнікі, якія былі прыняты ў саюз адразу пасля вайны, цяпер так званыя сярэдняе пакаленне. Яны, як кажучы, цвёрда сталі на ногі, шмат якія іх творы не толькі вядомы ў нашай краіне, але і далёка за яе межамі. Нас радуе, што і вялікі атрад маладых пісьменнікаў набірае разгон, бярыцца за раскрыццё складаных тэм, павышае сваё майстэрства. Нам неабходна не толькі больш увагі аддаваць выхаванню іх, але і памагаць ім знайсці месца ў жыцці.

Дарогу маладым!

Анатоль ВЯЛЮГІН

НАД ПОЛЕМ БОЮ

Пісьменнікі з'езд — творчал справаздача кожнага генерала і радавога. У кожнага свая пачыгодна. Пісьмовы стол — поле жыцця і бою.

На стала — падрыхтаваны для выдавецтва двухтомныя выбраныя вершаў і паэм. Дзве новыя паэмы. З ім, не спяшаючыся ў дарогу, жыў, трывожыўся, пакутаваў. І цяпер сумна: на з'ездзе не будзе гаворкі аб творах, што да гэтага дня не пабачылі свету.

Шмат чаго няма на стала, як на полі пасля бою. Былі сцэнарыі. Паводле іх на кінастудыі «Беларусьфільм» і «Тэлефільме» знята дзесяць поўнаметражных дакументальных стужак. Хацелася гаварыць аб героіцы свайго вялікага народа. Гаварыць так, каб далёка чулі. Кіно і тэлебачанне сёння — гэта шматмільённыя, з разлікам на кожнага глядача, тыражы; кіно і тэлебачанне — «багі сучаснага жыцця».

Праўда, Тадэвуш Кубяк непакоіцца: гэтыя багі — небяспечныя супернікі паэта. — «Бездапаможным сталася на-

ша ўяўленне. Кіно гаворыць нам усю праўду, не баючыся нават фатагенічнасці смерці».

У кожнага свая думка. На досвітку кінематографа пэўна меў рацыю Бадлер: «Кіно адймае, адбірае душу ў паэзіі». Цяпер на экраны царуе слова, магучае слова, і яно валодае сэрцамі. Да гэтага імкнуўся Маякоўскі, калі рабіў сцэнарыі, экранізаваў Джэка Лондана, сам здымаўся і сам здымаў крыху наўмыслна фільмы.

Паэзія ўсюды застаецца паэзіяй, калі яна — паэзія.

Усё больш адчуваецца інфляцыя паэтычнага слова. Чытае ўся краіна. Тысячы чытачоў пішуць вершы. Кепска тое, што амаль усе, без выбару, вершы друкуюцца. І абавязкова з партрэтамі аўтараў. Часам маладыя паэты, якім бракуе творчага росту, проста на вокладцы другога зборніка даюць свой фотаадбітак на ўвесь свой, бывае, карацены рост.

Патрэбны глабальны зрух, каб вярнуць паэзіі правы. Каб з'явіўся на свет дужы, жывы верні.

Як з раскрытай аорты,
кроў тым вершам бруццэ,
Будзе дзень а чацвёртай,
Брому! Трэба спыніцца.

Неба — золас астылі,
бездань мёртвага царства,
У сусвет гэты вылі
верш, як лыжку лікарства.

(Ул. Бранеўскі).

Свет помніць, ведае сілу паэзіі. Кажуць, Гётлер не любіў Веймара і, бы-

У МИНИСТЕРСТВЕ КУЛЬТУРЫ БССР

ЗА ДАЛЕЙШЫ ЁЗДЫМ ДРАМАТУРГІІ

Калегія Міністэрства культуры БССР прыняла пастанову «Аб мерах па палепшэнні работы з драматургамі». Адзначыцца, што на творах беларускіх аўтараў тэатры рэспублікі паставілі шэраг значных спектакляў, лепшыя з якіх атрымалі станоўчую ацэнку і былі адначаны на Усеаюзным конкурсе. З 52 прэм'ер па п'есах беларускіх драматургаў, паставленых у апошнія пяць гадоў, толькі ў мінулым годзе былі паказаны наступныя — «Андрэй Касцяца», «Зорка Венера», «Амністыя», «Трыбунал», «Дарога праз ноч», «Начыне дзяжурства», «Юнацтва рыцара», «Адчыніце казляніці», «Мядовы месяц». У сёлета тэатральным сезоне на сценах прафесійных тэатраў ідуць 32 п'есы беларускіх аўтараў.

Разам з тым калегія адзначыла, што пакуль яшчэ ні колькасць, ні якасць сучасных п'ес не задаваль-

няюць запатрабаванай глядача і тэатра. Няма планавай і мэтанакіраванай работы з драматургамі ў дзейнасці рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі ўпраўлення па справах мастацтваў Міністэрства культуры БССР. Не падтрымліваецца кантакт з сэнсывай драматургіі Саюза пісьменнікаў Беларусі.

У тэатрах пакуль што няма таго, што можна назваць «творчай лабараторыяй» па сумеснай дзейнасці з драматургамі (у пастанове такі дакор робіцца, у прыватнасці, Акадэмічнаму тэатру імя Я. Купалы і Рускаму тэатру БССР імя М. Горкага). Мала пішацца п'ес для юнага глядача.

Недастаткова выкарыстоўваецца такі рэзерв рэпертуару, як інсцэнізацыя лепшых твораў іншых жанраў літаратуры. Рэдка звяртаюцца тэатры і да каштоўных здабыткаў драматургіі мінулых гадоў, да п'ес, якія з вялікім поспехам

ішлі на беларускай сцэне.

Упраўленню па справах мастацтваў Міністэрства культуры БССР прапанавана перагледзець рэпертуары тэатраў мінулых гадоў і выбраць з іх для аднаўлення незаслужана забытыя п'есы, якія маюць значную ідэйна-мастацкую каштоўнасць, больш актыўна весці сістэму дзяржаўных заказаў на напісанне новых сцэнічных твораў, практыкаваць інсцэніраванне лепшых твораў беларускай літаратуры. З сакавіка гэтага года да і сакавіка 1972 года вырашана правесці рэспубліканскі конкурс на лепшую п'есу, прысвечаную тэмам сучаснасці. Сёлета ўвосень адбудзецца семінар драматургаў рэспублікі. Рыхтуецца нарада памочнікаў галоўных рэжысёраў тэатраў па літаратурнай частцы, па якой будучы абмеркаваныя праблемы творчых сувязей з драматургамі і вопыт садружнасці тэатраў з аўтарамі арыгінальных п'ес. Драматургі, якія працуюць над творамі пра сучаснае жыццё прамысловых прадпрыемстваў і калгаснай вёскі, будуць атрымліваць творчыя камандзіроўкі.

Газеце «Літаратура і мастацтва» прапанавана публікаваць матэрыялы пад рубрыкай «Трыбуна драматурга».

САМЫ ПАПУЛЯРНЫ ЖАНР

«З мэтай найбольш поўнага задавальнення духоўных патрэбнасцей народа забяспечыць далейшае развіццё мастацтва, умацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы ўстаноў культуры».

з праекта Дырэнтыў.

НІХТО не адмаўляе велізарнай ролі мастацтва ў эстэтычным выхаванні працоўных. Неждарма У. І. Ленін пасля перамогі Вялікага Кастрычніка абвясціў, што яго належыць народу, і гэта вялікая выснова стала галоўнай ва ўсёй палітыцы Камуністычнай партыі і савецкага ўрада ў галіне мастацтва.

У прапагандае мастацтва любога жанру асноўны цяжар ускладаецца на прафесійныя калектывы. У Беларусі склаўся свая харавая культура, яе развіццю і станаўленню актыўна садзейнічалі прафесійныя хоры, створаныя за гады Савецкай улады. Але цяпер, на сучасным этапе духоўнага жыцця народа, іх яўна недастаткова — з аднаго боку, а з другога — яны не могуць існаваць у адрыве ад плённага развіцця вучэбных і самадзейных хораў. Вось тут і збягаюцца многія праблемы.

Колькі ў нас піяністаў, якія выконваюць у розных трактоўках фартэп'янальныя творы, колькі такіх выканаўцаў на іншых інструментах! У філармоніях і іншых канцэртных арганізацыях цяпер абавязкова ёсць эстрадна-аркестравыя групы, а то і больш шматлікія калектывы, якія прапагандаюць лёгкую, эстра-

ную, часам і пошлую музыку. Атрымліваецца так, што мы самі ствараем умовы для перавагі джазу над усімі іншымі жанрамі музычнага мастацтва. Ніхто не адмаўляе неабходнасці мець лёгкую музыку, але добра, калі ўсё робіцца ў меры.

Чатыры п'ятых прафесійных канцэртаў у абласных і раённых цэнтрах за год бываюць эстраднымі. Гітары з дапамогаў узмощанай тэхнікі разам з трубай і барабанам упэўнена і незойліва прабіваюць сабе дарогу. Каб жа хаця да інтэрпрэтацыі твораў малага жанру эстраднікі падыходзілі падобна С. Рыхтэру, які лічыць творы малой формы самымі складанымі, бо перадаць вялікія пачуцці і думкі нейкімі шаснаццаццю тактамі вельмі цяжка, патрэбны высокі прафесіяналізм і вялікі талент.

Музыка ж, якая мае глыбокі змест, у абласных і раённых цэнтрах бывае вельмі рэдкім гоцем, а што да харавога жанру, то ён у канцэртах займае зусім нязначнае месца. Колькі харавых шэдэўраў Палестрыны, Арланда Ласа, Баха, Моцарта, Бетховена, Рымскага-Корсакава, Шастаковіча, Свірыдава мы не можам паслухаць, не можам атрымаць велізарнага эстэтычнага задавальнення, спазнаць пачуцці і думкі перадавых людзей розных эпох. У выкананні якога калектыву можна пачуць «Рэквіем» Берліза, «Поры года» Гайдна, араторы Гендэля, кантаты і месы Баха? Калі што-небудзь і выконваецца, то хіба ў адным Мінску?

Прапаганда савецкай, рускай, беларускай, зарубежнай харавой класікі ў Беларусі ўскладзена толькі на адзін прафесійны калектыв — Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу. Безумоўна, сёння тамоў гэтай літаратуры фізічна не па сіле аднаму мастацкаму калектыву.

Сякую-такую работу ў гэтым напрамку вядуць хоры кансерваторыі і радыё, але ў гэтых калектываў свае задачы. Абслужыць шырокую аўдыторыю, тым больш перыферычную, яны не маюць магчымасці. Слуханне ж па радыё і тэлебачанні няк не замяніць сустрэчы з жывымі выканаўцамі.

Часам здаецца, што праблемы ў эстэтычна-асветнай рабоце могуць запоўніць

Аляксей КУЛАКОЎСКИ ГЛЫБОКА РАЗУМЕЦЬ СУЧАСНІКА

Не так даўно мне дзівілася пабываць на новабудовлях Віцебскай вобласці. Наведзілі мы хімічны камбінат у Наваполацку, магутную электрастанцыю ў Новалукомлі. Гэта ў асноўным — стварэнні мінулай пяцігодкі. Такія гіганты індустрыі з'явіліся і ў іншых гарадах і раёнах нашай рэспублікі. Больш таго — з'явіліся і самыя гарады: новыя, вялікія, светлыя, ды на тых месцах, дзе раней ніколі нічога не было.

Відаць, кожнаму хочацца сказаць перш за ўсё аб тым, што бліжэй да яго душы, пра што ён больш ведае. У мяне заўсёды ў памяці мая Салігоршчына. Ціпер ужо ўсе кажуць — Салігоршчына, а раней гэта была Старобіншчына. Пра яе мала хто ведаў. А пра маю маленькую вёсачку дык амаль што і ніхто не ведаў, акрамя тамашніх людзей. Гэта было малапрыкметнае, глухаватае месца, аддаленае ад шасейных дарог, ад гарадоў. Бывала, нават даехаць да мае вёскі было справай нялёгкай, асабліва раніш уясной або ўвосень.

Ціпер побач з майёй вёскай вырас вялікі прыгожы горад Салігорск. Сама вёска стала ўжо далёка не той, нейшай: у ёй усё змянілася да лепшага, яна стала амаль што прыгарадам.

Новы горад з'явіўся, вядома, не сам па сабе, не на звычайнаму геаграфічнаму размяшчэнні! Салігорск вырас каля тых месц, дзе былі выяўлены ў недрах зямлі вялікія запасы калійнай солі. Хто мог думаць яшчэ нейкі дзесятак год таму назад, што пад нашымі старобінскімі пяскімі ды балотцамі толькі такія скарбы!

І вось пачалі расці тут камбінаты хімічнай прамысловасці: адзін, другі, трэці! Пачалося будаўніцтва і чацвёртага камбіната.

Я сказаў, хоць вельмі каротка, толькі пра свой родны куток. А колькі можна было б назваць такіх, умоўна кажучы, куткоў па ўсёй нашай рэспубліцы, па ўсёй краіне?

Гэта пра тое, што ўжо ёсць, што ўжо створана нашымі людзьмі за мінулыя гады. А што прыясуць нам наступныя гады, наступная слаўная

пяцігодка? З'явіцца новыя гарады і сёлы, новыя куды нашай Індустрыі, высокія ўрады, багатыя фермы! Яшчэ больш павысіцца культурны і матэрыяльны ўзровень жыцця савецкага чалавека. І ўсяго гэтага дасягнуць нашы савецкія людзі пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, усё гэта створыць розум і рукі чалавечыя.

Вось тут і пачынае адольваць мяне чыста пісьменніцкі, грамадзянскі роздум, калі ўчытваешся ў Дырэктыўны XXIV з'езд КПСС: ці дастаткова глыбока і ўсеабаўна мы, пісьменнікі, бачым і разумеем гэтага чалавека, нашага сучасніка, нястомнага змагаюся за пераўтварэнне ў жыццё вялікіх і велічных планаў нашай партыі? Ці не залішне далёка мы адыходзім у сваіх творах у мінулае нашага народа, дзе ўжо ўсё ўсталялася, набыло і сталую форму, і сталы змест, дзе не трэба асабліва ламаць галаву, як гэта пазнаць, адноставаць у мастацкім творы. А вось сучасны чалавек, рабочы, калгаснік, інтэлігент, з яго складаным характарам, з яго новымі, перадавымі якасцямі, з яго багатым і самабытным духоўным светам — яшчэ амаль не трапляе ў поле зроку нашага пісьменніка. Пакуль што я не магу назваць ніводнага аб'ёмнага, высокамастацкага твора пра людзей сучаснай калгаснай вёскі. Наўрад ці можна сказаць, што ў нас ёсць імяна такіх кнігі і пра рабочы клас.

Пераадолець гэта, запянуць гэты вялікі прабел — адна з самых важных праблем нашай пісьменніцкай арганізацыі. Пра гэта, думаецца, і павінна ісці гаворка на чарговым пісьменніцкім з'ездзе.

Навум ПЕРКІН

ГЭТА РАДАСЦЬ І ГОНАР

Перад тымі, хто яе чытае, наша літаратура амаль заўсёды адчувала свой неаплачаны доўг. Гэта і зразумела: так гаворыць у ёй яе сумленне, яе вернасць непахіснаму, мы б казалі — недадыталнаму купалаўскаму дэвізу — «сэрца мільянаў падслухаць быць».

Асабліва задумваецца літаратура над значэннем сваім у жыцці народа на этапах рашучых здзяйсненняў, напярэдадні штурму новых вышынь

гісторыі. Такі момант перажывае наша краіна кіраж зараз, перад XXIV з'ездам нашай Партыі.

Чытаючы праект «Дырэктыў XXIV з'езда КПСС на пяцігодным плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады», літаратар не можа не таго спецыяльна адрасаванага яму раздзела. Але гэта не таму, што літаратурная праца не паддаецца лічбавому вымярэнню — абсалютна ўсё, выкладанае ў Дырэктывах, неадродна датычыць яго, усё цалкам яго хвалюе і не можа не хваляваць.

Бясспрэчна, што і самі па сабе выразы накіталі: «узначыць эфектыўнасць працы», «ацяпляць далейшае ўсебаковае развіццё...» — гучаць заклікам да літаратараў — каб і яны дбайлі пра ўсё гэта ў сваёй пісьменніцкай прафесіі. Але ж справа тут ідзе аб вельмі ёмістым, маштабным паняцці абавязку. Доўг можа быць аплачаны пісьменнікам толькі ў тым выпадку, калі ён па-сапраўднаму прасякнёцца зместам тых чалавечых здзяйсненняў, якія стаяць за лічбамі, памёткамі, планавамі вызначэннямі. Такім чынам, «тэхналогія» літаратурнай працы па неабходнасці павінна падвойцца пад вялікую меру мастацкага мыслення.

Нельга не прыгадаць тут словы Льва Талстога пра тое, як разнастайна-багата — намнога багацей і разнастайней, чым у людзей з забяспечаных класаў — перажыванні працоўнага чалавека, звязаныя з самай яго працай, з яго барацьбой з прыродай, «з яго адносінамі да ўсіх эканамічных пытанняў не як да прадметаў мудравання ці фанабэрыі, а як да пытанняў жыцця...» («Што такое мастацтва?»).

Здавалася б, лічы, эканоміка, разважаны строгі розум, — а як глыбока ўсё гэта ўрастае ў лёс чалавека, абарочваецца чалавечымствам нават у такога падрэслена-«духоўнага» пісьменніка, якім быў геніяльны Леў Талстой. Што ж гаварыць нам, сучаснікам планаваных пераўтварэнняў грамадства ў імя чалавечай працы!

Дарэчы, у Дырэктывах ёсць выраз пра больш поўнае задавальненне духоўных патрэб народа, — а гэта, вядома, мае ўжо самае непасрэднае дачыненне да сферы літаратуры і мастацтва. І азначае такі заклік, апроча ўсяго іншага, зварот да таленту, гонару і сумлення пісьменнікаў: глыбей прапінаць у сутнасць такіх найважнейшых сацыяльных пераўтварэнняў, як навукова-тэхнічная рэвалюцыя, збліжэнне ўзроўню жыцця горада і вёскі, бачыць і раскрываць самыя значныя духоўныя працэсы, маральныя, эгатычныя, псіхалагічныя калізій, якія непазбежны ў сучасным грамадстве, у нашу бурліваю эпоху гісторыі.

АБМЯРКОЎВАЕМ ДЫРЭКТЫВЫ XXIV З'ЕЗДА КПСС

П РА КІНО гавораць, што яно — мастацтва маладое. Так, кіно маладое ў параўнанні з іншымі відамі мастацтва. Але ў той жа час гэта даволі спелое мастацтва, калі азірнуцца і асмысваць створанае ім.

Створана многа, накоплены велізарныя маральныя каштоўнасці. Проста сорамна, недапушчальна карыстацца ім так, як гэта часта робіцца ў нас. Кіно мае шырокую аўдыторыю, вельмі ўтука ўплывае на глядачоў і на працу павінна заняць вядучае месца ў выхаванні, асвете, адукацыі.

Існуючая ж сістэма практыку фільмаў на маю думку, мала спрыяе гэтай звычайна бывае таі. На студыі выпісана карціна. Прайшла з поспехам на экраны, глядачы перадымі некалькі цудоўных імгненняў, навучыліся нечаму, задумаліся над тым ці іншымі праблемамі, зменшаны рэацыі ў друку і... карціна знікла з экрану. Толькі выпадковасць можа вярнуць карціну на экран якая-небудзь клуба або невялікага кінатэатра.

Мастацтва і ўсе мы ісебм вялікія страты ад такога абывалавага стаўлення да створаных каштоўнасцей.

Цяжка, безумоўна, вырашыць праблему выхавання ўсяго, што накінула кінематографія. Няма гатовых рэцэптаў. Відаць, неабходныя формы можна знайсці толькі ў выніку абмеркавання пытання ўсім зацікаўленымі асобамі і арганізацыямі. Апрача прафесійнай думкі трэба ўлічыць пажаданні глядача. Адно толькі зусім ясна: настала неабходнасць палепшыць сістэму практыку. Нельга ператвараць лепшыя фільмы ў здабытак архіваў.

Неадзіную паслугу ў гэтай справе можа аказаць тэлебачанне. Яно мае вялікую аўдыторыю, яму не заўсёды хапае сваіх спецыфічных тэлевізійных перадач і таму трэба шыроў ўводзіць у тэлевізійныя праграмы папулярныя фільмы па гісторыі кіно. Часам, праўда, добрыя фільмы ранейшых гадоў і з'яўляюцца на тэлеэкране. Вялікім поспехам у глядачоў карыстаецца, напрыклад, «Кінапапарама». Але ў гэтым напрамку трэба

ПОСНЕХ БЕЛАРУСКІХ КНІЖНІКАЎ

Па выніках Усеаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва за IV квартал 1970 года калектыву Мінскага аблкінагандлю (дырэктар А. Дашкевіч) прысуджаны Пераходны чырвоны сцяг Дзяржаўнага камітэта па друку пры Савеце Міністраў СССР і Цэнтральнага камітэта прафсаюза работнікаў культуры і першая грашовая прэмія.

У рэспубліканскім спаборніцтве выйшаў пераможцам па выніках работы за IV квартал 1970 года калектыв Магілёўскага аблкінагандлю (дырэктар Н. Белісаў), якому прысуджаны Пераходны чырвоны сцяг Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку і Беларускага рэспубліканскага камітэта прафсаюза работнікаў культуры і першая грашовая прэмія. Другія грашовыя прэміі прысуджаны калектывам Гродзенскага бібліятэчнага калектара і кнігарні № 9 г. Полацка Віцебскага аблкінагандлю.

Трэція прэмія атрымалі калектывы Брэсцкага бібліятэчнага калектара і кнігарні № 12 г. Мазыра.

АРХІТЭКТАРЫ РАЯЦЦА З БУДАЎНІКАМІ

Секцыя «Новыя будаўнічыя матэрыялы і канструкцыі» Саюза архітэктараў БССР правяла нараду, якая абмеркавала задачы, пастаўленыя праектам Дырэктыў XXIV з'езда КПСС у галіне будаўніцтва.

У нарадзе прынялі ўдзел работнікі прамысловасці будаўнічых матэрыялаў рэспублікі. З паведамленнямі выступілі намеснік міністра прамысловасці будаўнічых матэрыялаў БССР В. Більдзюкевіч, начальнік аддзела Беларускага ўпраўлення геалогіі У. Тарбееў, галоўны архітэктар эксперыментальна-канструктарскага бюро мэблі Э. Шуберт, дырэктар Мінскай шпалернай фабрыкі В. Осіпава і іншыя.

У Мінскім Доме архітэктараў была наладжана выстаўка будаўнічых матэрыялаў Беларусі.

самадзейныя народныя харавыя капэлы. Гэта правільна, але толькі часткова. Перш за ўсё, мы не можам праводзіць усе рэпетыцыі з поўным складам, і таму вывучэнне аднаго твора займае ў тры-чатыры разы больш часу, чым трэба. Спевакі маюць вельмі розныя галасавыя і музычныя магчымасці, неаднолькавую музычна-тэатральную падрыхтоўку.

Калі гаворыць канкрэтна пра нашу капэлу, то многія перашкоды ўдалося пераадолець. Шляхам вельмі ўпартай працы мы падрыхтавалі поўную канцэртную праграму ў двух аддзяленнях. Яна някэпска прымаецца слухачом. Мы паказалі праграму ў сваёй вобласці і ў Мінску. А што далей? Мы проста не можам не паехаць у іншыя вобласці і за межы рэспублікі, бо іншым аўчынка не варта вырабу. Значыць, Упраўленне культуры абвясціла, фінансавыя арганізацыі павінны знайсці магчымасць для такіх выездаў. Павінны ісці насустрач нам і кіраўнікі прадрываўстваў, дзе працуюць артысты капэлы.

Прэтэнзіі на гастрольныя пазездкі калектываў, якія ў поўнай творчай форме, зусім законныя. Бо іншым настане творчае ўвядзенне, а мажліва і поўны распад калектываў. Таму варта ў бюджэце вобласці на новую пяцігодку прадугледзець выдаткі на гэтыя мэты.

Ёсць у нас і іншыя клопаты. Наглядзячы на магчымасць выконваць салідную праграму (у нашым рэпертуары каля 500 твораў складаных твораў), пакуль што і нам не па сіле выконваць вялікія харавыя творы, асабліва палотны кантатна-аратарыяльнага жанру, запяленыя тамы якіх стаяць на паліцах. Даводзіцца толькі спачуваць шматмільённай публіцы, якая прагне пазнаёміцца з гэтымі творамі чалавечага генія. Для папулярнасці драматургічнай літаратуры, якой значна менш, чым харавой, у кожным абласным цэнтры, акрамя сталіцы, ёсць дзяржаўныя драматычныя тэатры, шырокая сетка народных тэатраў, на іх працуе і кіно. А хто ў нас апрача Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы можа па-сапраўднаму прапагандаваць харавую музыку? Няма такіх калектываў.

Выхаванцы Р. Шырмы пакуль што адзінокія.

Не, не варта ўсё ж верыць чуткам, што сёння людзі захапляюцца толькі эстрадай, што харавыя канцэрты не ў модзе. Народ любіць харавое мастацтва. У час канцэрта дырыжор проста фізічна адчувае за спінай затоенае дыханне слухачоў. А калі ёсць слухачы, значыць трэба павялічыць у рэспубліцы колькасць прафесійных акадэмічных хораў.

Можна было б пераняць некаторыя традыцыі братніх рэспублік — Украіны, Эстоніі, Латвіі, Літвы. Напрыклад, чаму б нам у кожным абласным цэнтры не мець узорны хор кіраўнікоў хораў? У гэтым калектыве, які адыграў бы ролю «метадычнага кабінета», павышалі б свой прафесійны ўзровень дырыжоры лепшых сельскіх і раённых хораў. У сябе дома яны маглі б у чарнавым выглядзе рыхтаваць харавыя партыі, а потым збірацца ў абласным цэнтры на рэпетыцыі. Ва ўсякім разе такому хору сур'ёзныя творы былі б па сіле.

І нарэшце, калі ставіць пытанне аб росце ў нашай рэспубліцы харавога прафесіяналізму, то трэба закрануць пытанне і пра нацыянальны рэпертуарны фонд. Дзейнасць беларускіх кампазітараў у гэтым напрамку пакідае жадаць лепшага. Занадта рэдка з'яўляюцца на свет апрацоўкі багатых у мастацкіх адносінах і глыбокіх па змесце беларускіх народных песень, а калі яны і выходзяць, дык іх цяжка адрозніць ад аўтарскіх твораў. Народная мелодыя часта прыглушаецца не па-народнаму складанай «гармоніяй», харавыя партыі становяцца бліжэй да інструментальных і г. д. Вельмі хацелася б, каб з'явіўся кампазітар — харавы дырыжор, бо харавая кампазіцыя патрабуе ведання хору, прыроды галасавога апарату, асаблівацей харавой інструментарыі. Калі не лічыць Ю. Семянюку і некаторых іншых кампазітараў, якія час ад часу папаўняюць беларускую харавую бібліятэку, усе астатнія чамусьці мала аддаюць увагі гэтай, бадай, самаму дэмакратычнаму музычнаму жанру.

Ул. БАШКО,
мастацкі кіраўнік Магілёўскай
народнай харавой капэлы.

ІМ МЕСЦА— НЕ Ў АРХІВАХ!

«...развіваць сетку кінатэатраў і кінатэатраў... Запіраць асабліва ўвагу на будаўніцтва сістэмы культурнага абслугоўвання насельніцтва...»

З праекта Дырэктыў.

думае той ці іншы дырэктар. Крытыры ў гэтай справе павінны быць больш істотныя. Прышоў час, каб кожны кінатэатр стаў цэнтрам, базай таго ці іншага кінаклуба. Напрыклад — клуб лепшых фільмаў, клуб гісторыі кіно, клуб рэвалюцыйных фільмаў, камедыяў, клуб кінападарожнікаў і г. д. У працяжжэ некаторых сацыялістычных краін ёсць добрыя вынікі такога вопыту, і няма прычыны, каб гэты вопыт не пераняць нам.

Паўтараю яшчэ раз: настала неабходнасць ставіць пытанне аб самай шырокай і сістэматызаванай кінаадукацыі, вядзі яе не эпизодычна, а пастаянна. І не абавязкова для такіх мэт прыстасоўваць вялікія кінатэатры. Паўторныя фільмы могуць ісці ў малых залах. Не трэба патрабаваць ад іх выгод эканамічных. Каштоўнасць іх паказу ў іным, невымерна больш важным — у выхаванні чалавека.

Валентына РАХУБА.

КАРЭСПАНДЭНТ, кажаце? Быў ужо. Праўда, не з газет, з радыё. Раскажыце, просіце, пра які-небудзь небяспечны выпадак. А я яму — не было. Не было, разумею, аварыйных сітуацый у майбры практыцы. Дык у гэтай карэспандэнцэ настрай сапсаваўся. «Як гэта, — кажа, — не было. Каб за дваццаць пяць гадоў работы ды ніводнага ЧП?» Дзівак-чалавек. Дрэжны той машыніст, у якога ЧП бываюць. Значыць нешта недагледзеў, нешта не заўважыў. А калі ты да работы з усёй адказнасцю, па-сур'ёзнаму — будзе заўсёды парадак.

Тады ён да мяне з другога боку. «Як вы чыгуначнікам сталі? Калі нарадзілася гэтая высакордонная мара? Мо гэта ў вас сямейная традыцыя, мо ў вас дынастыя чыгуначнікаў?»

І не традыцыя, і не дынастыя. Я хлопец вясковы. З Явароўшчыны. Мо чулі, ёсць такая вёска ў Смалявіцкім раёне? Бядка мой яшчэ ў трыццаці трыцім годзе памёр. Засталася мая маці з чатырма сынамі. Да самай вайны ў калгасе працавала. Пасля немцы прыйшлі. Старэйшы мой брат Валодзя ў канцы сорак другога падаўся ў партызаны. Там у нас вакол ляс, ляс і партызан было многа, партызанская зона. Ну, а ў студзені сорак чацвёртага наляцелі на нашу Явароўшчыну карнікі. Я ў той дзень з раныцы ў суседнюю вёску да сваякоў пайшоў. А ўвечары, калі вярнуўся, дык на месцы хаты ўбачыў адзін закуранны комін. Кінуўся да суседзяў, а яны мне страшнае, што ні ў якім сне не прысніцца, раскажыце — нехта падказаў карнікам, што Валодзя ў партызанах, дык яны вывелі маці з двума хлопцамі, ды тут на дварэ і застрэлілі, а хату спалілі.

Пакуль прыйшла да нас Чырвоная Армія, тулюўся я па сваяках ды суседзях. А пасля прыходу нашых падаўся ў Мінск. Хлопец у ўжо быў ладны, шаснаццаці пайшоў. Тут восенню сорак чацвёртага і паступіў у чыгуначнае вучылішча. Чаму, менавіта, сюды? Ды таму, што ў аб'яве прачытаў — даюць стипендыю ды абмундзіраванне, ды харчаванне бясплатнае. Бось так.

Выпусцілі мяне праз два гады памочнікам машыніста. Пачалося маё, як у газетах пішуць, працоўнае юнацтва. Эге ж, сённяшняй моладзі лясчэй хлеб і да хлеба дастаецца. Зараз, гляджу, хлопец змену ад'ездзіць, а вечарам у клуб бяжыць, на танцы. Дык на здароўе. Калі ж патанцаваць, як не ў вясемнаццаць гадоў. А я пачну ўспамінаць свае вясем-

вугалёк. Чаму? Вакансіі ўсё не было на машынісцкую пасаду.

У нас на чыгуначні з кадрамі строга. Тут дыплом — паўсправы. Тут вопыт, на-вык патрэбны. Ды вялікае пацудзе адказнасці. Тут, як таму сап'еру, памыляцца не дазволена.

Неўзабаве стала да нас паступаць новая тэхніка. Паравозы на нафтавым палі-

метадам працы, прымаць экзамены пры пераатэстацыі, абкатаць навічкоў...

Вунь учора абкатаў я новага машыніста Анатоля Леановіча. Немалады ўжо чалавек, за сорак, відаць. Шмат гадоў памочнікам машыніста працаваў. Праўда, адукацыі ў яго малавата, але ўпарты. Школу машыністаў скончыў і ў нас экзамен нядрэнна здаў. А ў нас у дэпо

НАСУСТРАЧ XXIV З'ЕЗДУ КПСС

МАРШРУТ У НАС АДЗІН

РАСКАЗ МАШЫНІСТА-ІНСТРУКТАРА МІНСКАГА ЧЫГУНАЧНАГА ДЭПО, ДЭЛЕГАТА XXIV З'ЕЗДА КПСС АРКАДЗЯ АДАМАВІЧА ГРАКОВІЧА

наццаць, дык, даўбог, акрамя паравознай топкі нічога і не ўспомню.

Вадзілі мы грузавыя цягнікі. З чым? Усё больш з будаўнічымі матэрыяламі — лесам, цэглай, цэмантам. Хто яго ведае, мо гэта будыніна, дзе зараз з вамі гутарым, з той цэглай пабудавана, што мы некалі вазілі...

Што і казаць, цяжка даводзілася. Не, каб кінуць, і ў галаву не прыходзіла. Прыкіпеў я да чыгункі сэрцам. Романтика? Я мо тады і слова такога не чуў. Спадабалася, ды і ўсё.

Толькі разумеў, што аднаго чыгуначнага вучылішча мне малавата, так і будзеш памочнікам машыніста да сівых валасоў. У сорак дзевятым паступіў я ў Гомельскую школу машыністаў. А праз год у армію ўзялі. Там, у арміі, дзесяць класаў скончыў. Пасля арміі вярнуўся ў школу. У пяцьдзесят пятым атрымаў нарэшце, запавяты дыплом машыніста.

Ды толькі не думайце, што мяне адразу падхпілі пад ручкі, маўляў, вось вам, Аркадзь Адамавіч, паравозік, будзь, калі ласка, гаспадаром. Ведаецца, колькі яшчэ памочнікам машыніста працаваў? Пяць гадоў. Пяць гадоў яшчэ пакідаў

ве, пуцявая аўтаматыка розная. Помню, як у дэпо першыя цеплавозы прыбылі. Хадзілі мы вакол, языкамі ад захаплення цмокалі. Электрастанцыя на колах дый годзе. У кабіне чыста, утульна. Хоць ты пад гальштукам прыходзь на работу.

Вось тады падумалася мне, што мая сярэдняя адукацыя хутка і не «пацягне». Падаў я заяву на завочнае аддзяленне Гомельскага інстытута чыгуначнага транспарту. Не скажу, каб лёгка было вучыцца. Ад адной толькі вышэйшай матэматыкі галава пухла. Але ж неак выдзюжыў. За ўсе шэсць гадоў ніводнага «хваста» не меў. У шэсцьдзесят чацвёртым годзе атрымаў дыплом інжынера-механіка цеплавознай гаспадаркі.

Я ў той час ужо машыністам самастойна працаваў. Спачатку на паравозе, а пасля перасёў на цеплавоз. А ў шэсцьдзесят сёмым пачаў пасажырскія цягнікі вадзіць. Ездзіў на Брэст, Оршу, Вільня. Прысвоілі мне званне машыніста першага класа.

Ну, а летась прапанавалі новую пасаду — машыніста-інструктара.

Абавязкі якія ў мяне зараз? Абавязкаў шмат. Навучаць трэба перадавым

экзамен здаць, даўбог, цяжэй, чым у інстытуце дыплом абараніць. Са свайго вопыту ведаю...

Прынялі, значыць, мы цеплавоз. Пглядзеў я, як прычэпіўся да цягніка. Нічога, акуратна. Паехалі. Зімой нашаму брату — чыгуначніку цяжэй. Хоць рэйкі — не шаша, галалёду не бывае, а ўсё ж не тое счэпленне калёс і тармазы холадам не так адчувальныя, як трэба. Тут не пазяхай, калі не хочаш непрыемнасцей.

...Даехалі да месца добра. Праўда, трохі хваляваўся Леановіч, ды гэта натуральна. Яна, работа такая. Увесь у напружанні. Зараз хуткасі вунь якія. Бывае перагон, дзе поезд імчыць кіламетраў сто ў гадзіну. Ляціш і раптам бачыш, што недзе дэлека наперадзе чалавек стаіць на рэйках. Адрозу цябе гарачыняю ўсяго абдасць. Вось і думай, уключаць экстранае тармажэнне, ці не. Мо гэты чалавек праз хвіліну ўбок адыдзе. І табе яшчэ рукой памахае. Маўляў, прывет, машыністу. А ў таго машыніста за гэтыя хвіліны кашуля стала — хоць выкруці.

Раней усё гэта даводзілася перажы-

ВЕЛЬМІ ПАВАЖАНЫ ПАНЕ АХОЦКІ!

Прабачце за тое, што не жадаючы гэтага, затрымаўся з адназам на Ваш ліст, які дужа ўсцешны мяне. Я быў у раз'ездах, — у прыватнасці ў Міры. Думаю над лібрэта геральдзічнай оперы з XVII стагоддзя. А, значыць, трэба было кананца ў архівах, шукаць знаўцаў і г. д.

Цяпер паспрабую, як магу, адказаць на Вашы пытанні. І, дзеся самага пачатку, я хачу сказаць аб тым, што мы запатда мала ведаем чалавечую псіхіку, яе асаблівасці, тое, як яна мяняецца ад вонкавых абставін, спрыяльных ці неспрыяльных, мала, каб дакладна адказаць, якім чынам унікла думка, ідэя, твор.

Словам, «таямніца гэтая вельная ёсць». Таму я дасылаю толькі свае назіранні, толькі тое, што прыблізна ведаю сам і нават тое, што чуў ад сяброў па яру, не буду надта ўключаць. Каб быць вэўным.

Што сказаць аб паўставанні, аб узнікненні літаратурнага твора?

Перш за ўсё павінен быць адпаведны настрой. Яго ствараюць розныя рэчы. Пацудзе вялікага спакою, або, наадварот, нейкай падзеі, што скалае дыбе ажда глыбіні душы. Або нешта такое, што спадучае і тое і іншае. Мінулым летам, напрыклад, такі настрой нарадзіўся ў мяне на старажытным славянскім гарадзішчы Святая гара, пад вёскай Гарадное, па Століншчыне. Вакол балоты і мёрквы сонечныя лугі, а пасярод іх, над рэчачкай, гара з абсечанай верхавінай. Уся зарасла чорнымі ад старасці соснамі. На соснах вулілі ў выглядзе чалавечых фігур. Тут жа адна хата і руіны млына з колам, выкачаным на адхон. Перад хатай цвітуць касачы і пелюшкі.

Гэта ўжо гатовы верш. Аб ім можна забыць, але раптам ён сам усплыве, у самы неадпаведны момант.

А ўжо атрымаецца верш ці не — тут усё залежыць ад тысячы прычын, перш за ўсё, я лічу, ад асацыяцый, ад багацця іх, ад умення чалавека выкараць іх у сябе і пераказаць імі.

Часам паўтурхоўвае на гэта нават кніга. Прычым, не толькі ў тым сэнсе, што вычытаны недзе дакументальны факт, які адразу нараджае цэлы роў ідэй, вобразаў, тыпаў, але і ў тым сэнсе, што, бывае, нейкая думка кнігі нараджае асацыяцыю «ад супрацьлеглага», асацыяцыю-пародыю або ўспаміні. Ён абрастае другімі ўспамінамі і ўрэшце ператвараецца ў сваю супрацьлегласць, у рэч, якая мае самастойную каштоўнасць.

Не было выпадку, каб, перачытаўшы нашага Купалу, Багдановіча, не-

каторыя рэчы Чорнага, або, скажам, не менш мне, йам блізкіх і мілых Куханоўскага, Міцкевіча, Норвіда, Славяцкага, Крашэўскага, Вейсгенгофа, Струга, Тэтмаера, Ружавіча, Пшыбыся, Парандоўскага (імя ж ім — легенда, і я называю толькі першыя, што прыйшлі да галавы), каб не з'явіўся халодны і высокай настрой, калі ўсё ж звінніць захапленнем, чыстай заіздасцю і глыбокім незадавальненнем та-

бе ў дзённых, або нават у тыднёвых пакутах. Галава, душа, вусны нават будучы увесь час працаваць, хай надсвідомо, ствараючы цэлае. Ты можаш на большы або меншы тэрмін забываць аб гэтым, але рашэнне ўсё адно прымае, нават, бывае, у сне.

Гайдануў у сляніскай хаце пустую, блэгучную калыску і забыў. І толькі пасля ўсплыў: «Бязгучная гайдаецца калыска, як паміж небам і зямлёй

ламі, на якія звісаў мох. Нібы пачва-ра нейкай на цябе насоўваецца.

А пайшоў далей — і раптам высокая палына над морам, урвішчы, мора шырокае, аж да неба, густа-сіняе. Ранняя вясна. Паўсюль россыпы сініх горных гіяцынтаў.

І вось падумалася, што й тыя бачылі гэта, а чинер мы не ведаем, хто яны былі, чым пакуталі і радаваліся, не ведаем нават ніводнага слова з

АКНО У ТВОРЧУЮ ЛАБАРАТОРЫЮ

ЗАДУМА: УЗНІКНЕННЕ І ЎВАСАБЛЕННЕ

Ул. КАРАТКЕВІЧ

Польскі вучоны Міраслаў Ахоцік, які працуе над праблемамі літаратурнай творчасці, прыслаў ліст пісьменніку Уладзіміру Караткевічу. У лісце ён пісаў:

«Я быў вельмі ўсцешаны, калі некалькі месяцаў таму Ян Гушча, з якім мяне лучыць не толькі дружба, але і тое, што мы разам рэдагуем «Асновы», паказаў мне падборку беларускай паэзіі, а ў ёй Ваш чудовы верш «Таўры». Спадзяюся, што нумар «Асноў» са сваім вершам вы ўжо атрымалі.

Я кіраў у рамках навуковай працы (дактарат) пішу кнігу пра нараджэнне літаратурнага твора. Пра тое, як нараджаецца твор у сямдомасці пісьменніка. Я ў фактары з акалячай пазалітаратурнай рэальнасці робіць уплыў на фарміраванне верша, апавядання, рамана. І таму, што праца мая, як я ўжо сказаў, мае навуковы характар, мае філасофскія і сацыялагі-

чныя абагульненні павінны абапірацца на выказванні пісьменнікаў адносна таго, як у іх, у дачыненні да канкрэтных твораў, праходзіў творчы працэс. У сваёй кнізе я буду цытаваць выказванні пісьменнікаў розных нацыянальнасцей. Мне асабліва важна і тое, каб была прадстаўлена таксама беларуская літаратура. Ці не маглі б вы напісаць мне пра тое, як узнікае верш у Вас? Я знаю, што Вы добра ведаеце польскую мову, але прашу Вас напісаць Ваш ліст па-беларуску, таму што ў сваёй працы я буду цытаваць выказванні пісьменнікаў на мове арыгінала і ў перакладзе».

Ул. Караткевіч адгукнуўся на просьбу польскага даследчыка. Рэдакцыя штотыднёвіка лічыць, што адказ пісьменніка будзе цікавы і для чытачоў. Таму прананем яго вашай увазе. Ліст друкуецца з некаторымі змяненнямі.

бою. Нешта, прыблізна, таёе: «Вогты мой, як умелі пісаць (або: як пішуць), чэрці! Ну вось, гэтыя часу не трацілі, столькі змаглі даць, а ты праваць з невялікай сваёй здольнасцю лядак» і г. д.

Пацудзе, падобнае на рэўнасць да жанчыны, калі мы пачынаем дзесь са скуру і, часам, скажам вышэй галавы.

Ну вось, настрой створаны, усё адно чым, матэрыял заўсёды пад рукой, бо ўсё жыццё ты толькі і рабіў, што жму і збіраў убачанае і чутае. І тут толькі трэба берагчы гэты настрой, не расплохаць яго і чакаць, пакуль дыбе «папісася».

Пачынаецца гэта по-рознаму і заўсёды нечакана. Ад погляду на нешта, ад ценю, паху, які ўспомніў з дзяцінства, ад выпадковага слова з размовы праходжлага пад ліхтаром. Раптам устае гатовы, заўсёды адкрыталаваны радок. Ён можа быць нават гукам, але гукам таксама адзіна патрэбным. Таму, што ён заахочвае рабіць далей, не дазваляе кінуць аб'яцае, што гэтая, чарговая праца будзе добраў і патрэбнай табе, што яна можа ўзварушыць іншага.

Пасля гэтага гука або радка (а ён часта бывае ключавым) ты ўжо працы не кінеш, хаця б яна дасталася та-

труна...» А адсюль ужо два крокі да думак аб вайне, аб катастрофе, аб усёй нашай трагічнай гісторыі... аб Адаме, які бачыў усё гэта ў сне... І аб тым, што вялікую мужнасць трэба мець, каб ведаць, прадбачыць такое і ўсё ж пачаць ілях. Аб тым, што і мы жывем з такой вольш штодзённай мужнасцю і што ў гэтым шмат-высокага.

Вы хацелі ведаць, якім чынам узнік верш «Таўры». Пастараюся аднавіць гэты ўспаміні. Некалькі год назад я пайшоў на Аю-даг. Адзін. Можна і не спяшаўся б, але прачытаў, што досыць многа дзён хадзіць на Мядзведзь-гару будзе нельга: будучы трупіць з самалётаў шкоднікаў лесу.

За ўсю дарогу ніводнага чалавека. Скалы, сцяжка, дрэвы.

А на верхавіне, як толькі дабраўся, старая, разбітая крэпасць таўраў. Я іхнія сляды і дагэтуль не раз бачыў: мы здымалі фільм пад Кошкайгарой. І там трапіліся каменныя скрыні іхніх магіл, зарослыя-зямлёй. А тут уразіла. Замест муроў — валы з рассыпаных каменяў. Усё зарасло паўдзённым лесам, абвілося плешчом. Ледазь відаць квадраты, рэшткі вежаў. І наперадзе самае страшнае дрэва, якое бачыў. Каравае, з кароткімі, як абрубкі, тоўстымі да неверагоднасці, пакурчанымі галінамі. З дуп-

іхняй мовы, ніводнай песні. Але ж не зніклі яны як адзін, пакінулі ж яны дзядей, хай пасля атурччаных, абрусельных ці яшчэ як. Тых, што пачалі гаварыць на гоцкай мове або сталі слугамі генуэзцаў на іхніх факторыях. Не мець нават памяці — жахлівы лёс. Песні — забытыя, абліччы, усё. Прайшла катастрофа і няма цэлай грамады. Ну, а каб зараз-галабальная вайна і дайшла б да варварства тых, хто апалеў? І нейкі вучоны эпохі вялікіх адкрыццяў у нейкім 3000 годзе раптам пасівеў бы або галаву зламіў над праблемай, чаму тубыльцы, што жывуць над ракой Ваал, у цяперашніх Нідэрландах, гавораць на адной мове з тубыльцамі з-пад ракі Вааль, у цяперашняй Паўдзёнай Афрыцы.

Такі быў, прыблізна, ход думак. ...А пасля, праз даволі значны час, калі і думкі гэтыя былі схаваныя ў далёкія каторы памяці, усплыло нейкае ключавое слова, не памятаю зараз, якое дакладна, — ці не «на мур», што называлі продкамі ўзведзены?» — нічым не звязанае ні з таўрамі, ні з Аю-дагам (бачыце, тут пайшло ўсё ж ад уражанняў, хаця і забытых, а ў верхні пра сон Адама ўвогуле ні ад чаго, ад радка пра калыску). І раптам пайшло і пайшло. І хаця там няма ні гіяцынтаў, ні іншага — гэта

ваць самому, а зараз... зараз перажываю за сваіх падпечных, іх у мяне пяцьдзят брыгад—сто чалавек. Прыйдзеш пасля работы дахаты і не сядзіцца. Як там у хлопцаў справы, ці не здарылася чаго.

На тым тыдні толькі вярнуўся дадому, не паспеў памыцца, чую за акном машына сігналіць. За мной, Аказваецца, хлопцы з маёй калоны Аляксандр Малаковіч і Анатоль Зарэчны павялі грузавы цягнік і праз метраў пяцьсот заселі, загарадзішы гарлавіну станцыі.

Прымчаў на месца, хлопцы з разгубленымі тварамі корпаюцца ў маторы.

— Знікла нагрузка,—ледзь не плача Малаковіч.—Не дадзім рады.

Пахвалюешся. У нас на чыгунцы ўсё па мінутах распісана. У адным месцы выбіўся з графіка, адгукнецца ў іншых месцах. А тут стаіць таварняк у гарлавіне станцыі, дарогу загарадзіў. Не дадзім яму ходу, прыйдзецца цягнуць назад на станцыю, а гэта брак. Паглядзеў я найбольш слабыя месцы ў схеме, якія часцей за ўсё падводзяць. Так і ёсць: аслаблі праводы на клемных рэйках. Падцягнуў. Ёсць ток! Хлопцы мае аж павесялілі.

— Давайце, кажу, рухайце. Мо ў дарозе нагоніце.

Не будзеш жа лаяць іх. Тэхніка складаная, з кожным можа здарыцца непрыемнасць. А хлопцы ў калоне пісьменныя. Пяць машыністаў з інжынерскай адукацыяй, 70 з сярэдняй тэхнічнай, 23 вучацца завочна.

...На дварэ сакавік. Хоць патроху яшчэ прыціскае мароз, але вясна ўжо ва ўсім. Глядзіце, як дзень пабольшаў, а ў зацішку сонейка па-летняму прыпякае. Люблю вясну, усё жыццё люблю вясну. Ну, а сёлетняя, адметная. Для ўсіх нас, для мяне асабіста. У канцы сакавіка збярэцца XXIV з'езд КПСС, дэлегатам якога я абраны. Жыву гэтай падзеяй. Там, у Крамлі, форум камуністаў краіны падсумуе вынікі пройдзенага, намеціць новы маршрут, па якім з яшчэ большай хуткасцю паляціць наш саветскі лакаматыў.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

КУПАЛАВА ТАПОЛЯ

Ядліве Раманоўскай,
Янсу Шарахоўскаму.

Шумела стромкая таполя
Над люстрам свіслацкай вады.
Нібы прынесшы ў горад поле,
Пух рассыпала малады.

Паўвека толькі прамінула—
І долу рухнула яна.

Ўжо адбор — усе яны нябачна прысутнічаюць, як толькі мой падтэкст, які дазволіў мне ўсхвалявацца і, шліхам ужывання двух-трох скупых рэалій, крыху ўсхваляваць ішага.

Я ведаю людзей (адзін з іх нават мой сябра, якому я веру), якія казалі мне, што ім здаралася сасіць верш. Прычым ледзь не цалкам, з розвіткам сюжэта, з думкай, нават з памерамі і асобнымі строфамі. Думаю, што гэта магчыма. Мозг увесь час заняты адным і нават у сне працуе нейкай сваёй часткай. Са мной такога не здаралася: каб адразу ўвесь верш. Гэта і зразумела. Адзін чытае па радку, а другі «фатаграфуе» адразу, цэлую старонку, як я чытаю патрэбную мне, але нудную літаратуру (Буніна або Чэхава так, вядома, чытаць не будзеш). Нейчы мозг можа і ўладкаваны так, каб «сфатаграфавачь» з думак і асацыяцый няспання цэлы верш у сне.

Але са мною бывала, што ў сне ўзнікаў нейкі радок або думка аб тым, што было б цінным вершам. Ніколі, здаецца, яны не прыходзілі разам. Але аднойчы здарылася так, што канчатковы штуршок для стварэння рэчы прыйшоў у сне.

Усё было запісана ў некалькіх бланкетаў. І пах паветра Прымор'я. І колер сопака, і факты, і выгляд партавых кранаў, і назіранні над зварамі ў зававедніках і над людзьмі, што так дапамагаюць ім. Думаў напісаць вялікі дарожны нарыс. Прайшоў ледзь не год.

І раптам сон, у якім усё гэта злілося на фоне «адбіцця атачнай атакі на базу субмарын», якое я назіраў (я тады часова працаваў карэспандэнтам у марской газеце). Атака была вучэбная, але ў сне адчувалася з апакаліпсічным размахам і жудаснай рэальнасцю.

Адразу ж, яшчэ амаль не перайшоўшы да явы, я адчуў... не, мяне як стукнула, што ёсць досыць добра намечаны сюжэт і ёсць нота, з якой трэба пачаць. І ўсё на сваім месцы, усё — адзіны спляў.

Так і ўзнікла паэма ў прозе «Чазенія». Яна і пачынаецца з гэтага сну, які я дадаў герою, каб паказаць яго духоўны стан: Я не змяніў у ім нічога, ніводнага гукі, ніводнага колеру (сон быў каларовы). Толькі перамяніў сапраўднае імя напарніка са сну на нейтральнае «друг».

...Наконт сьвяліло што ж сказаць. Калі прыблізна паўстае, пасля ўсяго, аб чым я пісаў Вам ужо, думка і памер (для верша) — то пасля проб, часам шматлікіх, выкрышталізоўваецца мікратыль, стыль толькі для гэтай рэчы (макратыль адзін, хаця і выпрацоўваецца гадамі, крыху мяняючыся ад рэчы да рэчы). Але я не мастак ахарактарызаваць, што гэта такое. Пішу, як прывык, падпарадкоўваючыся густу, слыху, зроку. А ўсё гэта ў кожнага чалавека інашэ. То,

і можа, і піша кожны чалавек па-інашаму менавіта таму. Я, напрыклад, цяпець не магу некаторых слоў, хаця яны, дзальбог, ні ў чым перада мной не вліваюцца. Ясна, што я пазбягаю іх, як і сіх-тых колераў, напрыклад, хаця б яны на сто працэнтаў падыходзілі да параўнання.

Лепей, відаць, не скажам, што стыль — гэта чалавек, яго густы, прыстраці і г. д. Колькі людзей, столькі і стыляў.

Далей ужо ўсё выдае думка. Ябо, часам, і сам герой, у якім раптам праўляецца небяспечная самастойнасць: выявілася нейкая новая рыса характару, дзякуючы якой ён проста не мог у дадзеным выпадку ўдарыць ворага ці, наадварот, збаяцца яго. Бывае і так, што мяняюць плынь рэчы і нейкія вонкавыя ўражання. Напрыклад, на дзіва светлы настрой, які адчуваеш пасля коннай паездкі па жніўях, з аплененых павуціннем, «пракаю маці божай», пад празрыстым небам — гэты настрой можа прымусіць, пад уплывам хвілін, даць такі самы настрой герою, што знаходзіцца ў гэты момант нават у досыць скрутных абставінах. Хай на адно імгненне раптам адчуе шчасце жыцця ў самую жахлівую хвіліну. Гэта бывае часам эфектна і нечакана праўдзіва.

Раман — гэта, вядома, не тое. Асабліва раман гістарычны. Думку аб ім, жаданне напісаць яго ажыўляе, часцей за ўсё, нейкі асобны факт, вычытаны ў хроніцы ці старажытным акце. Для мяне гістарычная рэч пачынае жыць з анекдота (не ў нашым сэнсе, а ў тым, у якім разумелі яго продкі год дзвесце назад: трагічны або вясёлы, але заўсёды сюжэтны і арыгінальны факт з жыцця рэальнай гістарычнай асобы). Для мяне мой «Хрыстос у Гародні» пачаўся з урыўка з «Хронікі» Стрыкоўскага «Свая легенда» — з магільскіх хронік. Толькі факт, хай і вызначны, павінен урушваць.

Але я ўяўляю і іншы шлях. Разглядае чалавек беларускія гравіоры Скарыны і Вапшанкі, дзе сцэна з «Юдзіфі» і па касцюмах, і па тыпах — наша сярэднявечча. Або разглядае серыю карцін з жыцця Хрыста. Уявім сабе, што яны з кватэры Палітычнага Аўгустыянскага з касцёла Катарыны ў Кракаве. Глядзіць гэтыя «Спаёмні», «Маленні аб чашы» і г. д. І раптам разумее, што гэта XV ст., якое было яно ў Польшчы і Беларусі. Людзі, тыпы, адзены. На гэтым цяжкім можа ўзнікнуць нейкі сюжэт з гісторыі рэлігійных сутычак.

Але пасунуць на стварэнне гістарычнага рамана можа і асабістая зацікаўленасць да эпохі. Мяне, напрыклад, прымусіла займацца 1863 годам сямейнае паданне аб расстраляным у той час чалавеку. Ведаючы толькі тое паданне, я напісаў сваё «Наром на бурнай рацэ» (толькі назвы, праз некалькі год, я знайшоў судовую

звонку. «Зноў» — тады гэта, пах, пейзаж, сцэнка, якую ўбачыў. Я сам не ведаю, што гэта, тое, якое штурхае, у чым яго аднаведнасць, твайму настрою, які толькі й чакаў, каб прарвацца. Але, калі ўсё гатова і чакае — гэты ўладны суровы загад, гэты поштурх не прымусіць сябе доўга чакаць.

З «Каласамі пад сярпом тваім»... гэта атрымалася некалькі разоў.

У вясну таго года, калі я пачаў пісаць раман, давалася мне плысці чаўном па Дняпры. Лі адной вёсці, бераг якой рака вечна падгрызалася, я ўбачыў на паўкруглым выступе старую дзірку-грушу, якая цвіла. Ясна было, што толькі каранямі яна зберагла сабе ў гэтым годзе жыццё, каб у наступным абурьца ў вясновую па-

ялогія.

Трэба ведаць, як працуе мозг сапраўднага матэматыка, мастака, паэта. Трэба ведаць іхнія адносіны з усім навакольным светам, ад алонінай дробязі да праблем Быцця, усе падрабязнасці гарачага іравання ўсіх людзей срод усіх.

ВЫПРАУЛЕННЕ ПАМЫЛКІ

У «Пазыўнай паверцы» мінулага нумара штотыднёвіка была допушчана памылка; заглавам другога верша Еудані Лось трэба чытаць — «НАШЫ ПОМНІКІ».

ГЭТА БЫЛІ амаль трохгадзінныя «мачэты» — свята спорту і мастацтва, у якім сустрэліся дзве «каманды»: пяць тысяч гледачоў Мінскага Палаца спорту і 600 ацэбраў.

Была жывая скульптура — «бронзавыя» людзі, ну акаймаванні якіх выконвалі фрагмент з балета «Спартак» народная артыстка БССР Н. Давідзенка і заслужаны артыст БССР Л. Чахоўскі. Быў спартыўны танец — свежы, малады, у выкананні групы навучэнцаў Мінскага харэаграфічнага вучылішча ў пастановцы С. Гехта. Былі лаўрэат Усерасійскага конкурсу чытальнікаў В. Сінайскі; групавыя нумары майстроў мастацкай гімнастыкі; народны артыст БССР В. Чарнабаеў; народны артыст УССР М. Вадзяны і заслужаны майстар спорту Ус. Баброў; гросмайстар І. Баляслаўскі і заслужаны майстар спорту К. Заарыкіна (яны сыгралі бліц-партыю «жывымі шахматамі»); леныградцы — народная артыстка РСФСР Н. Кургалкіна і А. Паўлоўскі; чэмпіёны свету З. Вароніна, В. Карасева, М. Варонін, С. Дзіямідаў... Былі ўрыўкі з дакументальных і мастацкіх фільмаў, ігравыя сцэны, і, нарэшце, малюнічы фінал — «жывы Крэмль»...

Наогул, для таго, каб адчуць і ацаніць гэтае рэўю, яго трэба паглядзець. Упершыню ў краіне адбылося такое маштабнае спартыўна-тэатралізаванае прадстаўленне, і здарылася гэта ў Беларусі.

Шлях да гэтых трох святочных гадзін быў і доўгі, і не лёгкі. Як арганізацыйна, так і творча.

...На афішы значылася: «Рэжысёр — пастаноўшчык заслужаны трэнер БССР Р. Майзельс». За некалькі апошніх гадоў гэты вядомы спартсмен і трэнер «рэжысёраваў» каля 10 тэатралізаваных адкрыццяў буйных спаборніцтваў, масавых выступленняў на стадыёнах. Усе яны выклікалі гарачае адабрэнне гледачоў. Вось і рашыўся на большае. І таксама — поспех.

Вядома, не ўсе нумары былі раўнацэнныя, не ўсе было такое арганічнае, як «бронзавыя» людзі і фрагмент са «Спартак», урываак з пудоўкінскай «Шахматнай ліхаманкі» і бліц-турнір «жывымі шахматамі». Але ж мы гаворым не аб прыватнасцях, а аб прынцыпе: будзе ў нас у Беларусі (тым больш — ён створаны!) тэатр спорту ці не? Патрэбны ён ці не патрэбны?

«Падключым» аўтарытэты.

«Наш час — час зліцця тэатра і спорту». Гэта Ю. Уласаў. Артыкул «Тэатр вялікага спорту» ў часопісе «Тэатр».

«Фізкультура і спорт, вядома, безумоўна з'яўляюцца мастацтвам. А

калі гэта так, дык яны маюць права, як кожнае мастацтва, на выстаўкі і тэатр. Такі тэатр неабходны». Гэта вядомы харэограф К. Галейзоўскі. Артыкул «Спорт як мастацтва», зноў жа ў часопісе «Тэатр».

У першы дзень прадстаўлення ў антракте мы задалі два пытанні некалькім з гледачоў і ўдзельнікам:

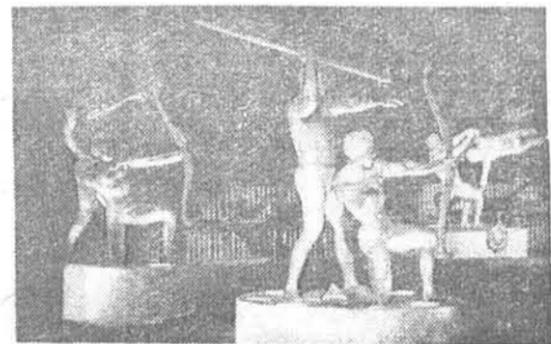
1. Як вы ставіцеся да

лег — проста цудоўна!» Народны артыст УССР М. Вадзяны:

«Канечне, станоўча. У іншым выпадку я б не прыехаў: прыемна быць піянерам. Будучыня вялікая».

Навуковы супрацоўнік Інстытута генетыкі і цыталогіі АН БССР М. Навіцкая:

«Як я стаўлюся? Са шкадаваннем думаю, што засталася толькі адно ад-

«Антычная скульптура» — артысты цирка пад кіраўніцтвам заслужанага артыста АССР А. Магдэсна.

ТЭАТР — СПОРТ — ТЭАТР

ПРАДСТАВЛЕННЕ У ПАЛАЦЫ СПОРТУ

«Жывыя шахматы» — вучні Мінскага харэаграфічнага вучылішча. Фота М. ХАДАСЕВІЧА.

таго, што адбываецца на сцэне?

2. Ці ёсць, па-вашаму, у тэатра спорту будучыня?

Вось што нам адказалі. Заслужаны артыст БССР Л. Чахоўскі:

«Гэта несумненна цікава. З задавальненнем прыму ўдзел у такіх прадстаўленнях у будучым...»

Ваеннаслужачы Савецкай Арміі А. Шпілеўскі і яго жонка Ірына:

«Гэта выдатна. Такая змена жанраў, імянаў! Кіно і эстрада, цырк і опера, аперэта і творчы вечар, канферанс і масавыя выступленні, ба-

дзяленне: не хачу, каб канчалася... Калі такія канцэрты не стануць «стацыянарнымі» — мінчане многа страцяць».

У заключэнне хочацца паўтарыць, што, напэўна, наспела пара ўжо замацаваць, афіцыйна аформіць такую арганізацыю, як тэатр спартыўных прадстаўленняў. Час яму, гэтаму тэатру, з падзеі «разавай» стаць у нас у Беларусі падзеяй сапраўды стацыянарнай.

Трэба было бачыць рэакцыю пяцітысячнай залы, каб у гэтым яшчэ раз пераканацца.

Н. ЛІСЯНСКІ.

ПРАПАНАУЕ
ФІРМА
«МЕЛОДЫЯ»

6

12.ІІІ.1971

Не так часта гучаць беларускія сімфанічныя творы мінулых гадоў на канцэртных эстрадах рэспублікі. Таму вялікую нашоўнасць уяўляюць грамзапісы, якія даюць нам магчымасць пастаянна вяртацца да любімых твораў лепшых кампазітараў.

Летась усесаюзная фірма «Мелодыя» запісала шэраг беларускіх сімфоній. Сярод іх — Трэцяя, Чацвёртая і Шостая Я. Цімоцкага. Выканаўцам першага твора быў Дзяржаўны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Віктара Дуброўскага. У гэтым запісе добра падкрэслены грамадзянскі пафас музыкі, прысвечанай 30-годдзю роднай рэспублікі. Чацвёртая сімфонія выканана тым жа калектывам пад кіраўніцтвам Барыса Афанасьева. Аркестр пераканаўча раскрыў лірызм і цэльнасць вобразаў, рашучасць гучання ў фіналу. Інтэрпрэтатарам Шостай сімфоніі стаў Віталій Катаеў, які

здолее выразна перадаць драматычнае музыкі.

Аматарам беларускай сімфанічнай літаратуры будзе таксама цікава пазнаёміцца з запісамі трох першых сімфоній Я. Глебава. Дырыжор Б. Афанасьёў чула «прачытаў» партытуру Першай сімфоніі, а Віталій Катаеў — дзюх наступных. Хочацца падкрэсліць выдатны ансамбль аркестра і піяніста-салаіста Эдуарда Міянсарава ў трэцім запісе.

Зусім нядаўна, у студзені гэтага года, у магазіны паступіла яшчэ адна вельмі цікавая пласцінка. На дыску «Гігант» запісана музыка балета «Альпійская балада» Я. Глебава. Выконваюць твор аркестр і хор тэатра оперы і балета БССР пад кіраўніцтвам Галіза Дугашава. Вельмі прыемна, што пасля доўгага перапынку (апошнім быў запіс танеўскай «Арэстэі») оперны аркестр зноў гучыць

на дысках фірмы «Мелодыя». Разам з тым, на жаль, неабходна адзначыць, што тэхнічная якасць гэтага запісу не вельмі добрая.

Думаю, што выканку агульную думку аматараў беларускай музыкі, калі нагадаю, што даўно чкаюць сваіх дыскаў сімфанічныя творы М. Аладава, А. Багатырова, а таксама лепшае з творчай спадчыны М. Чурніна, А. Туранкова, Р. Пункста, А. Клумова, М. Крошнера.

Грамзапіс у нашы дні зрабіўся магчымым фактарам эстэтычнага выхавання людзей. Усё лепшае, што напісана і пішацца ў галіне музыкі, трэба аддаваць народу не толькі ў канцэртных залах, але і ў грамзапісах.

У. ЯФРЭМАЎ.

ПЕРШЫЯ кадры будучага фільма зроблены... Сцэнарый па матэрыялах апавесці С. Грахоўскага напісаў М. Фігуроўскі. Здымачную групу ўзначальвае Мікалай Калінін. Значныя ролі даручаны беларускім артыстам: Валянцін Белавосцік будзе Максімам Усэм, Павел Кармуніч — Драпезам, Леанід Крук — Велодзькам, Ігар Камароў — Ляўковым, Анатоль Мазлоўскі — Мілакавічам, Наталля Чамадурава — Марынай, Фёдар Шамакаў — Карнілавым. Цікавыя ролі будуць выконваць навучнік Мінскага харэаграфічнага вучылішча Н. Трысветава, В. Валянкоў, В. Баркоўскі.

Вобраз беларускага Чапаева — Аляксандра Салаўя даручана ўвасобіць на экране вядомаму артысту з Вільнюса Ю. Будраіцісу (папярэдняя яго роля — Ка-

рою саламяную Рудабелку. Аб'ездзілі Магілёўскую, Гомельскую вобласці і толькі пад Гродна знайшлі вёску Прывалкі, якая рэльефам вельмі нагадвае Рудабелку. Але ўсё роўна многае дабудоваць даводзіцца...

У здымачнай групе зараз 35—40 чалавек. Гэта людзі самых розных прафесій, узростаў, густаў, звычак. У вольны час пільную тых, ад каго хочацца пачуць пра творчую працу групы.

— Мне шанце, — гаворыць мастак Юрый Альбіцкі. — Зноў гісторыка-рэвалюцыйны фільм. Папярэдні быў «Крушэнне імперыі». Люблю гэтую эпоху. Мне блікая рэмантыка твора. Толькі каб не страціць яе ў працэсе здымак... Хоць бы сёння!

А сёння на браме былога маёнтка, а зараз саўгаснага зернішчавішча, аб'ява на фа-

дзён: «Ідзе толькі 1918 год. Урангель пакулі яшчэ не адважыўся выступіць супраць Савецкай улады. Доўга цягнецца рэпетыцыя».

І вось пры вялікім натоўпе рабочых саўгаса, старых, дашкольнікаў і тых хлопчыкаў і дзяўчынак, што ў гэты дзень не пабеглі да школы, і можа нават збеглі з урокаў, пачалі здымаць першыя кадры. Чуваць голас рэжысёра: «Увага! Падрыхтаваліся!». Па мікрафоне гэту каманду перадае ўсім Рыбчонак. Ля кінакамеры ў нярэчнай паставе, забыўшыся на ўсё, замір аператара Дзмітрыя Зайцаў. Асістэнт узяў угару хлапушку, на якой крэндай выведзена: «Рудабелльская рэспубліка». Кадр 40. Дубль адзіны.

Застрыкатала кінакамера. І пайшлі па парках і сцяжынцы ўстрыжвання барон і ўпраўляючы. Хутка рэжысёр і аператар з Салаўем дадуць такі славаесны адпор Урангелю, што ён палічыць за лепшае непрыкметна знікнуць з маёнтка...

Першы дубль зняты. Так прынята — зораз тосці разаб'е талерку на дшчасце... Не паспеў заўважыць, хто гэта зрабіў. Вяселя валтузня, і ўсё чарпакі ўмомант раскоплены. Навокал бегавы мастак Альбіцкі з лапатай — падкідае «свежы» снег, каб здавалася, што ён тут заўсёды ляжаў, утыкае ў яго галінкі, і вось ствараецца уражанне, што з-пад снегу дэкаратыўны куцкік вылазіць — мастаку ў кіно даводзіцца брацца не толькі за пэндзль.

Здымаецца другі, трэці дубль. Аб'юльцеца перапынак. Кожны праводзіць яго па-свойму.

Юрый Паўлавіч раскладае ўбаву эцюднік і пачынае малываць. Цікавыя пераважыць да яго. Натоўп яму зусім не перашкаджае. Наадварот, мастак увесь аддаўся сваёй справе, але адначасова паспявае расказаць, як гэта цяжка — зліваць фарбамі кавалачкі жыцця. І жартам перакінуцца паспявае. Гледачы, асабліва малыя, у вялікім захапленні ад мастака. Можэ, заўтра каторы з іх асмеліцца і пакажа дэціпнаму дзядзьку ў акуларах сваё першыя спробы апоўкам ці пэндзлем. І найдобрэйшы Юрый Паўлавіч не адкажа ў парадзе, наадварот — узрадуецца.

...Нешта людна, шумна стала ля канторы. Бягу туды. Адбываецца вось што. Мастак па касцюмах Ала Грыбава апрачэ рабочых саўгаса казакмі, а грывёр Рыгор Храпуцкі падбірае і прыклеяе кожнаму вусы. Потым «казакі» выходзяць на ганак, каб ісці да коней. І вось кожнага аднаўскаючы сустракаюць грамовым выбухам рогату. Ад яго дзінкаюць канторскія шыбы і коні рвуцца з прывязі. Чуваць рэплікі: «Глядзі, здаецца Васіль Цішко! А вусы — як у майго ката. Пакажыся! Не, да Чапаева табе далёка!»

Увечары, таксама па традыцыі, група сабралася разам. Калінін віншуе ўсіх з першым здымачным днём.

— Мы знялі не шмат метраў, — кажа ён. — Але сёння ў групе быў дзелавы, дакладны рытм. Добры пачатак. Каб так трымаць. І каб быў снег...

Калі я ад'язджаў, надавала мне запісак — перадаць на студыю, родным, сябрам. Калінін уручае ліст да Ул. Корш-Сабліна, кіраўніка аб'яднання мастацкіх фільмаў, гаворыць: «Тут пра тое, як прайшоў першы здымачны дзень». Разам са мной едзе адзін з асістэнтаў аператара Л. Лейбман. Яму ўручылі плёнку, знятую сёння. Яе трэба хутчэй здаць у фоталабараторыю студыі і прывезці назад для прагляду, ацэнкі. Усю далёкую дарогу да Мінска мы па чарзе ахоўваем, прыціскаем да сябе бланшаныя скрынкі. У іх «першае слова», якое прамавіла экранная Рудабелка.

І. РЭЗНІК.

Іван Осіпавіч АХРЭМЧЫК

Беларускае выяўленчае мастацтва панесла цяжкую ўтрату. 9 сакавіка 1971 года рантотна памёр член КПСС, народны мастак БССР, прафесар Іван Осіпавіч Ахрэмчык.

І. О. Ахрэмчык нарадзіўся ў 1903 годзе ў Мінску. Пасля заканчэння ў 1930 годзе Маслоўскага вышэйшага мастацка-тэхнічнага інстытута і да апошніх дзён свайго жыцця ўнёс яго яркі талент мастака сэрцавага па роду, развіццю беларускай савецкай культуры.

І. О. Ахрэмчыка, як сапраўднага вялікага мастака, вывучылі дзясяткі тамы будынога грамадскага гучання. Створаны ім у 30-ыя гады творы «Уступленне Чырвонай Арміі ў Мінск ў 1920 годзе», «Усталяванне Савецкай улады ў Гомелі», «Торф для «Асінібуда» і іншыя зрабілі вялікі ўклад у развіццю беларускага выяўленчага мастацтва.

У гады Вялікай Айчыннай вайны І. О. Ахрэмчык прымае актыўны ўдзел у вайсковых гасетах «Раздзімаць фашысцкую гадзіну», супрацоўнічае ў часопісе «Партызанская дубішка», піша праграмы-пазятнаў па вайска-патрыятычнай тэме.

У пасляваенныя гады Іван Осіпавіч плённа працуе ў галіне партрэтнага, пейзажнага і манументальна-дэкаратыўнага жывапісу. Будыноў з'яўляўся беларускім выяўленчым мастаком з'явіўся яго карціна «Абарона Брэсцкай крэпасці», якая раскрыла веды і сілу духу савецкага чалавека ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Творчую дзейнасць І. О. Ахрэмчык спалучаў з вялікай педагогічнай работай, выхаваннем плённаму беларускіх мастакоў. Да апошніх сваіх дзён ён загадваў кафедрай жывапісу ў Беларускай дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце. Актыўнай і плённай была яго грамадзянская дзейнасць. З 1944 па 1948 год ён з'яўляўся старшынёй праўлення Саюза мастакоў БССР, выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР II, III і IV скліканняў.

За заслугі ў развіцці савецкага выяўленчага мастацтва І. О. Ахрэмчык ушанараваны двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга і медалямі.

Светлая памяць пра Івана Осіпавіча Ахрэмчыка, вялікага мастака, педагога, чалавек і ўважлівага чалавека, назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

П. М. Машэраў, Ц. Я. Кісялёў, Л. Г. Клячкоў, А. Т. Кузьмін, У. Е. Лабанок, У. Ф. Міцкевіч, М. Н. Полазаў, І. Я. Палякоў, С. О. Прытыцкі, А. А. Смірноў, Ф. А. Сурганаў, У. І. Падрэз, І. М. Траццяк, Л. П. Александровская, З. І. Азгур, А. А. Бембель, Э. П. Герасімовіч, В. А. Грамыка, Я. А. Зайцаў, І. Ф. Клімаў, М. В. Кавалёў, У. У. Корш-Саблін, А. П. Марыкс, С. В. Марцэлеў, М. М. Мяшкоў, М. А. Мінковіч, Я. Д. Нікалаеў, С. І. Селіханавіч, Н. Л. Сняжкова, М. Танк, В. К. Цвірко, Я. Г. Чамадураў, В. І. Шарпаў, Р. Р. Шырма, Ю. В. Шпіт.

МАСТАЦТВА ЗАСТАЕЦА З НАМІ

Пайшоў ад нас Іван Осіпавіч Ахрэмчык!

Мастак арыгінальнага таленту, шчодрата сэрца, вялікі працаўнік...

Пайшоў незаўсёды!

Пайшоў, не дапісаўшы апошняй карціны, не скончыўшы заняткаў з вучнямі... Нечакана і бязлітасна выхапіла смерць з нашых радзю выдатнага мастака, няўрымслівага палеміста, непахіснага барацьбіта, які ўсё сваё жыццё прысвяціў служэнню народу, служэнню высокаму мастацтву сацыялістычнага рэалізму.

Яго нельга было не паважаць, бо з першага і да апошняга кроку свайго жыцця ён быў верны свайму крэда: мастацтва павінна быць жыццёсцвярдзальным, адлюстроўваць усю складанасць нашага часу, весті за са-

бой людзей, заклікаць іх на барацьбу за светлую будучыню.

Ён быў патрабавальны да калег. Яшчэ больш патрабавальны ён быў да сябе, да сваёй творчасці. Усё яго карціны сагрэты жарам па-юнацку гарачага сэрца, прасякнуты глыбокім філасофскім роздумам, напісаны з віртуознасцю майстра.

Да апошняга дня, да апошняй хвіліны свайго жыцця ён быў у гушчэ падзей, поплеч з сябрамі, калегамі, вучнямі.

Ён пражыў вялікае жыццё і назаўсёды застаецца ў нашай памяці як сапраўдны мастак, выдатны чалавек.

Н. ВОРАНАУ,

заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

Міністэрства культуры БССР, Саюз мастакоў БССР з глыбокім жалем паведаляюць аб заўчаснай смерці народнага мастака БССР, прафесара Ахрэмчыка Івана Осіпавіча і выказвае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР глыбока смутнае з прычыны смерці народнага мастака БССР Івана Осіпавіча Ахрэмчыка і выказвае шчырае спачуванне сям'і, сябрам, усім блізкім нябожчыка.

За некалькі хвілін перад пачаткам здымаў.

НА ЗДЫМАЧНЫХ ПЛЯЦОУКАХ

АЛЕСЬ САЛАВЕЙ, ЯГО СЯБРЫ І ЯГО ВОРАГІ

НАЧАЛІСЯ ЗДЫМКА ФІЛЬМА «РУДАБЕЛЬСКАЯ РЭСПУБЛІКА»

Вось першы кадр! Хоць у фільме ён можа трапіць і ў сярэдзіну...

Фота А. ВАЛЯВАЧА.

роль французскі ў фільме Р. Козінцава «Кароль Лір»). Жыццё гаротнага дзеда Цярэшкі пражыве на экране папулярны кінаакцёр Леанід Кміт.

У цітрах карціны глядач прачытае і імёны такіх вядомых артыстаў, як М. Грынко, В. Дваржэцкі, Ю. Кеморны. У здымках прымуць таксама ўдзел артысты Гродзенскага драматычнага тэатра, жыхары Гродна і вёскі Прывалкі, рабочыя саўгаса «Падароскі».

Здымачная група пабывала ў былой Рудабелцы (цяпер гарадскі пасёлак Акцябрскі), сустрэлася з удзельнікамі тых падзей, Цімохам Каленікавічам Велодзькам, правобразам аднаго з герояў фільма. Весті здымкі ў сучасным пасёлку, у Бабруйску і раёне нельга: паўсюль тэлевізійныя антэны, шыферныя дахі, добра развітая лінія электраперадач. Трэба было шукаць ста-

неры: «Уваход забаронены!!! Ідуць кіназдымкі. Снег не таптаць». Але нягледзячы на грозную аб'яву, цікаўныя пачалі збірацца, калі яшчэ не развіднела. Першымі прытупілі дзяды ў калюхах. Разгаварыліся. Расказваюць пра пана, які калісьці жыў у маёнтку. Прозвішча яго ўспомнілі — Бохміц. І ўпраўляючага тутэйшага памятаюць.

У гэты час у парку пакаваліся апрачутыя і загрыміваныя Грынко і Дваржэцкі. Пытаюся ў старых, ці такое адзенне паны тады насілі. Прыдзірліва ўглядаюцца, ківаюць: «Здаецца, такое, так. І выступіць гэтак фанабэрыста, як трэба...».

Пачынаецца рэпетыцыя. Артыст Мікалай Грынко хоча свайго барона Урангеля акрэсліць выразней. Прасіць Калініна: «Дайце мне такую сцэну, дзе ён пачае заўважыць. Рэжысёр не зго-

ПЕРАМОЖЦЫ КОНКУРСУ НА ЛЕПШАЕ АПАВЯДАННЕ

Рэспубліканскі савет Беларускага таварыства аховы прыроды зацвердзіў рашэнне журы аб выніках конкурсу на лепшае дзіцячае апавяданне пра птушкі роднага краю.

Першае месца заняў вучань дзевятага класа Лісчанскай школы Пінскага раёна Брэсцкай вобласці Мікалай Прыгодзіч. За апавяданне «Чорныя прыгажуні» ён адзначаны Дыпламам першай ступені, фотаапаратом і манатрафіяй «Птушкі Беларусі».

Дыпламамі другой ступені і каштоўнымі падарункамі ўзнагароджаны Мікалай Лявонаў (Лапацінскай сярэдняй школы Гомельскай вобласці) — за апавяданне «Жаваранкі», Уладзіслаў Рубанаў (Слаўгарадская сярэдняй школа № 2 Магілёўскай вобласці) — за апавяданне «Цікавае птушкі» і Мікалай Ксёндэў (Рэчкаўскай сяр-

эдняй школа Веткаўскага раёна) — за апавяданне «Моцька».

Вучань дзевятага класа Дзераўнаўскай сярэдняй школы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці Станіслаў Ярашэвіч за апавяданне «Далёмага» і вучань сёмага класа Прыбараўскай сярэдняй школы Брэсцкага раёна Брэсцкай вобласці Іван Якубініч за апавяданне «Лясны жаваранкі» узнагароджаны Дыпламамі трэцяй ступені і каштоўнымі падарункамі.

Дыпламы і каштоўныя падарункі будуць уручаны пераможцам конкурсу ў час правядзення Дня птушак, а лепшыя апавяданні маркуюцца вядома асобнай кніжкай.

ГЭТАЙ почу хораша свеціць мясячык-паўнічок. У яго мяккім святле бруціца і пабліскае рэчка. На берэзе, пад тоўстым суккаватым дрэвам, стаяць дзючаты: кідаюць у рэчку вянікі. Папыльбе—значыць гэтым летам выйдзеш замуж, а патоне—не засмяецца табе шчасце, спазнаеш ты невясёлую долю дзючаты-пярэстаркі.

Вось такую карцінку-образок можна бачыць на вокладцы надаўна выданага хрэстаматыі па беларускім фальклору. Відзіць, што афарміцелька Л. Дубавіцкая ня мала працавала над тым, каб малюнкам пагадаць чароўнасць беларускага

гальным майстэрствам, з якім народ-паэт падточвае рэальны факт домислам і фантазіяй, той фантазіяй, што даказвае і наказвае, выхоўвае і вучыць. Вучыць быць філосафам і паэтам жыцця, быць грамадзянінам, умець захапляцца чалавечай шырасцю, едкім сарказмам «нарастрэляваць» здраду і паўзучае падхапіства.

Думаючы, не памыліліся складальнікі хрэстаматыі і талды, калі палічылі неабходным падаць чытачу некаторыя чыста мастацкія рэчы, урыўкі з паасобных творцаў беларускіх пісьменнікаў. І хоць гэтыя урыўкі пададзены строга акадэмічных азначэнняў, затое

маім жыватам піценне і ядзенне, пакрыў іх шоўкавай пеляной, а ліхадзея забі вогненнай стралой, агнем-пламенем» (Замова пры выгане скаціны ў поле).

Калындарна-сямейная абрадавая паэзія шырока і галоўнае, усебакова прадстаўлена ў новай хрэстаматыі. Народжаная ў эпоху паганства, калындарна-сямейная абрадавая паэзія арганічна паяднувае першарадынасць паучыня і тую чыстую, маладзенькую, заўсёды трохачкі паўную ідэалізацыю, што хораша радзецца багатаму калындарнаму застоллю, услаўляе гаспадарскую клапатлівасць і нялёгка дздыткі мазолістых рук земляроба. Учтайцеся, напрыклад, у зімовыя і весняныя, летнія, жніўныя і восеньскія абрадавыя песні і вы адчуеце не толькі іх характэрнае, але зразумееце і тое, што ўдалася сама кампазіцыйка і падборка тэкстаў (А. Ліс).

Сапраўднае мастацкае мудрасце не ўмеє і не хоча важнічаць і прыкідвацца, манернічаць і вышкіпаць. Пра гэта сведчаць шматлікія прымаўкі і прыказкі, змешчаныя ў хрэстаматыі.

Каштоўнасць і высокі мастацкі якасці беларускіх казак агульнавядомыя. Добра падатлены яны і ў хрэстаматыі.

Праўда, даводзіцца пашкадаваць, што ў новай кніжцы мы не знаходзім вядомай беларускай казкі ў запісе А. Сержпутоўскага «Іванка-Прастачок». Бо не будзе, здаецца, найжыццёва, калі сказаць, што ў такіх і падобных казках народ выступаў не толькі як пісьменнік, але і як вучоны, своеасаблівы філосаф і мастацтвазнаўца. Успомнім, напрыклад, як герой нагаданай казкі становіцца музыкай, той далікатнай і ўражлівай натурай, што мелодый дэдка ўмее дасягнуць да чалавека сацыяльнае праўды феадальнай мінуўшчыны: «Як заграе, дэка і ўбачаць людзі, што вялікая крыўда на свеце, што адны папуюць, другія гаруюць; адны багачству лічыць не маюць, другія з голаду падыхаюць». І такога музыку трэба было выхаванне і ўзгадаваць. Гэта і робіць казкіныя старцы: «Першы раз загралі—Іванку розум далі; другі раз загралі—у сэрца жаласці нагналі; трэці раз яны загралі—язык Іванку развяза-лі».

Таму і ханелася б спадзявання, што ў паўторных выданнях хрэстаматыі можна будзе бачыць і гэтую казку ў запісе А. Сержпутоўскага.

Новая хрэстаматыя па беларускім фальклору — кніга цікавая, патрэбная і ўмела складзеная. І яе, безумоўна, варта было б выдаваць большым тиражом, бо 2000 экзэмпляраў не могуць задаволіць нават студэнтаў філалагічных факультэтаў нашай рэспублікі.

М. ЯНКОЎСкі.

І МУДРАСЦЬ, І ДОСЦІП

фальклору, тая яго карціна-образок, што азначаны жывым чалавечым клопатам, мудрасцю і досціпам народа-працаўніка. Варта перагартань кніжку, каб пераканацца, што яна багатая і на малюнку і на ілюстрацыі. Іх больш за трыццаць. Яны не толькі цікава глядзяцца, але і адлюстроўваюць найбольш важныя ідэіна-эстэтычныя адзнакі вуснай народнай творчасці.

Складальнікі хрэстаматыі — І. Кабанікаў, А. Ліс, А. Фядосік, І. Цішчанка — засяродзілі сваю ўвагу не толькі на падборку найбольш важных матэрыялаў вуснай народнай творчасці. Кніжка цікава і тымі сваімі старонкамі, дзе падаюцца карцінкі звесткі пра спецыфіку таго ці іншага фальклорнага жанру.

Сапраўднае паэзія заўсёды вызначалася багаццем формы. Разгорнутыя метафары, параўнанні, зместовыя ітананічныя-рытмічныя ўтварэнні, асацыятыўная сімволіка, экспрэсіўна-образныя малюнку—усё знойдзена ў лепшых узорках вуснай народнай паэзіі, усё тут актыўна і ўчэпста працуе на мастацкую задуму. Прыемна зазначаць, што К. Кабанікаў, які піша пра асаблівасці вуснапаэтычнай творчасці, метадычна правільна ўлічыў якраз тая мастацкія асаблівасці фальклору: якія неабходны іменна для таго, хто яшчэ толькі пачынае ўсвядомлена далучацца да характэрна народнага слова.

У чароўным нарэцце вуснапаэтычнай мудрасці знойдзена ня мала твораў вялікай аблічальна-сатырычнай сілы, шырокага грамадска-філосафскага гучання. У свеце гэтай паэзіі лёгка дыхаюць грудзі, тут шмат пахаў і колераў, самога жыцця. І можна прыемна ня мець у здзіўленні перад тым неадся-

яны вучаць умению ўспрымаць характэрна ітананічна-меладыйнага багацця вуснапаэтычных твораў.

Наш далёкі продак умеў не толькі запрагацца ў мазолістыя ралы, жытам і аўсом ускаломіваць ніву. Ён яшчэ ўмеў і хвалявацца, напружана хвалявацца, напружана і востра перажываць, радавацца весняной зеляніне і першаму сакаўному каласочку. У гэтай бізмейнай радасці і клопатах пра нялёгкае кавалак хлеба нараджалася мастацтва чыстае, як чэрвеньскія росы, здаровае, як зямля, багатае, як восень. Таму перад складальнікамі хрэстаматыі стаяла нялёгкае заданне: трэба было адслаіць і выбраць з усёй вуснапаэтычнай творчасці такія ўзорныя тэксты, якія давалі б шырокую магчымасць студэнту, настаўніку і наогул чытачу правікнуць у гісторыю сваёй мінуўшчыны, у само мастацкае светаадчуванне нашага далёкага продка. І варта хоць белга прагледзець тая раздзелы хрэстаматыі, дзе змешчаны замовы, калындарна-сямейная абрадавая паэзія, народныя казкі, — і можна адразу ж пераканацца, што складальнікі ў асноўным справіліся са сваёй задачай. Калі, напрыклад, мець на ўвазе, што ў ранейшых хрэстаматыях па беларускім фальклору былі вельмі бедна прадстаўлены замовы, дык у гэтай кніжцы мы знаходзім іх значна больш (падборка І. Цішчанкі). Прычым якраз тых, што вызначаюцца інтэнсіўным метафарызмам, выключнай чыстатаю мовы і на дзіва крылатай мастацкай фантазіяй. Вось адзін невялікі прыклад: «Красна сонца і ясен свет, і з лунамі яснымі, і з зоркамі частымі, і з зорамі вогненнымі, і рапішчэй расой і з вячэрняй, і суну і мора асычаш і маць сыру зямлю ўграваеш! І з вясеннім цыплом і з летнім агнем і ўгрэй, упар зямлю, распунці зялёну траву па лясках, па канавах, па кустах. І сахрані ты маіх мілых жыватаў ад усякага ліхадзея! Даруй

«Беларускі фальклор. Хрэстаматыя». Выдавецтва «Вышэйшая школа», Мінск, 1970.

ВЯЛІКІ ЭКРАН РЭСПУБЛІКІ

Выйшла ў свет «Гісторыя беларускага кіно», том другі (1945—1967).

З'яўленне сур'ёзнага гісторыка-крытычнага даследавання, якое разглядае шляхі развіцця беларускага кінамастацтва, дапамагае раскрыць цю аднаго з важнейшых бакоў народнай сацыялістычнай культуры.

На наш погляд, пытанні, якія ўзнікаюць тут аўтары, больш складаныя за тая, што стаялі перад ім у рабоце над першым томам. Быць аб'ектыўным і ўдумлівым даследчыкам падзей, у якіх сам прымаў удзел як крытык і глядач, — больш адказна і цяжка. Умець суаднесці сваю асабістую ацэнку з сапраўднай грамадскай каштоўнасцю твора; вызначыць у напале страсцей, спрэчак яго месца ў сучасным і будучым кінематографі, яго сапраўдную каштоўнасць або нязначнасць, — згадзіцца, нялёгка. Тут трэба і прафесіянальнае пільнасць крытыка, і цвёрдае мастацкае і грамадзянскае пазіцыі.

Пасляваенны перыяд станаўлення беларускага кінематографа не быў падвергнуты дэталёваму і глыбокаму даследаванню, і на гэты раз нашым кіназнаўцам давялося выступіць, так сказаць, у ролі першапраходцаў. Як і ў першай частцы, у аснову работы пакладзены храналагічныя прыпынкі. Але ён спалучаецца з вылучэннем галоўных тэматычных напрамкаў і жанраў, якія ўзніклі і развіваліся ў беларускім кінамастацтве.

Натуральна, што, ствараючы «Гісторыю» нацыянальнага кінематографа, аўтары імкнуцца прасачыць яго гнэсалагічныя нарэчці, ад якіх бярэ пачатак яго змест і яго свееасаблівае. Узлемаствязь экранна і жыцця, адлюстраванне ў творчасці беларускіх майстроў агульных заканамернасцей развіцця кінамастацтва знаходзіць у другой частцы іх працы больш паслядоўнае раскрыццё. Аўтары здалі паказаць асаблівасці станаўлення менавіта беларускага кінематографа. У большай ступені гэта ўдалося зрабіць у раздзеле, прысвечаным беларускай кінадакументалістыцы.

Само жыццё паставіла нашу рэспубліку на перадні край ваіны з фашызмам, і гэта адлюстравалася ў гераічным дакументальным кіналетасісе. Аўтарам «Гісторыі» ўдаецца прасачыць пошук нашых дакументалістаў, раскрыць асаблівасці сучаснага дакументальнага кіно рэспублікі — увагу да чалавека, імкненне да паглыбленага сацыяльнага даследавання, эмацыянальнага ўз-

дзеяння на глядача, адмаўленне ад параднасці. Творчасць такіх вопытных работнікаў дакументальнага экранна, як І. Вейняровіч, У. Цяслюк, М. Бераў, В. Шаталаў, М. Бярозка, упершыню, бадай, разгледжана падрабязна і паслядоўна. Аўтары падкрэсліваюць пераемнасць пакаленняў, — гераічная тэма, пачатая старэйшымі таварышамі, працягнута ў работах В. Сукманова, С. Прошына, І. Калоўскага, В. Чацверыкова ў шасцідзесятых гады. На жаль, апошні раздзел аб дакументальным кіно нашых дзён напісаны крыху паспешліва і блытана, хоць напрамак аналізу, наогул, правільны.

Аналіз здабыткаў і недахопаў беларускага мастацкага фільма дадзены з дастатковай шырынёй, але часам занадта многа ўвагі ўдзяляецца пераказу замест слабых фільмаў. Так, гаворачы пра карціну «Сорак мінут да свідання», можа, трэба было больш поўна абазначыць яе мастацкія і ідэйныя прыкметы, не абмяжоўваючыся накіраваным пераказам. На наш погляд, няўдача гэтага фільма была ў пэўнай ступені «прыцыповай», характэрнай і завяршыла сабой сумную серыю «нарэдных карцін» («Шчасце трэба берачы», «Вясновыя наваліцы») у беларускім кінематографі. У далейшым мастацкая пазіцыя нашых майстроў экранна не дазваляла ім мірыцца з такім фальшам і паўпраўдай у пастаноўцы і вырашэнні важных тэм. Заканамерна вылучаючы гэтак жа, як і ў дакументальным кіно, тэму Вялікай Айчыннай ваіны, тэму гераікі, аўтары «Гісторыі» зусім справядліва выказваюць упэўненасць, што галоўны фільм пра народныя падзеі — наперадзе.

Фільмы аб сучаснасці, аб праблемах нашых дзён — самыя цяжкія і для стварэння і для аналізу. Глыбінны паказ жыцця грамадства патрабуе велізарнага напружання сіл і майстэрства. Аўтары «Гісторыі беларускага кіно», натуральна, не маглі ахапіць усю складанасць праблем сучаснай кінематографіі — у той жа час яны імкнуцца аб'ектыўна і ўдумліва прааналізаваць прылікі ў практыцы беларускага кінамастацтва, каб дапамагчы майстрам нашага экранна. На жаль, у гісторыка-крытычным аглядзе гэтага раздзела адчуваецца іншы раз невыразнае стаўленне аўтараў да таго ці іншага напрамку, фільма, рэжысёра (напрыклад, у разборы фільмаў «Іду шукаць», «Я родам з дзяцінства»), перавага выкладання матэрыялу над аналізам. Будзем спадзявацца, што далейшая работа аўтараў у гэтым напрамку дасць нам прыклады больш смелай і шырокай крытычнай думкі.

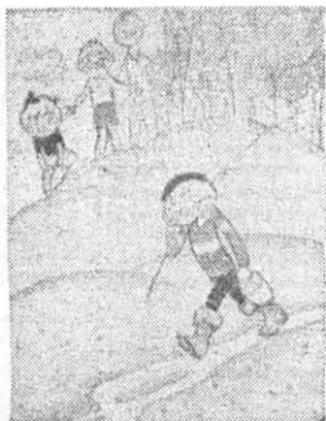
«Гісторыя беларускага кіно», створаная беларускімі мастацтвазнаўцамі, — сур'ёзны ўклад у даследаванне кінамастацтва сацыялістычнага рэалізму.

Э. МІЛОВА.

«Гісторыя беларускага кіно, 1945—1967». (Аўтары А. Красінін, В. Нячай, В. Смоль, Г. Падбіроўскі, Г. Ратніцаў). Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1970.

НАВІНКИ КНИЖНАМ ГРАФІКІ

Малюнкi А. Волкава да кнігі Міхаса Скрыпі «Пад смешнай вясёлкай», якая рыхтуецца выдавецтвам «Беларусь».

І СЁННЯ, ЯК СОРАК ГАДОЎ НАЗАД

«ХТО СМЯЕЦЦА АПОШНІМ». Гэтая прэса пачала жыць ў 1939 годзе альбо, як дзвер прынята весці адлік часу, яшчэ да вайны. У яе працэс вёў. Яна праіснавала больш як у васьмідзясці тэатрах-красы і на дзесяці гадоў засталася на афішэ акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Прэса Кандрата Крапівы дала магчымасць такім выдатным майстрам сцэны, як Лідзія Рызанька, Стэфанія Станюта, Вера Пала, Барыс Пятонану, Глеб Глебаў, Леанід Рахленца, Генрых Грыгоні стварыць спектакль, які сёння мы можам назваць класічным.

Многіх з тых, хто ўдзельнічаў у параджанні спектакля, ужо няма сярод нас. Падрасла маладая змена купалаўцаў. Яны сустрапаюцца на сцэне са старэйшымі ўдзельнікамі спектакля, зараджаюцца ад іх непаўторнай шчырасцю, перапрымаюцца да ўсялякага фальшу, умнем пераўвасабляюцца і імправізавалі.

Хутка бяжыць час. Гэтым днём народнаму пісьменніку Беларусі Кандрату Крапіве споўнілася 75 гадоў. Драматург сустраўся з калектывам купалаўскага тэатра, з якім яго звязвае творчае і чалавечае сяброўства. На адмык ўверсе вы быццэ сустрачу К. Крапівы са старэйшымі ўдзельнікамі спектакля «Хто смяецца апошнім». У гэце — маладыя выканаўцы: Зельніна — З. Зубкова, Зельнін — Г. Гарбук, Вера — А. Долгая, Леановіч — М. Казінін. Спектакль, настаўлены больш сарака гадоў назад рэжысэрамі І. Раеўсім і Л. Рахленкам, працягвае сваё жыццё.

Фота Ул. КРУКА.

«ПРИВЕТ ВАМ, ВОЛЬНЫЯ ПАЭТЫ...»

СУСТРЭЧА У МУЗЕІ ЯНКІ КУПАЛЫ

Сяргей Грахоўскі перадае дарунак з Кіева дырэктару музея Ул. Юрэвічу.

Фота Ул. КРУКА.

У Купалаў дом спяшаецца моладзь — студэнты, вучні старшых класаў мінскіх школ, члены літаратурных аб'яднанняў, што працуюць на прадпрыемствах, у навучальных установах, пры рэдакцыях газет.

Літаратурны вечар «Прывет вам, вольныя паэты» адкрывае дырэктар Літаратурнага музея Янкі Купалы Уладзімір Юрэвіч.

— Мы сабраліся, — гаворыць ён, — у знамянальны час — напярэдданы XIV з'езда партыі, на якім будзе прыняты Дырэктывы п'яцігадовага плана — накірунак далейшай працоўнай дзейнасці савецкага народа. Гэта будзе п'яцігодка націхнай працы, п'яцігодка навуцы, культуры, новага ўздыму матэрыяльнага дабрабыту народа.

Сведкам і актыўным удзельнікам першых п'яцігодкаў быў народны пясняр Янка Купала. Яго палымная творчасць і сёння ўплывае на фарміраванне свядомасці народа, памагае ладзіць нам светлую яву нашых дзён, якую ўслаўляў паэт.

Прывет вам, вольныя паэты, прывет вам ад душы! Усе! Хай вашы песні з лета зямлі савецкай плелі!

— Чытае вядомы купалаўскі перш артыст тэатра юнага глядача Віктар Турмовіч.

Са словам аб купала-

вельны, купалавымі словамі «Мне сныцца сны аб Беларусі».

— Купала любіў, каб у яго гасцінны дом прыходзілі паэты, — расказвае народны паэт Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы Максім Танк. — Іван Дамінікавіч слухаў уважліва нашы творы, радаваўся поспехам, засмучаўся няўдачамі і заўсёды абнадзейваў, раіў, памагаў. І сённяшняя наша сустрэча нагадвае тых далёкіх, задушэўныя гутаркі пра паэзію, жыццё, пра усё, чым жыў у той час наш народ.

Максім Танк прачытаў некалькі сваіх новых вершаў.

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы паэт Кастусь Кірэнка расказаў, якой папулярнасцю карыстаецца творчасць народнага пясняра сярод прагрэсіўных людзей Амерыкі. Будучы ў Нью-Йорку, Кастусь Ціханавіч прысутнічаў на вечары, дзе чыталіся купалавы вершы, спяваліся песні, напісаныя на яго тэксты.

Паэт Сяргей Грахоўскі нядаўна прыехаў з Украіны, дзе прымаў удзел ва ўрачыстасцях, прысвечаных стагоддзю з дня нараджэння Лесі Украіні. Ён падараваў літаратурнаму музею мяшчан з зямлёю, дзе нарадзілася вялікая дачка ўкраінскага народа, і медаль, адліты на яе радзіму. Слушнай была яго прапанова збіраць у літаратурных музеях Купалы і Коласа (а магчыма, з часам адкрыць і невялікую экспазіцыю) шматлікіх дарункі, што прывозяць пісьменнікі з далёкіх і блізкіх падарожжаў па краіне і за яе межамі.

— Для мяне Янка Купала — усхвалявана гаворыць Ніл Гілевіч, — уся яго натхнёная, палымная творчасць, уся агромністая спадчына — вялікі прыклад, які трэба жыць, і наказ, які працаваць, не шнадуючы жыцця, сіл, каб квітнела Савецкая Радзіма, шчасліва жыў наш народ, які сёння заняў «свой пачэсны пасад між народамі».

З успамінамі пра Янку Купалы і чытаннем сваіх твораў выступілі Станіслаў Шушкевіч і Алякс Бацька. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы Мікола Аўрамчык, Жэня Янішчыц і Генадзь Бураўкін прачыталі на вечары свае новыя творы.

— Успомнім кропелькі расы на маленькіх лісціках. Пад сонечнымі праменнямі яны зіхацяць, нібы самыя дарагія дыamentы. Так і неўміручы творы Янкі Купалы падобна найпрыгажэйшым самацвэтам — неацэнны скарб нашай паэзіі.

Алена Паўлаўна Радзялоўская

Памёрла Алена Паўлаўна Радзялоўская. Паішоў ад нас тонкі мастак, выдатны, чуйны чалавек.

Усё творчае жыццё А. П. Радзялоўскай звязана з дзейнасцю Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Я. Коласа.

А. П. Радзялоўская нарадзілася ў 1904 годзе. У калектыве коласаўцаў яна прыйшла ў 1926 годзе ў ліку іншых першых яго заснавальнікаў, скончышы Беларускаю студыю пры Маскоўскім тэхнікуме сцэнічных мастацтваў.

На сцэне тэатра імя Я. Коласа А. П. Радзялоўскай створаны яе лепшыя ролі — Алена ў прэсе М. Горкага «Мяшчане», Забеліна ў «Крамлёўскіх курантах», М. Пагодзіна, Лаўрова ў «Вялікай сіле», Б. Раманова, Гертруда ў «Гамлетце», В. Шэкспіра, Вольга ў «Трох сёстрах», А. Чэхана. Вобразы, створаныя А. П. Радзялоўскай, заўсёды вызначаліся высокім майстэрствам, вялікай сцэнічнай культурай, мастацкім густам. Кожная новая роля вызначала яе як удумлівага, патрабавальнага майстра сцэны, культурнага мастака, які па-партыйнаму зацікаўлена ставіцца да сваёй работы ў мастацтве.

Савецкі ўрад высока ацаніў заслугі А. П. Радзялоўскай, узнагародаўшы яе ордэнам «Знак Пашаны» і медалямі, прысвоіўшы гонаровае званне народнай артысткі БССР.

Светлая памяць аб Алене Паўлаўне Радзялоўскай назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

патрабавальнага майстра сцэны, культурнага мастака, які па-партыйнаму зацікаўлена ставіцца да сваёй работы ў мастацтве.

Савецкі ўрад высока ацаніў заслугі А. П. Радзялоўскай, узнагародаўшы яе ордэнам «Знак Пашаны» і медалямі, прысвоіўшы гонаровае званне народнай артысткі БССР.

Светлая памяць аб Алене Паўлаўне Радзялоўскай назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

Міністэрства культуры БССР, Беларускае тэатральнае аб'яднанне.

АПОШНІ ЁСПАМІН

Жалобная вестка прыйшла з Віцебска. Памёрла Алена Паўлаўна Радзялоўская, цудоўны чалавек, з якім я мела шчасце шмат гадоў працаваць побач. Мы разам пачыналі свой шлях у труп Другога БДТ у Віцебску. З кожнай роляй усё ярчэй выяўляліся яе жаночая абаяльнасць, пластычнасць, інтэлігентнасць у самым шырокім сэнсе гэтага слова. Мне давялося іграць з Аленай Паўлаўнай у «Разломе» Лаўранэва, у «Жаніцбе Фігара» Бамаршэ і іншых спектаклях. Яна была на дзіва чуйным партнёрам, і побач з ёй я адчувала сябе на сцэне лёгка і радасна.

Алена Паўлаўна добра ведала, што майстэрства здабываецца толькі ва ўпартай працы. І яна працавала самааддана, натхняючы сваім прыкладам іншых. Мужны чалавек, верны сябра, чароўная жанчына — такой застаецца яна навечна ў маёй памяці.

Хоць ужо шмат гадоў мы працавалі з ёй у розных тэатрах, я ніколі не

прамікала выпадку пабываць на спектаклях віцэбляна. І заўсёды, калі бачыла на сцэне Радзялоўскую, я з добрай зайздрасцю думала аб тым, якая яна цудоўная, таленавітая артыстка. Апошняя яе работа, якая зрабіла на мяне незабыўнае ўражанне, была роля Анны ў «Гарачым леце ў Берліне». Не думалася, што гэта будзе апошні мой успамін.

Раіса КАШЭЛЬНІКАВА, народная артыстка БССР.

Міністэрства культуры БССР глыбока смутнае аб смерці народнай артысткі БССР, артысткі Беларускага драматычнага тэатра імя Янкі Коласа, Алены Паўлаўны Радзялоўскай і выказвае спачуванне сям'і і блізкім любімым.

ГРЫШКА-ВЕРХАЛАЗ

Нашы хаты стаяць цераз вуліцу. Грыша Чаратун можа лёгка са свайго асця ў маё пуськаць сонечныя зайчыкаў. Хата ж Віці Хмурца стаяць побач, глухою сцяною да нашага агарода. Выскачыць Віця першы на вуліцу, свісне — і ўсім чуваць. А Грыша свістаць моцна не ўмее — той кае «сю-ю, сю-ю!» атрымліваецца. Ён не саромецца і пакрываць: «Лёнька Лаўруська! Хмуроц!»

Лёня Лаўрушка — гэта я. Толькі Грыша не пацельваецца, ён так гаворыць таму, што выбіў зуб.

Я спачатку не верыў, думаў — прыдурваецца. У дзед Стахей, вунь, скоро не застаецца спераду ніводнага зуба, а гаворыць усё чыста і хараша. Але Грыша стаў гэта і ўроці адкаваць: «Вецер з даўніх часоў на службе ў цалявца...»

У нашага географа і батаніка Вадзіма Мікаравіча, ён жа і класны кіраўнік, вельмі не прынішся. Я раз не ведаў, як блізутны барометр называецца. «Круціцца», — кажу, — на языку, не магу ўспомніць. А ён: «Паказвае язык...»

— Лаўруська! Хмуроц!

Во, галёкае ўжб Чаратун...

Я адчыніў абло. Стаіць Грыша каля варот, рэжа сніданчыкам дубец.

— Ну што? — пытаю.

— Скоро ты?

— Іду!

Уханіў у рот ласні, савараду — у вочы... Астаціе моцна і на стаіе прыкрыць настольнікам — як маці мне паддала...

Да Чаратуна падыходаў ужо і Хмуроц. У руках — іржавая труба. Учора яго бацька рабіў тэлевізарную матчу, мабыць, застаўся кавалам.

— Ну і што з яе будзе? — ківае Грыша на трубу.

— Яшчэ не прыдумаў. — Віця пазікае. — Мабыць, пераспаў. Не даспіш ці пераспіш — хаўнае, як сабака...

— Чулі? — аб'яўляе Чаратун. — Пеця Гарохаў прапаў.

Мы глядзім Грышу ў рот, на выбіты зуб.

— Брашы-ы большы, — недаверліва цягне Віця.

— Не вераць, даівакі. Як карова языком залала...

Піўдала выдумвае Грыша. Хай лепш паніне гэты «хлеб» Хмуроц, той большы выдумнік.

— Выпарыўся? У носмас узяцеў? На заўтра ж ён піннерскі збор пазначыў! — гавару я.

— Не будзе збора. Яго маці сёння раніцаю хвалілася маёй: схапілі недзе пучэўку ў піннерскі лагер, «гарэла». Павёз бацька Пецю набірацца сіл.

Маці Грышы, цётка Фёкла, — даярка, Пенева — заатэхнік. Можна яны і сустракаліся на ферме. «Ну і Пеця! Ну і выкінуў штуку! Хоць бы прыбег ды сказаў: так і так, нявыкрутка...»

— Ну і чорт з ім! — сказаў Хмуроц і падзьмухаў у сваю трубу. Зашыпела, нібы паравоз пару пусціў. Вакол губ у яго пазначыўся руды, іржавы кружок.

— Абыдзеся і без яго... Толькі і ведае хныкаць: «Ну што тут прыдумаеш у сяле? Ну што?»

— Грыша рапуча махнуў рукою: — Гайда верхалазаў глядзець!

— А як сёння пойдзем? Паўз могілкі ці на кладкі? — пытаецца Віця.

Паўз могілкі — бліжэй да верхалазаў, па кладках — бліжэй да ямы на павароце Мялянін, дзе мы купаемся.

— Лепс цераз кладкі. Скупнемся... — гаворыць Грыша і крыху чырванее. Мо ўспамінае, што з ім было на тых могілках.

А мне ўсё роўна. Толькі трэба цяля перавязць на свляжэйшае месца. Гэта мой абавязак, пра гэта я і заяўляю хлопцам катэгарычна.

— Нідзе не дзенецца тваё цялё... — Віця круціць у руках трубу, спрабуе дзьмухнуць з другога канца.

Хлопцы аднак напорліва ідуць за мною, бліжэй да могілак. Там, паміж агародамі і могілкамі, на кліночку сухадольнага дугу навязваюць сваіх цялят калгаснік. Дзед Стахей туды калгасных цялят не заганае — цесна. Ён пасе іх на першай «карце» і на апошняй, каля Мялянін, там сунэй (увесь забалочаны дуг паразаны ў нас на «кварты»).

Толькі я расхістаў жалезны прэнт, як Віця злачыўся і трубіць у сваю дудку, бы дапатопны мастакоў. І тут сынула мне ў вочы зямлію, шворан і ланцуг балюча ваянулі на пагах.

Падьмаюся і бячу: цяля, задраўшы хвост, імчыць проста па агароды; хлопцы — за ім. Вочы міжволі заплюшчыліся... Ну і дарогу ж выталачыць на градах! Ці не выскачыла ўжо лясная цётка з ідем?

Бягу, кульгаючы, на помач.

Ногі цяляці грузіць у раллі, фантамамі разлятаецца зямля. Грыша ловіць ланцуг, «едзе» жыватом па бураках.

— Кідай сваю іерыхонскую трубу!

Віця шпурляе «музычны інструмент» і таксама падчэпліваецца да ланцуга. Цяля стала, спалохана азірнула лаўчоў.

Выводзім яго з гародаў, зноў забіваем каменем прэнт на ланцуг, адсоевваемся. Грыша спрабуе атрэсьці са штаноў і кашулі бруд, я задзіраю штаны і лічу на пагах, у колькіх месцах ланцуг і прэнт знеслі скуру.

Хмуроц ідзе і азіраецца на зарослыя дрэвамі могілкі. На самым краёчку іх, над ямай, дзе бяруць на магілы жоўты пясок, стаіць высокая сагна з буслянкі.

— А я ведаю, колькі буслянят... Тры! — выпальвае Віця.

— Сказы яшчэ сатыры! — спрачаецца Грыша.

— Два! — крычу я.

— Тры! Я на бірязіну лаўіў, адтуль лічыў — усё чыста відаць. — не здаецца Хмуроц.

Якраз мо гэтак мы спрачаліся з месца назад. Гусенічны трактар тады сам развозіў на дузе

матчы электраліні. Іх падымалі трактарам «на пазэ», замацоўвалі на жалезабетонных сваях. Буслы ў той час наседжвалі яшчэ, і Грыша злінуў, што залезе на сасну і паліць яшчэ ў гнязде. Мы скаралі, што ён зноў «мала кашы сь», «Мала? Мала?! — закіпціўся Грыша. — Новую леску з наплайком і кручком — хочаш?» — «Хачу!» — кажу. «А калі залезу — аддаці свой нож». Ударылі па руках, Віця «рассея» нашы рукі, «асвяціў».

Мабыць, вельмі хацелася Грышу выйграць мой нож...

Пахадаў, задраўшы галаву, каля сасны, пахадаў каля бярозы, зноў падьшоў да сасны. Гладзі і тоўсты ствол у сасны, не ўхапіцца. Грыша зрабіў з напругі пятлю і адзеў яе на стуні. Мы зарагаталі: «Ну, ну... Надтачы!» Мы ведалі, што лезці на сасну і напруга не паможа.

Грыша папляваў на руці, як стары, і палез... на бірязіну!

Го, здзівіў... На бярозу і я, і Віця залазім без напругі. На ёй метраў праз тры — чатыры ўжо

Павел МІСЬКО

СЯБРЫ

У выдавецтве «Беларусь» выходзіць малая новая ніжка для дзяцей «Зямля ў нас така». У яе ўключаны апавесці «Чырвоная неба» і апавесць, што дала загаловак усёй ніжцы. Прапаную ўвазе чытачоў першы раздзел з апавесці «Зямля ў нас така».

тырчаць сухія сукі. Каб ён, такі спрытны, на сасну ўзабраўся...

Грыша адгадаў мае думкі:

— Будзем і на сасне!

Ага, дык вунь у яго яшчэ план: перабрацца на сасну па галінах. Голле ўверсе пераплялося з сасновым. Але ж якое яно тонкае!

— Грыша, не трэба, я табе і так ножык аддам! — крычу яму.

Грыша кінуў мне зверху — «Дурань!» — і асцярожна стуніў па галіне да сасны. Рукамі ён трымаўся за верхняе бярозавое вецце, яно звісала над ім, як яравачні.

У мяне забалела шыя... Раптам перасмяглі, зрабілі шурпатымі губы. Мы баяліся з Віцём нават дыхаць: хату на хату паставіш — такая вышыня...

А Грыша ўсё ішоў... Хістаўся і ішоў...

Ужо можна пераступіць на галіну сасны, яна, здаецца, моцная. Грыша ступіў раз, другі... Узяўся зверху за сасновую ланку, зноў ступіў... Пачуўся трясот! Галіна засталася ў руцэ Грышы, ён захістаўся і...

Я не помню, ці крыкнуў тады Грыша, ці гэта закрычалі толькі мы з Віцём. З'ехалі па абрыбе на пясок, куды зліцеў наш сябар...

Грыша ляжаў тварам уніз. У руцэ трымаў сасновую галіну...

— Мы думалі, што Чаратун ужо мёртвы — варочаем яго, тузаем.

У Грышы з рота ішла кроў, ён не варушыўся...

— Грыша, хочаш ножык? Бяры ножык... — гаварыў я.

Хлопец маўчаў.

— А ну, сябры, разьдзіцеся! — пачуўся раптам мужычынскі голас.

Паднялі галовы... А-а, Валодзя Палікараў, манцёр з электраліні...

Ён скокнуў у яму, забрызгаўшы ланцужкамі і завачанамі пояса.

— Ах ты, верхалаз, верхалаз... — прыгавор-

ваў манцёр і слухаў сэрца Грышы, абмацваў руці і ногі. Потым заціснуў яму нос... Грыша страпнуўся і расплюшчыў вочы. Спачатку азіраў нас няўцяма, потым сказаў:

— Забрэсь, Лёня, маю вуду...

Сеў і выплюнуў зуб.

— Не трэба, хай табе! — чамусці шантаў я. — Вазьмі лепш сніданчыкам...

Грыша ўпарта круціў галаву: «Ты выйграў!».

— Ну, верхалаз, прызнавайся, дзе баліць? — Валодзя дастаў насоўку і выцер Грышу твар.

— Нідзе не баліць... — ён паспрабаваў устаць, але павяло ў бок. Валодзя падхапіў яго.

— Ну, ну, давай лепш так... — ён падняў Чаратуна на руці. — Жартавалі будзем потым.

Ён панёс Грышу да самай вёскі, Чаратуну до кепска: збялеў, яму хацелася бляваць.

А мы з Віцём ішлі следам і ўсміхаліся, як дурні. Добра, што якраз ішоў міма Валодзя!.. Добра, што Грыша з'ехаў трохі на пясок, па абрыбе! А што да зубца... Дык жа ён выбіўся толькі адзін! Пражывае Грыша і без яго.

Як убачыла цётка Фёкла — вясцун! — загаласла, наеустрач кінулася. Грыша адразу стаў «ірадам», потым «золатам», потым «рыштантам»... «Хай-то бацька недзе сена сабакам посьці, дык яшчэ і ён хоць галавою паліць», «утрубіць сябе», «жывою загнаць яе ў труну»...

Пражываў хлопец у паспелі цэлы тыдзень. Мі кожны дзень хадзілі з Віцём у адведкі, загніваў і Валодзя. Тады я і падараваў Грышу свой ножык...

...Ляцім да Мялянін навывперадкі, канавы дзя нас — што ёсць, што няма, перамахваем адным духам. Сідаем адзенне на хаду, у вяду пलोхаем з разгону.

Лепш за ўсё і плавае Грыша, ён і пад вадою можа прабыць даўжэй за нас, нават і расплюшчанымі вачыма. Я толькі раз паспрабаваў расплюшчыць і заваўся: вочы балелі, усё роўна як запарушыў.

Ад ямкі-купальні да электраліні таксама бягом — каб сагрэцца.

Металічныя матчы, як Гуліверы-веліканы, браліся за руці і процяць аднекуль з поўдня, паўз могілкі і вёску, цераз балота, паўз суседнюю вёску Студзінца — у горад, туды, дзе будзеца хімічны камбінат.

Непадалёку ад мачтаў пасуцца цяляты дзед Стахей. Сам ён сідзіць на беражку. На другі бок рэчкі — такія ж цяляты і дзед Адам, пастух са Студзінца. Перагаворваюцца...

Шыбем цераз чараду, расшудываем Стахейных цялят, і ён гроціць нам палкаю.

А вось і матчы. Валодзя на самым версе, мажэ нам — «Прывітанне!» Матчы падобны на каруні, сплеценыя з жалезняк. Карабамся ўгору нібы па гіганцкай лесвіцы. Па чарзе цёснем Валодзя руку «на вышыні» і з'лязім назад. Не любіць Палікараў, калі мы пачынаем так забавляцца.

Сядзім пад мачтаю і глядзім на Валодзя. Ён працуе каля падвешаных пацеркамі ізалятараў, напывае «Мы мантажнікі-вышынікі!». Знізу мы падпываем яму. Грыша падсвітае — «сю-сю»!

Потым Валодзя Палікараў сядзіць разам з намі, жуе свае бутэрброды і расказвае ўсялякія гісторыі пра вышынікаў. Шырокім поясам Валодзя заматаўся Грыша. Але зашчапіць яго не можа — тонкі сам, трэба пракоўваць у брызене і скуры спецыяльныя дзіркі.

— Смелы хлопец — Грыша, будзе вышынікам, — гаворыць Палікараў. — Толькі ці варта на буслянках смеласць праўляць? У нас быў адзін такі ў дзіцячым доме, любіў па грачыныя яйкі лазіць. Галаднавата было адразу пасля вайны... Разбіўся...

Манцёр гаворыць яшчэ, што верхалаз можа памыліцца ці забыцца толькі адзін раз, як мінер на вайне. Пагэтану кожны рух трэба разлічваць...

А я слухаў і ўсё-такі зайздросціў Грышу. Смелы ён хлопец!

КОМІННЫХ СПРАЎ МАЙСТАР

Пра Віцку таксама ёсць што расказаць. Хмуроц бацька — Антон Пятровіч — муляр. Усе пачы ў нашай Грабаўцы — яго работа. Ён і дом Гароховым мураваў. А цяпер ужо два гады сядзіць у горад на хімічны камбінат.

Зараз, па канікулах, мы не бачым, калі ён едзе: спім. А я хадзілі ў школу, то кожную раціну падб'ягалі да яго.

Дзядзька Антон мужычна мажны, валасы ў яго светлыя, а твар чырвоны, абсівераны. Кожны раз, аглядаючы перад дарогаю матацыкл, ён шкадуе:

— От каб з калыскаю была мая машына, дык пасадзіў бы ўсіх, падкінуў да школы. А так — тэліце...

Ён мог бы пасадзіць ззаду аднаго Віцко, «падкінуць». Пават двух... Але застаецца трыці, і ён не вьязе нікога. За гэта мы паважаем дзядзьку Антона.

А раз ён так сказаў:

— Будзе лета, канікулы, дык звачу вас, бахуроў, пакажу, чаго мы там набудавалі. Памянюся з адным хлопцам на матацыкл з калыскаю!

У першы ж дзень канікул мы прысталі да яго. — Ці не забыў свайго абяцання?

— Скоро ўжо, скоро... Водпуск вазьму і тады пракачу вас... — у Антона Пятровіча быў винаваты выгляд.

Віця любіў гуляць з бацькавым інструментам з самага малку. Капаў у зямлі кельмай адмысловыя ямы, іны расшараліся ўбачі і ўглыбі, як гарнікі, злучаў іх падземнымі хадамі. А то тручыў малатком цэглу, крэйдку, сеў «муку». Наставіць пад лапухамі блишанак з-пад ваксы — і чырвоная мука, і аранжавая, і жоўтая, і зялёная, і белая. «Партызанская база» — гаворыць.

Аднаго году, не паспел яшчэ і снег добра сысці, пачалі ганіць мой сіне-чырвоны мяшч. Разбілі ўраз. Назаўтра Віця паклікаў нас зноў гуляць у футбол і кінуў пад ногі нейкі руды, калахматы. Абскуб, аказваецца, як курцы, сваю карову — якраз лінула. Калі шэраць паліцаў

патронні цілава вадою, казачь у руках, то і счаснае мячкі.

А ў той год, як пайшоў у першы клас, залез ён па дзвярах на страху хлява, адтуль перабраўся на хату. Пакуль бацька прыйшоў з работы, Віця разабраў комі і расклаў цагляны на ўсім вільчыку. Сам ўсеўся верхам на страсе і абскрэбае, абівае гліну з цаглян.

— Дзе ж гэта наш хлопца забавіўся сёння? — пытаўся дзядзька Антон у Віцевай мамы.

— А ліхаманка яго ведае! Шукала, гукала — няма...

Надпалілі Хмурцы ў пены, пачалі бульбу на вятару варыць. Барабаніць нехта ў акно:

— Дзядзька Хмурці! У вас дым з-пад страхі б'е, пакар, мабыць!

Віцева маці ледзь не самлела з перапуду. Шухулі відра вады ў печ, а самі на двор. Бацька — сядзіць Віця на вільчыку, а коміна няма!

Антон Пятровіч бегма прывалок з-пад хлява левіцу, прыставіў да страхі і палез з відра вады — у коміні ліць. Віця адбегся ў самы напеч вільчыка. А ўнізе ўжо народ у набіралася. «Злазь! — крычаць яму. — А то згарыш!» Мітусня, рэчы пачалі выцягваць з хаты, нехта пабег у раўку бомкаць.

Я і Грыша — на плоце, нам усё відаць, як на далоні.

Віця, аказваецца, не толькі зраўнаваў комі са страхом, а нават глыбей разабраў, — як рукою дастаць. Дым таму і трапіў пад страху, выбіваўся ва ўсе шылькіны.

На ўсямі выпадак бацька Віці кінуў вады ў коміні.

— Ну, герой, што будзем рабіць?

— Ты ж сам казаў, што не збярыся коміні паправіць. Мама крычала: «Шавец, а ходзіш без ботаў!». От я і...

Хмурці-старэйшы хмыкнуў зблонтакаца, падрапаў пальцамі бараду.

— Сядзі тут!

А сам ілез, намясіў гліны, занёс наверх.

— От табе... Пакуль не складзеш усё, як было, не спускайся...

Ну і спейталі быў тады Віцева маці перанесла каструлькі з бульбай у сад, расклала над грывонкамі агонь і ўжо там дапарвала. Дзядзька Антон спакойна курыў з мужчынамі, а тыя пасмеваліся і з яго, і з сына. Мая мама, Віцева і Грышава, і яшчэ жанчыны абгаворвалі нас — што дзеці цяпер пайшлі і сядзі, і такія, неслух на неслуху. Успаміналі, хто з нас калі насавалі, як быў пагараны за гэта. Прыдумвалі яны кару і для Віці.

А нам было весела. Малых набіралася багата — гадзінкі, дуралі, выкрывалі знізу парадкі Віцю, узбіраліся на левіцы на страху.

— Усё! — крыкнуў урэшце Віця. І стаў, задрожы руці ўгару. У адной — вельма, у другой — пустое відра.

Антон Пятровіч адышоўся падалей, пастаяў, падпёршы рукамі бакі, паўзраўся на коміні і сказаў:

— Злазь вяртаць, а то бульба прастыне.

Пакуль Віця карабкаўся па левіцы ўніз, мы давалі яму «бурныя апладысменты», як якому артысту, крычалі «ўра».

Цяпер у нас Віця аўтарытэт у мулярскай справе. Летась вучні надумаліся самі адрамантаваць школу, дык ён быў нібы інструктарам, а ўсе пеклі паправіў сам. Яму дырэнтар за тыя пекні пацёкаў рукі, як даросламу, і нават уручыў граматы-падзяку. Піннерская газета надрукавала заметку і так распісала ўсё — страх і хто што гарыў, працуючы, якія прапановы ўносіў, і хто быў больш мурдаты. А ўнізе стаў падпіс: «Пеця Гарохаў, старшыня савета атрада».

Віця запыніў тады Гарохава — ішлі ягра са школы.

— Твая работа? — тыкнуў яму газетаю у твар. — Хіба ў мяне кірпаты нос? Хіба я «самы малы, але самы ўдалы» ў класе? Хіба я хваліўся, што магу дом пабудоваць?

— Ды я... Ші я... Я маленькую напісаў, на адну староначку... Што зрабілі — пералічыў, прозвішчы назваў... А яны самі дабавілі... Чэснае піннерскае! — апраўдваўся Гарохаў.

Ну, хто яму паверыць? Хмурці на ўсямі выпадак трэснуў Пецю на патыліцы. Старшыня савета атрада забыў пра свой чын і сконнуў на Віцю, як кот. Разбаранілі забіякаў, але ў Віці паспелі загарэцца на іначэ дзве крывавыя палосы. Паганяў ў Гарохава звычайна: не ханае сілы, дык кіпцоры ў ход пускае.

Так паміж Гароховым і нашай кампаніяй «пабег чорны кот»...

НЯХАЙ ЖЫВЕ ЛЫСІК!

Усё далей і далей хадзіць да верхалазаў. Яны ўжо нацягнулі і замацавалі драты на мачты па гэты бок Млянін і перавезлі свой вагончык пад Студзянец. Сёння ўпершыню ідзе да Валодзі Палікарава за Мляніку. Віцю адарвалі ад прыёмнага занятку — мо соты раз разбіраў, чысціў і змазваў свайго «карліка».

Ідзём сьнежкаю, па владках цераз канавы. Па траве напраткі больш не лётэем, бо на некаторых «картах» скоро будзе касіць. А ўвосень зааруць астаўныя, пасеюць культурную траву.

— Ой, што гэта? — войкнуў раптам Хмурці і паказаў уздоўж канавы. Спыніліся мы на владцы ўсё ўтраіх, владка прагнулася, захісталася.

— Метраў за сто ад нас, у вадзе нешта варушылася. Чорнае з белым... Чуваць уздыхі, рык...

— Бусла відра дзяр! Бязым! — сконнуў на бераг Чаратун.

Мы пабегалі за ім. Хмурці так сігаў — ледзь пятамі па спіне не стукваў.

— Цяля топіца! — закрываў Грыша, дабегшы. — А дзе ж пастух? Эгей! Э-га-гей! Дзед, цяля загразла-а-а!

— Э-гей!!! — гукнулі ўтраіх, азірнуліся.

За Млянікай, каля Студзянца поўз трактар, нацягваў дрот. Каля рачкі хадзілі цяляты. А дзе ж пастух, дзед Стахей?

У цяляці відна з калатуны толькі спіна і прыгожая пыска, перанаканая грабёю. Яшчэ колькі хвілін — і захлынецца зусім.

— Лёнька, давай да чарады, па Стахей! — закамандаваў Чаратун. — Хмурці, трымай цяля, каб больш не асядала!

А сам падскочыў да лязовага куста і шах, шах новыкам! Галіны адеюквалі з аднаго рэзу.

Віця пасідаў з сёбе вопратку, вышмарнуў са штаню папругу і сконнуў у пашаду: «Ух!» Халодная гразная заняла яму амаль да пояса. Віця намагаў у граці хвост Лысіка, завязаў за яго папругу. Рацыяналізацыя!

— Лёнька, памагай!

Хмурці выбраўся на бераг, і мы ўчаперыліся за папругу ў чатыры рукі. Свісь! — папруга каўзнула з хваста, а мы — пулеці!

— Не так завязаў... — Хмурці паспрабаваў саскрэбеці з твару грязь і вымазаўся нічо гориш. Палез зноў у твар.

— Што ты робіш, вар'ят?! Ты ж утопіш цяля! — падбег з веццем Грыша.

Віця кінуў хвост і задрў цяляці галаву. Грыша падкілаў свой вент пад мысу.

А я ўсё стаю, бы ўкапалі...

— Ты яшчэ не пабег?! — закрываў Чаратун. Ад злосці ён нават шапчалівец не растаў.

Быгу, а ў вачах страшны ў гневе, мурзаты твар Грышы.

— Дзед Стахей! Дзед Стахей! — выпрыскаваў сіпла, не магу адцягнуць голасу.

Каля цялят пастуха не відаць. Аббег чараду кругом...

Дзед сядзеў каля куста нідай лавы, побач залізіў дзве звязаныя мыты, стаяла раскрытая сумка з ядой. На раскрытых грудзях нейкі матузок. Што ён чапаў на шыю, хіба крыж?

Дзед паціку ківаўся ў бакі і... спаваў! Тоненька, жаласліва...

І ўчора араў, і сёння араў,
А хто ж табе, мой сшыну,
Валы паганіў?
Учора араў, а сёння касіў,
А хто ж табе, мой сшыну,
Снедаць пасіў?..

Не, ён, мабыць, плакаў. Цёр дрыжачым, карычывым кулаком вочы і зноў спаваў-плакаў. Адрававаў невялікую бутэльку, закінуў галаву, пасмактаў...

— Дзеду... — ціха паклікаў я. Пастух не пачуў, схаваў бутэльку ў торбу і зацігнуў другую песню:

Чаму, сшыну, дадому не ідзе?
Дзе ты, сшыну, пошку пацеш?

— Дзед! — раніўся я падыеці, патрос старога за плячо. — Дзядуня, хадзем хутчэй, цяля ў роў увалілася.

Дзед падняў на мяне маленькія, слязівыя вочы, няўцяма паглядзеў:

— Што, унучак, што? Сядай от тут, пабудзь са мною...

— Дзядуня! — закрываў я тады, як глухому.

— Цяля ўгрузла ваша! Вунь там... Выцягваць трэба!

Дзед заміргаў, памуліўся нешта сказаць і стаў мітусліва ўставаць.

— Святы Мікола-ўгоднік... Памажы мне...

Схапіў сваю сумку і мётлы, потым кінуў і тое, і другое, пабег за мною. Бег дробненька, прыпадаючы на карацейшую пагу. Пакуль перабраўся цераз канавы, у мяне проста цярпенне лопала.

Каля цяляці ён успляснуў рукамі, завохаў:

— А што ж цяпер рабіць? А што старшыня скажа? Прапаў Лысік!

Нечакана ён кінуўся ад нас бегчы.

— Нешта прыдумаў... Мо на вяртоку пабег?... Віця зноў трымаў аберуч цялячы хвост.

Але чаму Стахей Іванавіч пакіраваў не ў сяло і нават не пад сваю чараду? Абмінуў цялят і... боўць у рэчку!

— Утапіцца хоча!.. Будзь тут, Хмурці! — крыкнуў Чаратун і прынуціўся туды.

Я — следам...

Дзед выкарабкаўся на той бераг і пабег да Студзянца.

Грыша спыніўся.

— Звар'яцеў ён ці што?.. У наша ж сяло бліжэй! Бяжы наўперад, а я — назад.

Пакуль я перабраўся цераз рэчку, зноў успляскаў штаню на мокрых трусы, дзед паспеў адбегчы далакавата. Дагнаў яго ўжо каля самых студзянецкіх цялят.

— Дзеду, што вы хочаце рабіць? — ухаліў яго за рукаў.

— Зараз, Лявонка, зараз... Тут Адам недзе... У партызанах разам былі... Гаварышквалі... Ада-а-а-а! — загукваў ён дрыжачым голасам. — Дзе ён тут засіліўся? Адам!

Дзед Адам узяўся з-за цялят нечакана, абтрос з сябе стружкі — выстругваў рабрыны ў коні.

— Адамка, не тут кажучы, нічасце ў мяне... Цяля ў роў увалілася.

— Гэ, дык вяртокі ж няма... — Адам памінуўся ў Студзянец, потым завярнуў да месца, дзе сядзеў, узяў пугу. Зматаў яе як лейцы — даўжэзная пуга, сплеченая ў некалькі стоек. Ручка жароткая, моцная, з кутасікам.

— Хай, хіба, хлалчун пабудзе каля цялят.

— Ага, ён пабудзе... Пабудзе, Лявонка! — махнуў абедзюма рукамі на мяне Стахей.

Дзяды прынуціліся да Стахеевай чарады. На кожны Адамаў крок наш дзед рабіў мо два ці тры.

Я — пастух у чужой вёсцы... Дзіва, як хутка можа ўсё мяняцца!

Перш за ўсё абмінуў цялят кругом, завярнуў да гурту самых абрадлівых. Мне было не ўстоіць: там такое робіцца! Можэ яграз маёй сілы і не ханае. Бывае ж так — адной макавіні бракуе...

Заплёў у Адамаў коні дубцоў пяць. Не пляценца!

На сцэжцы ад Студзянца ідзе дзядзька ў белай сукенцы. То замарудзіць, утніцца ў кігу, то загорне яе, паскача з ножкі на ножку, пакурывацца, як матылёк. Сцэжка відзе сюды, паўз самых цялят.

Я схаваўся за куст. Толькі дзядзька параўнялася, я тырк насустрэч!

— Ой, — выпусціла яна з рук кігу. — Ха-ха, а я думала які сабана кінуўся. Ты куды ідзеш — у Студзянец?

— Я не іду, гэта ты ідзеш. Я цялят пасу.

А сам разглядвае белыя кудзёркі дзядзькіны, блакітныя вочы. Як лялька!

— Ты-ы? Пасе-еш? Нашага дзеда цяляты-ы?

«Ага, яна, значыць, Адамава ўнучка?»

— Ну і што, калі твайго дзеда? Мяне папрацілі.

— А чаму цябе, а не мяне? Што ты мне галаву чмурыш? Можэ ты ўкрасіць цяля хочаш? А дзе мой дзед? — пытанні з яе сыпаліся, як гарох з падранай торбы.

Расказаў пра ўсё, каб больш не дапытвала.

— Мяне зваць Люда, а цябе? Ты ў які клас перайшоў? А я ў пяты, буду ў вашу школу хадзіць. Я піннерка, а ты? Хто ў вас старшыня савета атрада, хлопчык ці дзядзька?

У мяне апухла галава ад яе пытанняў.

— Слухай, калі ты дзедава ўнучка, то ты і паст. А мне некалі! — я пабег.

— А ты гэтыя казкі чытаў? — крыкнула Люда наўздагон. — Ты дзеда Стахей ўнук ці нікто яму?

Гэтае «нікто» мяне ўкалола. Азірнуўся, хацеў агрызнацца. Але яна пра мяне ўжо забыла: нешта даставала з вузельчыка, карміла цялят, глядзела іх на галоўках.

НЕПРЫЕМНЫЯ ВЫНІКІ «НАРАДЫ ГОЛЫХ»

Каля Стахеевай чарады сядзець голыя Грыша і Віця. На кусце сушанца іх майні і трусы — нібыта памылі, а ўсё роўна чорныя ад торфу.

— Што з Лысікам? А дзе дзяды? — задаю адразу два пытанні — набраўся ад Люды.

— Вунь... пасеца. А дзяды, мабыць, дадому да Стахей пайшлі... Мы за пастухоў.

Гэта сказаў Хмурці. А Чаратун моўчкі ляжаў на льяваце, пра нешта думаў.

Я таксама пасідаў з сябе адзенне.

— Вы не заўважылі? Здаецца, Стахей быў п'яны... — азваўся Грыша.

Я замаўчаў. Гаварыць, як Стахей смактаў з бутэлькі ці не? Але прамаўчаць — тое ж, што і схапіць. І я раскажаў, што бачыў.

— Ага! — усхапіўся на калені Чаратун, зрабіў выпад рукою, нібы хацеў прапародзі мяне пшпаго. Жывот і грудзі Грышы — у памуляных трабоў пісягах. — Ён не ўпільнаваў цяля, бо п'інстваваў! Фаме Ізотавічу трэба сказаць, старшыні.

— А што — сярбіць вельмі язык? Вазьмі ламачыну, пацухай... — Хмурці незадаволена круціў пяткаю у зямлі бакі.

— Ну, то хай Лёня бачыць скажэ, брыгадзір.

— насядаў Грыша.

— Не буду я нічога гаварыць! — адмовіўся я наадраз. — Плакаў дзед... Спаваў і плакаў... Яго ж сям, лётчык, з вайны не прыйшоў... Каб табе такое, то ўскруціўся б, не то што выпіў...

— Пастух ён — пацухаць такога... І чалавек добры... — Віця ўжо аругліў сваю ямку, хоць мачык владзі!

— Добры! — ускачыў на ногі Чаратун. — А ты рачаешся, што ён больш нічога не вытварыць? Можэ заўтра ён так нап'ецца, што не толькі цялят падпаціць, а сяло падпаціць!

— Ты мне не махай пад носам, бо і я магу... — разлаваўся ўрэшце Хмурці. — Ён жа не бандыт які і не разбойнік...

— Ён партызанскім разведчыкам быў! — дабаўляю я.

«Што гэта сёння з Грышам?»

— Каб табе даў волю, ты б у турму яго пасадзіў... А можа яму помач якая трэба, інфэства... Як цімураўцы памагалі старым... — Хмурці мясіў пяткаю, разбураў сваю ямку.

Чаратун пагардліва пакусваў губу са шрамам. — Як сабе хочаце, а я маўчаць не буду.

Схапіў майку, схапіў трусы. А яны не палаяць, сырыя. Трусы ўсцягнуў, а майка засела на плячах жгутом.

Я заступіў яму дарогу, Віця стаў побач са мною, падпёршы кулакамі бакі.

— А ну — сядзі! Вяжэ...

У Грышы пабіялелі губы, здаецца, нават вочы пабіялелі. Схапіў пад руку штаню і кашулю, найшоў, набычыўшыся, проста на нас.

І тут Віця ступіў крок у адзін бок, а я — у другі... Не спужаліся, не... Проста і сам не ведаю, як атрымалася. Стаялі і глядзелі, як аддаўся Чаратун, пацпеваючы плечуком, папраўляў майку.

— Ты чаму не хапаў яго? — адумаўся Віця.

— А ты чаго не трымаў?

— Я... Я...

— Я таксама — «я... я».

Бо і праўда — хіба біцца з Грышам? Мы яшчэ ці разу не біліся, колькі жывём і сярбуем...

Паганя на душы...

Ледзь прычакалі дзядоў і пайшлі дадому.

Першы раз вяртаўся без Грышы.

Бачылі, азірнуўшыся, як доўга яшчэ гаварыла дзед Стахей і дзед Адам, ніяк не маглі развітацца, як урэшце Адам пайшоў, заціснуўшы пад пахаю торбу з нечым.

Мой бацька з работы прыязджае позна. Мама часам крычыць на яго, што скоры і начаваць будзе ў брыгадзе. Восі і сёння — не прычынаць проста... А так хацелася пагаварыць з ім пра ўсё! Бацька вельмі павяжае Стахей, іны дружаць яшчэ з партызанскіх часоў.

Але на захадзе сонца на двор насмела ўзышоў дзед Стахей. Стаў, камечыць шапку, уздыхае.

— Што, Лявонка, няма яшчэ бацькі дома?

— Не.

— Ах, Мікола-ўгоднік... Гэта ж трэба, а?

Дзед патантаўся і прысеў на прыступку ганка, заціх, толькі зрэдку ўздыхаў на ўсё грудзі.

Выйшла з хлява маці — даіла карову.

МЫ ПРАЦЯГВАЕМ абмеркаванне выстаікі, прысвечанай XXVII з'езду КПБ і XXIV з'езду КПСС.

Як бачыце, розным гледачам падабаюцца розныя творы. А некаторыя—падабаюцца большасці. Што ж, іціна і нараджэнца ў сэрцах. Зацікаўленых, шчырых...

У. СТАЛЬМАШОНАК. У. І. Ленін на станцыі Мінск. Ліпень 1900 г.

КАБ УБАЧЫЦЬ у рабочым, калгасніку, дзеячы культуры, у гістарычным дзеячы галоўнае, тое, што прабіваецца праз непаўторную характэрнасць, мастацкі звыртаючы да партрэта. На гэтай выстаўцы партрэтны жанр прадстаўлены даволі шырока. Работы — разнастайныя па форме і творчай манеры аўтараў — яднае агульная тэндэнцыя: размова пра сучасніна відзецца з удзікам крыніц яго характару.

На мой погляд, цікавы ў гэтых адносінах партрэт А. Ф. Мяснікова, напісаны Я. Зайцавым. Твор пра вядомага дзеяча Камуністычнай партыі Беларусі, створаны на аснове іканграфічнага матэрыялу. Ён бліскі па дырапзію да гістарычнай кампазіцыі. Вобраз — востра пра к т р і т. Энергічна вылеплены паўасветлены твар. Матаніраваны, рашучы, ён даецца на фоне разарваных воблакаў, вырананых лаканічна, вохрыстымі блакітаватанішэрымі, ружовымі, зеленаватымі тонамі, якія выклікаюць асацыяцыя трывожнага часу. Характар эпохі падкрэслены і дынамічна разгорнуты сцягаў у глыбіні.

Іначай выраныў Я. Зайцаў партрэт Пятра Глебкі. Скарыстаны распаўсюджаны ў партрэтным мастацтве прыём — паэт глядзіць на нас, хаці мы і не сустракаем яго позірку. Зусім пераадолена ўражанне назірання. Паэт быццам сочыць уважліва за думкаю субсідэніка.

Заслугоўваюць увагі партрэтныя работы жываніца І. Бароўскага. У іх моцна спалучаны і думка пра чалавека, і жывая выразнасць пластыкі. Яго героям уласцівыя энергія думкі і дзеяння, воля, упэўненасць. Гледачы на партрэт старога бальшавіка В. Параневіча, думаеш пра цэласнасць чалавечага характару. Ледзь схілена ўправа фігура героя.

КРЫНІЦЫ ХАРАКТАРУ

Моцная рука абавіраецца па ідэй. Чалавек у роздуме. За знешнім яго спакоем адчуваем мужны характар, засяроджанасць, сабранасць, глыбока інтэлектуальную, неспакойную асобу.

Больш строгі і больш, бадай, сабраны ў каларыстычных адносінах партрэт архітэктара З. Озеравай, напісаны таксама І. Бароўскім. Ён вырананы ў сінім тоне, адценнем зеленавата-карычневым фонам — адлюстраваннем горада. Крыху прыглушаны контуры горада і інуўшы мяккі прамень святла на абліччы архітэктара, мастак акрэслівае знешнюю абаяльнасць і ўнутраную засяроджанасць сваёй гераіні. У той жа час рытмы фігуры, вертыкаліў малярта, гарадскіх будынкаў за акном узмацняюць уражанне дэлавітасці, засяроджанасці архітэктара.

Досыць часта жанры партрэта і сюжэтна-тэматычнай партыі раздзяляюцца жорсткімі

класіфікацыйнымі «спенамі». Але сапраўды творчы працэс не прымае ў разлік «граніцы» і «бар'еры». Пераадолець умоўнасць, налягнутасць чалавека, яд назірае, мастак можа актыўным увядзеннем у партрэт сюжэтнага пачатку, але трактаванага не як нейкі знешні, безадносны да партрэтсмага, атрыбут. У гэтых адносінах характэрныя на выстаўцы работы А. Гугеля і Н. Воранава.

У партрэце «Даярка» А. Гугель у пэўнай ступені скарыстаў матывы народнай творчасці, адлюстравав гераіню на фоне невялікі прыглушаных каларовых постілак. Невыпадкова і кампазіцыйна партрэт пабудаваны так, што фігура даяркі пададзена ў профіль, у той час, як твар адлюстраван у фас. Гэта матывавана сітуацыяй: маладая жанчына збіраецца заняцца будзёнай справай, але перад гэтым на момант прыпынілася, быццам зацікаўленая чымсьці незвычайным, убачаным там, куды скіраваны яе пагляд.

Н. Воранаў у «Анджэла» імкнецца крыху пашырыць кананічныя рамкі звычайнага партрэта; кампазіцыя будзеца на супастаўленні адлюстраванай па вертыкалі на ўсю плоскасць палатна фігуры мужнай дачкі амерыканскага народа і слязэта горада ў глыбіні.

І ў іншых партрэтах на выстаўцы (Х. Ліўшыца, А. Шаўчэнік) прыкметна імкненне даць не проста канкрэтны вобраз, але і зрыкі тып, абумоўлены самай сённяшняй рэчаіснасцю або гісторыяй.

Р. БАДЗІН.

БЕЛАРУСЬ—МАЯ ПЕСНЯ...

ГЭТУЮ назву карціны Н. Воранава я прыгадваў, знаёмячыся з цікавымі творами розных мастакоў, паказанымі на выстаўцы.

Бадай, больш за ўсе спадабаўся мне акварэльны ліст І. Пратасені «Случына мая».

Узараныя палеткі на фоне асенняга беларускага пейзажу. Двое немаладога веку сялян. Мабыць, муж і жонка, якія ўсе жыццё сваё аддалі нялёгкай сялянскай працы. Рукі іх, вузлаватыя, нязвычайна да спакою. На ўзараных глыбокімі зморшчынамі тварах вочы, у якіх свеціцца строгі, задумлены позірк. Адчуваеш, што за плячыма гэтых дваіх —

нямала жыццёвых выпрабаванняў. Яны і апрацоўвалі родную зямлю, на якой прайшло жыццё, і баранілі яе ад захопнікаў, і гадавалі на гэтай зямлі дзяцей. Гэты куток зямлі, на якім яны жывуць, звязаны з усім светам. І іх, старых сялян, клопаты звязаны з клопатамі ўсіх добрых людзей на зямлі, такой вялікай і такой неспакойнай. Пра гэта тактоўна нагадвае ў акварэльнай кампазіцыі простая дэталі—там, на дальнім

плане, праходзіць гасцінец...

Здаецца, ты сам у нейкі прыгожы асенні дзень звярнуў з гасцінца ў поле і тут сустраўся з добрымі старымі, якія задумшэўна расказалі табе пра нешта такое, без чаго жыццё было б няпоўнае...

А вось карціна жываніца В. Кубарава «Сонечны дзень». Глыбока ў снэзе патанула вёска. Дым з комінаў ідзе ўгару. Падслепавата свеціць зімовае сонца. Я адчу-

ваю, адкуль яно свеціць, па вялізных гурбах снегу, на якія ўпалі скупыя промні зімовай раніцы. Сіняваты падцені за гурбамі, за кожнай няроўнасцю сведчаць, што далека яшчэ сонцу да свайго зімовага сэніту. Спшаецца жанчына з каромыслам — хутэй у хату, дзе цёпла! Трое пракожных у кажухах ідуць па дарозе нетаропка. Колькі разоў бачана ўсё гэта ў жыцці! І колькі разоў матыў гэты скарыстоўвалі мастакі. А вось В. Кубараў знайшоў нешта сваё, новае, непаўторнае.

Трапінасцю назірання над характэрным у роднай прыродзе ўражэннем і пейзаж Я. Шыбнёва «Лён цвіце». Вецер нізка гоніць хмары, шалоча лісцем невялічкага гаю, што ўкінуўся ў ільняное поле. А ў полі — бясконцыя сінія хвалі квітнеючага лёну. Яны бягуць, наганяючы адна адну. Коцяцца ўдала чыны. Ізноў жа — проста і глыбока.

І яшчэ я доўга спыняўся перад работамі Я. Зайцава «Мер'іна Горка», «Мядзель», палотнамі В. Цвірко. Перад «Белымі коньмі» Д. Алейніка і «Новым горадам» Ф. Дарашэвіча.

Якая яна розная, то святочна малюнічая, то задумліва турботная, Беларусь — песня нашай...

А. ДЗІК, рабочы.

ЗАПОМНІЦА НАДОУГА

Выстаўна — святая не толькі ў дзень адкрыцця. Тое, што не «сфану-сіравалася» ў тваіх уражаннях на вернісанцы, пачынаеш глыбей разумець пасля таго, як прайдзе пэўны час.

Першае, што нінулася мне ў вочы на гэтай выстаўцы, — малалікае скульптуры. Яе малалікае і маларытметнасць. Старыя работы, зразумела, у разлік не бяру. А з новых мне спадабалася работа С. Селіханова «Валодзя Шчарбацэвіч, піянер-падпольшчык». Ад партрэта гэтага «беларускага Гаўроша», такога рашучага, такога дачасна пасталелага ў выпрабаваннях барацьбы з ворагам, таго ваявога, доўга не хацелася адыходзіць.

Заўсёды прыемная сустрэча з новымі творами В. Цвірко. Так і на гэты раз — ягоны пейзаж адразу пазнаеш яшчэ здалёку. Ні з кім не пераблытаеш і творы М. Савіцкага, у якога заўсёды і сюжэт распрацаваны, і псіхалогія персанажаў выяўлена. Ягоны «Бальшавін» усхваляваў мяне.

Выклікаюць цікавасць творы «Сонечны дзень» В. Кубарава, «Вясна 1945 года» Р. Кудрэвіч, «Юнацтва» Ф. Баранюскага, «Новы горад» Ф. Дарашэвіча!

Асобна хочацца сказаць пра карціну І. Стасевіча, на якой — савацкі салдат-пераможца ў фашысцкім лагаве. Я ўспрымаю гэтага юнака, што стаіць на даху рэйхстага, як Будайніка. Так, такі Менавіта Будайніка. Угледзіцца ў ягонае аблічча. На ім — адбітак пераможытага ў агні вайны і адбітак такой блізкай мірнай будучыні, дзе якой столькі яму давалося прайсці.

З твораў на такую надзвычай цямную і адказную тэму, як леныскае, традыцыйна па сюжэце і па жыванісе карціна А. Заборавы «На досвітку» прыцягнула маю увагу больш, чым астатнія работы, прысвечаныя Ільчы.

А ў раздзеле графікі мяне больш за ўсё «разіла» «Хатынь» Ю. Зайцава, асабліва ліст з вобразам пажылой жанчыны. «Суровая восень» Ю. Выхадзілава з падкрэслена вялікім змрочным небам, з даўгімі калонамі салдат, што ілчуць бараніць родную зямлю, сведчанне змястоўных пошукаў мастака, патрабавальнага да сябе.

Тані, здавалася б, неімвалегісты матыў у абворце Л. Шаўчэнік «Іней!» Марознае паветра хочацца ўдыхаць на поўныя грудзі. Карункі дрэў наваліваюць у душы мажорную мелодыю...

І яшчэ, прыгадваючы выстаўку, я ўспамінаю ілюстрацыі Б. Заборавы да «Пакорлівай» Ф. Дастаўскага, работы М. Балюка—забавуныя гліняныя лялькі-накладкі на дошчачках «Бульба», «Трыю», «Лянок».

Многае запомнілася. І — надоўга.

А. АСІНОУСКІ, інжынер.

— Што ж ты дзеду заслонішчак не вынес? Ой, дзе гэта вы так урабіліся?

— Не пытай. Варвара, не пытай... — яшчэ мацінай заўвядыхаў Стахей Іванавіч. Маці схавалася на колькі хвілін у хату, зноў выйшла.

— Зайдзіце ў сенцы, пераапраціцеся... Я от тут Аляксею адзею наклада. Хоць старая, але чыстая... А вашу памылку, пасуну, а рашыцца прынясу.

— На што, дачушчэ, табе лішнія клопаты? — пачаў было аднеквацца дзед, але ў сенцы пайшоў.

Мы яшчэ трошкі пачакалі бацьку і паселі вяртацца. Дзед толькі выпіў конаўку сырадою і зноў выйшаў. Усеўся на ганку. Бацькава кашуля была дзеду вліпная, ажно пальцы хаваліся ў рукавах. Але дзед рукавоў не зацісаў.

Урашце прыехаў тата.

— Ну што, Стахей Іванавіч, — няўязкі? — адразу спытаў ён бацькіным голасам.

«Усё ўжо ведае... — зразумеў я. — Даскочы-такі Чарату...»

Калі я ставіў бацькаў веласпед у сенцы, мне здалося, што на вуліцы высінуў Хмурад. Я насцярожыўся — свят не паўтарыўся.

— Няўязкі, Аляксея, няўязкі — хай, яны спрахнуць... Кругом я внаваты... Прыйдзеца, мабыць, сядзець на пенсі...

— Не ўсёдзіце... Хіба я вас не ведаю? — бацька стомлена апусціўся побач з дзедам, пачаў закурваць.

Свят на вуліцы паўтарыўся — раз, і другі, і трэці. Нешта ў Хмураца важчае, калі ў такі час... А тут і дзед з бацькам паслухаць хочацца!

— Як у вас з дрывамі? А то даў бы каму нарад, каб прывезлі... бацька дыміць моцна, адмахваецца ад камароў.

— Есць, Аляксея, не трэба... Лепш другому каму... Ты мне і так шануеш, дзякуй табе...

А потым і пачалі — пра надвор'е, пра ўраджай, пра прывагу цялят... Як быццам гэта самае цікавае на свеце!

Я забіў на руках і нагах мо дваццаць камароў, пакуль дзед сабраўся дадому.

— Не трэба, сыноч, мне нічога расказаць... — сказаў бацька. — Я ведаю Стахея больш, чым каго... У блакату немец прыціснуў нас з таго боку

да Нёмана, і па гэтым беразе пасты скрозь стаялі... А Стахей Іванавіч тады яшчэ сувязным быў, не ў атрадзе... Прабраўся ноччу на лодцы... Ты ведаеш той пясчаны астравок на Нёмане? Яго залівае вясною... Дык Стахей паперавозіў нас туды цішком. Там і праліяжалі па самы нос у вадзе, пад кустамі... Цэлыя суткі! Мне тады семнаццаць гадоў было. Здароўе — жалезнае... А карнікі лезлі кругом, ламалі галаву — не маглі дамецца, куды мы праваліліся... Друкавалі потым у газетцы, што ўсіх знішчылі... Ну, хадзем спаць, заўтра рана ўставаць... Канюшыну пачнём каціць.

— Я зараз! — а сам стрымгаў на вуліцу.

Віця цярыліва сядзеў на нашай лаўцы, забавляўся калёсікам-падшыпнікам.

— Ты чаго свішчаш у такі час? Сну на цябе няма...

— Маўчы, Лаўрушка... — гарача зашаптаў ён. — Толькі што бацька прыехаў з хімкамбіната, расказваў, што экскаватарам выкапалі там абломкі самалёта, матор. І лётчыка знайшлі... Захаваўся яго планшэт з паперамі, толькі ў тых дакументах не прачытаць нічога. І петалет знайшлі — адна іржа... Матор і рэчы ў абласны музей перадалі...

— А лётчык?

У ЭКСПАЗІЦЫІ выстаўкі творы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва — не проста маляўнічыя «ўстаўкі». Яны нясуць пэўную сэнсавую, ідэйную нагрузку. Многія пераключаюцца тэматычна, ідэйна-эстэтычна з жывапісам, графікай, скульптурай. У гэтых творах відавочны высокай культуры формы, высокі ўзровень прафесійнага майстэрства, смелыя пошукі новага ў эстэце.

Вырабы мастакоў славу тага «Нёмана» — святочна-ўзнёслыя. Дэкаратыўныя наборы посуду, вазы — то масіўныя, то лёгкія. Архітэктоніка падкрэсліваецца не аднымі пластычнымі

прыгожыя. А вось у керамістаў, мне здаецца, не ўсё раўназначнае. Не заўсёды ясна пазіцыя тых мастакоў, чые творы — нешта сярэдняе між чыста дэкаратыўнымі і утылітарнымі.

Сярод лепшых твораў керамістаў на выстаўцы — выкананыя М. Бялявым партрэт дэлегаткі XVI з'езда ВЛКСМ З. Янчуковіч. Тут скарыстаны дэкаратыўныя ўласцівасці матэрыялу. Міжволі прыгадваеш і іншыя работы мастака — «Бярэзіна», «Мары», яшчэ ранейшыя — «Палашук», «Палаявік». Бачыш па іх, як мастак, паступова разгортваючы тэму, ішоў да выяўлення нацыянальнага ад вобразаў

«Трыю» — паўтарэнне раней бачанага. Тое ж датычыць «Беларускага трыю», «Бульбы», «Лянка» М. Балюка.

Амаль не прадстаўлена на выстаўцы ткацтва. Экспануюцца толькі два габелены: «Новабудулі» і «Калгасны двор» Ю. Гапака. Тут удалы вобразны лад кампазіцыі, каларыт. Выразны рытмічны малюнак спрыяе развіццю тэмы. Рэалістычная трактоўка паасобных элементаў, выяўленчы прыём, графічнасць не замінаюць дэкаратыўнасці, маляўнічасці, уласцівым менавіта ткацтву.

Бедна прадстаўлена і разьба па дрэве. «Леў» Т. Бандалевіч, «Восень» Г. Пясецкага выкананы з фантазіяй, вобразна. Цікава па задуме кампазіцыя «Залатое вяселле» Ул. Келцова. Аднак элементы натуралістычнага падыходу да вырашэння тэмы збядняюць твор.

Цікавая серыя дэкаратыўных талерак А. і П. Гапак «Вяселле». Тут адлюстраваны сцэны народнага вясельнага абрада — не толькі традыцыйнага, але і пераасэнсаванага па-сучаснаму: «У ЗАГС», «Сустрэча маладых», «За сталом». Усюды — яркія колеры, кветкі ў манеры традыцыйнага народнага роспісу. Сапраўды музычная каларыстычная гама.

Радуе, што нашы мастакі ўсё больш актыўна скарыстоўваюць такія матэрыялы, як метал, здаўна вядомы ў беларускім нацыянальным мастацтве. Пэстычныя кампазіцыі Ю. Любімова ў металічным дэкаратыўным блюдзе «Сонца», «Матылькі», «Птушкі», у пластычне «Начныя птушкі», у падсвечніку «Птушка-Ліра» працінае кезаннасць. Скарыстанне каляровых эмалей яшчэ больш узмацняе дэкаратыўнае гучанне гэтых работ.

У кампазіцыях В. Зубарава «Адпачынак» і «Праца» вабіць плуцнасць ліній, рух, сталае майстэрства.

Пэрыяд станаўлення прафесійнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва ў нашай рэспубліцы ўжо мінуў. Мастакі гэтага творчага цэлу вядомы далёка за межамі рэспублікі. Цяпер секцыя дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва вяртае больш актыўна скарыстоўваюць мастакоў на асваенне сучаснай тэматыкі.

Ф. ВАЛАДЗЬКО.

СВЯТА ФАНТАЗІІ

сродкамі, але і каларытам. Ураджаюць свежасць задуму, свежасць фантазіі.

Вазы, наборы з каляровага крышталю С. Раудвез і Л. Мягковай адразу пазнаеш па кампазіцыі, па тэхналогіі, па эмацыянальна-вобразным ладзе. То яны ўнутрана дынамічныя, то мяккія і стрыманыя. У адных — тонкія танальныя пераходы, у другіх — звонкасць, чысціня колеру. Актыўна скарыстоўваюцца вялікія паверхні дымчатага і каляровага шкла. Яны то свабодныя, то спрэс пакрытыя алмазным граненнем.

Гармонія колераў, вытанчанасць сілуэтаў — у наборах К. Вакс. Пяшчотна сіні і чырвоныя тоны тонка спалучаюцца з бясколерным шклом.

Шчыльныя масы манументальных па форме тоўстачасных ваз з шурпатаю паверхняю ўраджаюць у творчасці В. Дзівінскай.

Удала спалучае дэкор і форму ў вазы «Узорчатыя» і «Раніца» П. Арцёмаў з шклозавода імя Ф. Э. Дзяржынскага. Гэтыя вазы быццам выпраменьваюць святло з-пад алмазнага гранення.

Увогуле, у вырабах са шкла строга вызначана прызначэнне рэчы. І глядзяч адразу адчуваеш: ці перад ім твор чыста дэкаратыўнага характару, ці утылітарнага. Пры гэтым рэчы для побыту ў майстроў шкла таксама

фальклорных да рэалістычнага вобраза нашай сучаснасці-камаюлькі.

Удачы керамістаў — ваза Т. Паражняк, шахматы «Русь» і кампазіцыя «Сонца» І. Куртава, пласціны «Рыбак», «Цырк» І. Курачыцкага, падсвечнікі А. Зіменкі, кампазіцыя «Конь-агонь» В. Абухава.

Вобразна, з фантазіяй вырашаны сасуд «Зубр» М. Шаўчовай. На мой погляд, не зашкодзіла б дадаць да яго і некалькі кубкаў.

Мне спадабаліся кампазіцыі Ул. Кузняцова «Птушка» і «Дзяўчына з пеўнем». Прыгожыя сілуэты, прыгожы колер. Лёгка, графічны малюнак утварае своеасаблівы дэкор. Можна быць, дэкор гэты варта было б зрабіць больш актыўным.

Падабаецца глядачам дробная жанравая скульптура мазырскага майстра М. Пушкарка: «Каханне», «Лясавічок», «Ганчар» і іншыя. Асабліва ўдаліся мастаку кампазіцыі «Май», «Красавік», «Снежань».

Творчай удачай Н. Гурэвіча можна лічыць кампазіцыю «Развітанне». Тут адчуваем творчую індывідуальнасць і сталае майстэрства мастака. І зусім незразумела яго дробная пластыка. Быццам бы і някэпска, але не нова. Не з'яўляецца знаходкай і дробная пластыка Л. Лебедзева. Яго «Іванка», «Мудрасць», «Першы хлапец на вёсцы»,

СУЧАСНІЦЫ

станом вядуць да стварэння зусім іншых характараў, таксама жывых, верагодных, у якіх пераважаюць смутак і напружанне, што спадарожнічаюць нялёгкай і гуманнай прафесіі міласэрных сяцёр.

Няма на свеце нічога больш журботнага, чым вобраз маці, якая аплакае дзіця. І мастакі часта выкарыстоўвалі і выкарыстоўваюць гэты сюжэт для перадачы настрою глыбокага смутку, высокага трагізму, безвыходнасці і незваротнасці страты, наколькі б ахвярна яна ні была. Мастаку Ю. Зайцаву ў адным з лістоў серыі «Хатынь» удалося не толькі працула паказаць такую трагедыю, але і укласці ў работу думку аб ненатуральнасці, несправядлівасці падобнай сітуацыі для жанчыны, якая перажыла сваіх дзяцей. Невыпадкова, вырашаючы алегарычны вобраз смутнучай маці, аўтар робіць не нібыта не жывой, а дзіцяй, якіх яна бачыць уну-

траным поглядам, — жывымі.

Скульптар Г. Пясецкі свае работы «Восень» і «Мелодыя» таксама вырашае праз жаночыя вобразы. Удалая, на мой думку, «Восень». Выдатна знойдзены матэрыял — цёплае, жоўтае дрэва, якое асаціўраецца з жоўтым лісцем, гэтым трапяткім убраннем асенніх дрэў, асветленых цёплым яшчэ сонцам. Мяккае пластычнае вырашэнне жаночай галавы добра перадае думку мастака не проста аб завяданні, а аб сталасці, напружаным унутраным жыццём. «Мелодыя» ж «гучыць» халаднавата. Відца, «вінаваты» матэрыял — светлы метал. Ён прадрытаваў аўтару і некарому проста лінейнасць мастацкага вырашэння; мелодыя атрымалася нямелодычнай.

Запомніліся герані нарцін Л. Шчэмелева, таленавітага мастака, які шукае для сваіх палотнаў дакладныя псіхалагічныя вобразы. Складаны лёс яго герані надае ім знешнюю суровасць. Але за суровасцю гэтай працываюцца і пацуюць уласнай годнасці, і ўнутраная сіла.

І. БАСАВА.

ГЭТУЮ кнігу не складалі паэты-песеннікі. Яна нараджалася сама па сабе ў агні жорсткіх бітваў з ворагам, у паходах, ля партызанскіх вясцоў, у замляніках. І мне прыемна ўсведамляць, што і я з'яўляюся адным са шматлікіх яе аўтараў.

Цяпер, праз чвэрць стагоддзя пасля разгрому гітлераўскай Германіі, чытаючы зборнік «Лясная песня», які выдаўна выпускала выдавецтва «Беларусь», у маёй памяці зноў і зноў усплываюць незабытыя падзеі, вобразы слаўных баявых сямброў, што аддалі за Радзіму самае дарагое — жыццё.

Гэта было ў 1942 годзе. З франтоў Айтчынай вайны ішлі трывожныя весткі: фашысцкія палчынны рваліся да Волгі. А ў глыбокім тыле, на Палессі, партызаны выпрацоўвалі планы, як лепш дапамагчы Савецкай Арміі.

Камандаванне нашага атрада рашыла разграміць буйны нямецкі гарнізон ў мястэчку Пагост. З прыходам гітлераўцаў тут пачалі гаспадарыць бельгійскія памешчыкі. Яны адбіралі ў насельніцтва хлеб і жытцелі, жорстка аддэваліся з яго. Нарабаванае дабро было падрыхтавана да адпраўкі на фронт і ў Германію. Але народныя месціцы не дазволілі захопітам аяццявіць гэты зладзейскі намер.

Б гадамі працягваўся жорсткі бой. Асабліва вызначыўся ў ім камсамалец Іван Чуклаі. Ён першым уварваўся ў цагляны будынак, абвядзены траншэямі і калочым драгам. Адамі з гітлераўцаў кінуў у камсамольца гранату. Але Іван не разгубіўся, у адно імгненне схпіў яе. І праз некалькі секунд яна разарвалася сярод ворагаў. Куліямет фашыстаў змоўк, партызаны хутка аналодалі ўмацаваннем. 70 акупантаў знайшлі сабе магілу ў Пагосце.

Бадаўрыя і радасныя вярталіся народныя месціцы з баявога задання. Уперадзе ішлі камісары брыгады Мікіта Іванавіч Бандаравец і камсамалец Іван Чуклаі. Нечачына з кустоў паласнула куліяметная дарга. «Засада», — маланкава пранеслася ў галаве кожнага байца. А навокал — чыстае поле, ні ўзгорачка, ні лагчыны.

Чуклаі убачыў, як упаў Бандаравец. «Паранены!» — прамільгнула думка. І ён хуценька падпоўз да камісара.

— Трымайцеся за мяне — вынесу. — Ціха праіпаптаў камсамалец.

Адстрэльваючыся, ён поўз пад сніжовым дажджом. Юнак адчуў, як ітосыці алякло яго цела, і ногі адразу заробілі непаслухмянымі.

— Здавайся! — крычаць бандыты.

— А гэтага не хочаце? — І выбух загнуў іх галасы. Акрываўленай рукою ён дастаў з сумкі апошнюю гранату.

— Бліжэй, яшчэ бліжэй, гады!

Атрымаўшы атэстат сталасці, васемнаццацігадовым юнаком прыйшоў Іван у першы дні вайны ў партызанскі атрад Коржа. Ужо 28 чэрвеня 1941 года ён здзейсніў свой першы подзвіг: уварваўся ў падбіты нямецкі танк,

прыгончыў вадзіцеля і яшчэ аднаго фашыста, зняў куліямет і рацыю, узяў дакументы. Выключную храбрасць праявіў Чуклаі 14 ліпеня, калі вынес з поля бою цяжка параненага камандзіра групы Сяргея Карілава — мужа вядомай камуністкі Веры Харужай. Асабіста ім пушчаны над адхон варожы браняпоезд і два эшалоны з тэхнікай і жывой сілай.

15 ліпеня 1942 года Івана Чуклаі, сакратара міжрэчнага падпольнага камітэта камсамола, партыйнай арганізацыя прыняла ў свае рады. Камандзір брыгады В. З. Корж паведамаў на сходзе, што Чуклаі прадстаўлены да ўзнагароды ордэнам Леніна.

У гонар светлай памяці героя-камсамольца мы прысвоілі атраду яго імя. Кожны з нас імкнуўся быць падобным на Чуклаі — імкнуўся быць такім жа мужным і смелым.

ЖЫВЕ ЛЯСНАЯ ПЕСНЯ

Па просьбе народных месціцаў мною ў ліпені 1943 года і была складзена песня пра Івана Чуклаі:

То не гром грывіць над вярэям,
То ад Пінны да Арэсы
Ходзіць слава пра Чуклаі —
Ваяваў наша песня

Мы героя не забудзем,
Край ад ворагаў ачыстім,
Да нашай фашыстаў будзем
Віць, пакуль усе не знішчым!

Хай яны не топчаць болей
Нашы родныя палеткі!
Мы нясём праз бітвы волю
Усеі зямлі і міру кветкі!

На тым месцы, дзе загінуў юны герой, у 1959 годзе пачалося ўзвядзенне Салігорскага калійнага набыната. Тады ж была арганізавана сустрэча двух памітанняў: Былыя народныя месціцы расказалі маладым будаўнікам пра Чуклаі. Яго імя было прысвоена лепшай брыгадзе і адной з першых вуліц горада.

Пра гэтую сустрэчу я таксама напісаў верш — «Наша песня», які быў надрукаваны ў абласной газеце «Мінская праўда». Хутка на маё імя пачалі прыходзіць пісьмы. У ходзе перапіскі ўдалося адшукаць маці Чуклаі, якая да таго часу нічога не ведала пра свайго сына.

Амаль кожны год я прыязджаю ў брыгаду, якая носіць імя героя. Яе кіруюць Леанід Якубаў — камуніст, член бюро партарганізацыі. Яго партрэт красуецца на Дошцы гонару. З гарачым юнацтвам запалам працуюць будаўнікі.

Так, у надзейных руках знаходзіцца эстафета слаўнага патрыёта Радзімы. Як сімвал мужнасці і барацьбы жыве ў народзе партызанская лясная песня.

Ул. ЯФІМОВІЧ,

былі партызан атрада імя Івана Чуклаі, рэдактар Камітэцкай раённай газеты «Ленінец».

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

АДБЫЛАСЯ прэ'мера ў Магілёўскім абласным драматычным тэатры па п'есе Леаніда Жухавіцкага «Спыніцца, азірнуцца...». Сцэнічная рэдакцыя і пастаноўка Ю. Собалева, мастак В. Гараднякоў, музычнае афармленне Э. Катковіча. На здымку — сцэна з новага спектакля. У ролі Георгія Каралёва артыст В. Барысаў (справа), Рыта — І. Хаданюсіная, Юрка — Ф. Неваднічэнка.

— Не перабівай... Лётчыка заўтра хаваць будуць... Некаторыя рабочыя ўспомнілі пра той бой... Трох фрыцаў тады лётчык збіў... «Чайка» самалёт называўся — па маторы пазначылі... І нумар матора прачыталі, толькі тата не запомніў...

— У дэда Стахей сын таксама быў лётчыкам... На заходняй граніцы служыў... успомніў я не раз чулае ад бацькі.

— Лёна... — Віця стаў дрыжаць, як ад холаду. — Лаўрушка ты, Лёнька... А што, калі той лётчык — дэдаў сын?

— Ну але, яшчэ што выдумаі!

— А раптам! А раптам, а?! Давай заўтра махнём у горад на веласіпедках? Паглядзім, як лётчыка хаваць будуць... Самалёт паглядзім.

Хваляванне Віці перадалося і мне.

— А Грыша? У яго ж веласіпедка няма.

— Трохі я на сваім падвизу, трохі ты на бацькавым. Я ў бацькі на матацыкл прасіўся, дык не бяра. Кажы, замінаць яму буду заўтра...

— Ну, добра! — ляннуў Хмурицу па плячы і пайшоў спаць.

Але сну ў гэту ноч у мяне амаль не было. Я думаў, што недазе павінна ж быць запісана, на якім самалёце стаў матар з тым прачытаным нумарам, хто на тым самалёце лятаў.

Нас чакала тайна...

«ГЛАВОРАЦЬ, што людзі, якія доўга жывуць разам, становяцца падобнымі адзін на аднаго. Напэўна, так бывае толькі тады, калі ім удаецца злучыць не толькі лёс, але і свой унутраны свет.

Есць выдатная гравюра Гуна Кроліса «Масты». Двое працягваюць адзін аднаму рукі, сплятаюцца пальцы і ўтвараюцца мост, што з'яўляецца такім жа моцным, як і металічныя каркасы другога, сапраўднага моста, які відаць здалёку».

Гэта не літаратурная цытата. Гэта ўрываек з прамовы дзяржаўнага абвінавачваўца старшага саветніка юстыцыі Івана Антонавіча Малішэўскага.

Я цытую абвінавачваючую прамову таму, што мяне таксама хваляюць гэтыя праблемы. Як урач, я добра ведаю, што ад моцы гэтых жыццёвых мастоў часта залежыць здароўе і, магчыма, жыццё маіх пацыентаў.

Не буду гаварыць пра моцныя, здаровыя сем'і. Не варта, відаць, пачынаць размову і аб сем'ях, дзе нешта не ладацца і людзі недастаткова разумеецца адзін аднаго, таму што, на жаль, гэта бывае не так ужо рэдка. І я не ўпэўнена, што тут можа дапамагчы нейкае ўмяшанне.

Я часта думаю пра разбітыя сем'і, якія жывуць пад адным дахам. Мне здаецца, што гэта якраз той выпадак, калі трэба ўменшвацца, уменшвацца ўнтарта, не саромеючыся, не звязаючы на такія «ісціны», што «мілья сварацца—толькі цешацца» і «паб'юцца—памірацца».

Праўда, умяшанне не заўсёды канчаецца ўдала, патрэбна шмат цярпення і настойлівасці, патрэбна вядзецца жаданне памагчы пацярпеўшай асобе, якой часцей за ўсё бывае жанчына.

Мой першы вопыт тры гады назад скончыўся няўдачай яна з-за недастатковай настойлівасці.

У мяне ёсць пацыентка—Раіса Волкава, хударлявая трыццацігадовая жанчына з чорнымі сумнымі вачыма. У яе п'яніца муж, двое дзяцей. Шмат гадоў яна хварэе на язву страўніка. Восем ужо тры гады я спрабую пераканаць яе ляжыцца—і ўсё дарэмна. «Вы, доктар, не выклікайце мяне. Якая карысць, што будуць калодць гэтыя вітаміны, калі мне есці няма чаго».

— Але, Раіса, вы ж індрына зарабляеце. І муж ваці на заводзе-працуе. Чаму ж няма чаго?

— А жні яго, ні свайх грошай не бачу. Усё прапівае. Я ўжо прывыкла, грошай мне не шкада, толькі б не біў. Дык жа б'ецца кожны дзень. Што карысці, вы мне цяпер уколы прызначаеце, а ён увечары пабе мяне, што не ўстану.

Таму я яшчэ толькі пачынала працаваць цэхавым урачом. Пайшла мы з ёю ў заводскі камітэт, запрасілі намесніка дырэктара завода, майстра цэха, у якім працуе Волкаў, яго самога. Вялізны хланец, плечы метравыя. Жоўца перад ім—былішчак. Страшна падумаць, як можна ўдарыць такой ручышчай. Гутаркі не было. Быў доўгі-доўгі маналог Волкава, у якім ён гучна і, я б сказала, прафесійна ляў жойку, старшыню заўкома, пасцідзясцігадовага намесніка дырэктара і мяне, хоць мы з ім сустрэліся ўпершыню.

Асноўная тэма маналога: забіў і адказваць не буду. У яго, бачыце, была калісьці траўма чэрапа, ён цяпер нервовы. Я ведаю многіх хворых, якія перапелі сатрасенне мозгу. Яны п'яніны нармальныя людзі і за свае ўчыны адказваюць. А вось Волкаў не адказвае—нервовы. Калі ён выішаў, вядома ж, ляннушы дзвярныма—як вошкі завінелі—мы некалькі хвілін сядзелі моўчкі.

Потым я зайытала ў заводскага начальства: «Дык што ж вы будзеце з ім рабіць?»—упэўненая, што няўбудзь адміністрацыйныя сцяганні яго напэўна чакваюць. Аказваецца, зрабіць нічога нельга. На рабоце Волкаў не п'е, нормы перавыконвае і ў цэху пакуль яшчэ нікога не біў. А навошта ж яму ў цэху біцца, там жа могуць здачы даць. Яму гэтай забавы дома хапае.

На другі дзень Раіса прыйшла да мяне ў кабінет з новымі сніжкам. І не дзіўна, што вялікай удзячнасці яна да мяне не адчувала. Вельмі ўжо цяжка абвінаваць ёй мае добрыя намеры.

Цяпер, праз некалькі гадоў пасля гэтай гісторыі, я пытаю сябе, чаму мы тады так лёгка адступіліся. Ну, добра, няма закона, паводле якога яго можа звольніць з завода (ды і не трэба гэта—будзе прапіваць жончыны), нельга ўздзейнічаць іншым адміністрацыйнымі мерамі (ён на рабоце ўзорна-паказальны). Але ў міліцыю мы звярнуцца павінны былі. Чаму ж не зрабілі гэтага? Ды неяк у галаву не прыйшло.

А вось другая мая пацыентка, выхавальніца дзіцячага сада Тая Смірнова. Жанчына, у якой цяжка парок сэрца, хранічны нефрыт і зва страўніка. Ёй 33 гады. Яна вельмі многа працуе, таму што ёй цяжка даваць сваю васьмігадовую дзячынку. Калі яна захварэла на запаленне лёгкіх, не магла пакінуць яе ў бальніцу—яна баюлася пакінуць дзіця дома. Лічынне было прызначана хатняе. Увечары, калі яна ляжала з тэмпературай 39, з'явіўся п'яны муж. Першае, што ён зрабіў, гэта выкінуў у абло ўсё лекі, а потым пачаў б'ць жонку чаравікам, прыгаворваючы: «Хутэй здохнеш!».

Тая, ратуючыся, басанож кінулася на вуліцу, да суседзі (гэта было позній восенню). У бальніцу яе даставілі непрытомную. На шпэцы, ачуяла. Але і пасля, далечнаючыся дома, яна хавала ад мужа лекі, бо ён, як заця-

ца непраўдападобнымі. І тым не менш, я б сказала, што яны не зусім выпадковыя, бо калі ўзнікае сітуацыя—патэнцыяльна злачынца, які разгубляе на свабодзе, плюс бяздзейная міліцыя і раўнадушная грамадства—жыццёвая трагедыя можа закончыцца смерцю, як гэта было з настаўніцай Вольгай Пітроўнай Васіленка ў вёсцы Роць у 1968 годзе.

29 студзеня днём, на ўроку, п'яніца-муж на вачах у 25 вучняў забіў паном маладую настаўніцу, маці трох дзяцей. Некалькі гадоў працягла Вольга Пітроўна са сваім мужам—настаўнікам у вёсцы Роць. Бясшчэсныя пабы, п'яныя скандалы, здзекі. Усё гэта на вачах у суседзяў, таварышаў на рабоце (або працалі ў адной школе). Шмат разоў пагражаў Васіленка сваёй жонцы забойствам. Ратуючыся, пачынала жанчына з дзецьмі ў суседзяў.

А. ЧАРНЯЎСКАЯ

КВАДРАТУРА КРУГА

У сям'і трагедыя. Хто вінаваты?

НА ТЭМЫ МАРАЛІ

ты, выкідаў усё, што трапілася пад руку.

Мяне здзівіў спавой, з якім хворая расказала сваю жудасную гісторыю. Яна паглядзела на мяне, як на маленькае неразумнае дзіця, калі я, відаць, з нейкай наўнасцю, спытала:

— Тая, як жа можна з ім жыць? Дзе ж ваца гордасць, самалюбства?

— Гордасць, самалюбства? Ды пра што вы, доктар! Я забыла, што гэта тагое. Восем ужо больш чым дзесяць гадоў мне толькі ў галаву: каб не біў, каб не спалохаў дзіця, каб самой не стаць калегай.

— Чаму ж вы не пойдзеце ў міліцыю?

— Хадзіла, прасіла. Прышоў участковы, яны з мам мужам даўні сабралі. Паўшчынаў крыху—от і ўсё дапамогі.

Я ўвільла сабе гэту сцэну. Як у дрэнным апавяданні: дупіўная размова з участковым міліцыянерам, пасля якой герой выраўляецца. На жаль, у жыцці такія «героі» выраўляюцца не так лёгка. Муж б'е Таню па-ранейшаму. Дык няўжо ж няма выйсця? Можна развод?

Супрацоўніца нашай паліклінікі, гісторыя якой аналагічная, сказала мне так:

— Ну што карысці дзіліць кватэру? Па-першае, ён ні за што на гэта не згаджаецца. Кажа, кватэра мая, ідзі куды хочаш. А мне пайсці няма куды, у мяне нікога няма, расла ў дзіцячым доме. Падзяліць праз суд і застацца жыць у адной кватэры? Нічога гэта не аменіць. Яшчэ больш злосці. На развод таксама не згаджаецца. Яму ж не будзе з яго адказвацца. У лепшым выпадку, калі суд падзеліць і размяняе кватэру, ён усё роўна ў Мінску застаецца. Як ні заваяваў, як ні замыкаўся, усё роўна знойдзе. Яшчэ горш—на рабоце ці на вуліцы пабіць можа. У міліцыю не зваіцца. Спыталі: «Вы ў разведзе?» Не. «Дык у нас іншых спраў многа, няма калі ваши сямейныя справы разглядаць». Аднаго разу сама пайшла да іх. Пытаюць: «Суседзі пацвердзіць, што ён вас б'е?» А суседзі яго як агню баяцца. На дзевяці сустрэкаюцца—убок відаюцца. Не магу я з ім разгаворыцца. Скажаў, што заб'е. Ён за мной і так з нажом праз дзень ганяецца. Няма мне куды падацца. Баюся яго. І дзіця баюся з ім паідаць. Адзін раз павінула сына, дык ён цэлы дзень есці не даваў. А калі Міша ўзяў кавалак хлеба, дык выраў.

І сапраўды, яна ў рэгістратуры працуе, а дзеці з ёй сядзяць. Міша і ўрокі там робіць.

Так, становішча ў яе сапраўды безвыходнае. Яна баіцца, што муж заб'е. Потым, у літаральным значэнні гэтага слова—фізічна. Чалавек многія гады жыве пад сцяхам смерці. Пачуўшы гэту фразу, усёяк чалавек, які жыве ў нармальным умовах, скажа:

— Ды ну, глупства, такога не бывае.

Не спяшаецца з вывадамі. Бывае. Пра гэтыя выпадкі цяжка пісаць, лічы настолькі жахлівыя, што здаюць-

У той жахлівы дзень, 29 студзеня, п'яны, раз'юшаны Васіленка ўварваўся ў клас з нажом. Перад следчым прадсталі 25 непасрэдных сведкаў драмы, 25 дзяцей—вучняў Вольгі Пітроўны, якія бачылі і перакрылі ўвесь гэты жах з пачатку і да канца. Акрамя таго, былі яшчэ дзве непасрэдныя ўдзельніцы трагедыі: дочкі Надзя і Зіна. Забіўшы жонку, Васіленка прыйшоў дамоў і сказаў ім:

— Ідзіце, развітайцеся з маці, я яе забіў.

Цяжка, амаль немагчыма ўсё гэта ўявіць. Аднак, гэты жахлівы фінал не быў нечаканы.

У настырчыку 1967 года Васіленка, зламаўшы замок у кватэры дырэктара школы Каўганавы, уварваўся ў пакой і спрабаваў яго пабіць. З дапамогай суседа Каўганавы ўдалося выставіць Васіленку. Праз паўгадзіны, узліўшы нож, будучы забойца зноў буніў у Каўганавы, пагражаючы яму смерцю, але быў абязброены. Пра гэта на другі дзень Каўганавы паведаміў пісьмова начальніку раёнага аддзела міліцыі. Але ўзбудзіць крымінальную справу супраць Васіленкі міліцыя адмовілася. Ён быў пакараны ў адміністрацыйным парадку як за нязначнае хуліганства. Натуральна, усё засталася, як раней.

Я неадарма пачала свой артыкул цытатай з прамовы дзяржаўнага абвінавачваўцы І. Малішэўскага на справе Васіленкі. Мне хочацца прывесці яшчэ адну вытрымку з гэтай прамовы: «Недарэчная смерць еўліянага чалавеча ад рукі хулігана прымушае перш за ўсё гаварыць пра тое, чаму стала магчымым такое злачынства, якія прычыны садзейнічалі яму. Вядома, што п'яніца, хуліган распускае рукі там, дзе іх апускаюць другія. І невыпадкова сённяшні судовы працэс стаў працэсам не толькі над забойцамі і хуліганам, але і над раўнадушнымі людзьмі. Не было б раўнадушных, не здарылася б гэтая сумная гісторыя, не прайшла б кроў. Не мінаваць данору і начальніку Салігорскага раёнаддзела міліцыі за пабляжлівую адносінны да гэтага прапойцы, якога трэба было чакаць і зазіваць ад грамадства. Трэба сур'ёзна спытаць у начальніка міліцыі і пракурора раёна, чаму яны прамаргалі будучага забойцу і не ізалявалі яго, хоць для гэтага былі ўсе падставы».

Слушаючы маіх пацыентаў, я іншы раз з жахам думаю, ці не дазвядзецца «пост-фактум» спытаць у начальнікаў раённых аддзелаў мінскай міліцыі, якія прамаргалі будучага забойцу і ці трэба было чакаць, пакуль ён ім зробіцца. Ці нельга ізаляваць яго, пакуль ён толькі хуліган?

Не магу я зразумець гэтых спакойных адносін да здзекаў з жанчыны. Калі хуліган пабіў на вуліцы праходжага, ён будзе абавязкова пакараны. І пакараны сурова. А калі ён гадамі б'е на вачах у дзяцей сваю жонку, патрэбна пацвердзіць суседзяў, што так яно, бач, сапраўды і ёсць. Гэта робіцца са зразумелай мэтай: могуць быць пагаворы, і хто-небудзь можа пацярпець нявінна. Ну, што ж, крыху больш такту, таварышы з міліцыі.

крыху больш жадання знайсці ісціну, дапамагчы чалавеку ў дзівоім становішчы, крыху больш асцярожнасці ў гутарцы з суседзямі, і вы атрымаеце ад іх патрэбныя звесткі.

Злодзей жа, злачынца таксама не сам прыходзіць з павіннай. Яго знаходзіць, Шулякоў і сведкаў. Чаму б не прайсці такую ж улартаць, каб даказаць вінаватасць п'яніцы, хатняга тырана, хулігана?

Гэта ж вельмі жахліва, што і развод далёка не заўсёды ратуе ініцыяльных жанчын ад здзекаў, пабою і нават гібель.

Здаецца, што яшчэ трэба! Табе не падабаецца жонка. Ты гадамі вучыў яе розуму лаянамі і кулакамі, а яна ўсё не рабілася лепшай, не вілья з табой разам гарэлку, спрабавала прыхваць грошы, каб купіць што-небудзь дзедзім, займалася справамі, зусім не вартым твай ўвагі; выхаваннем дзіцей, працай, мідцам, гатаваннем абедоў. Ды яшчэ і была няўдзячнай, калі ты прыходзіў дадому, праўда, п'яны, але ўсё ж прыходзіў; ды яшчэ і плакала, калі ты крышачку пабеш. Ёй, бачыце, крыўдна! Скажыце, якая гордая!

Ну, вось суд развёў, падзялілі дом, і жылі сабе адзін. Ніхто не будзе цябе чакаць вечарамі, не будзе маўклівага данору ў вачах, які даводзіў цябе да шаленства. Займайся сам сваёй працай, жыві, як хочаш.

Дык не, зноў кепска. Ходзіць побач ажыўшая, нязбітая жанчына, высокая носіць галаву, цешыцца снаком. Табе ж гэта крыўдна! Табе ж няма спакою!

Так прыкладна я разумею псіхалогію, унутраны свет гэтых людзей.

Напэўна, такім быў жыхар горада Лоева В. Краўчанка. Тая ж банальная гісторыя: шмат гадоў біў жонку, не раз кідаўся на яе з сякерай. А яна ўсё была ранейшая: працавала, гаспадарлівая, ласкавая і адданая маці. Працавала медсястрой у бальніцы, давала дзіцяці. Але вось дзедзі выраслі. Выйшла замуж і паехала дачка, адзін сын паступіў ва ўніверсітэт, другі ў вучылішча. Не захачела, не змагла жанчына цярыцца больш хатняю катаргу. Падала на развод, падзяліла дом.

Нам, нармальным людзям, здаецца, што цяпер усё павінна стаць на свае месцы. У яе свой жыццёвы іхляк, у яго—свая дарога. Але тут мы маем справу не са звычайным чалавекам, а з чалавечым-зверам, чалавечым-пачварай. Не ўратаваў развод лоеўскую медсястру. Забойца ж, перастаўшы быць мужам, жыве ў адным доме са сваёй былой жонкай. Ён забіў яе першага мая 1970 года, пасля таго, як яна, выступіўшы на святочным мітынгу, вярнулася дадому. Жанчына ведала, што ў адным доме з ёю жыве злачынца, таму, калі сыны ішлі ў школу, прасіла замыкаць яе ў пакой знадворку, магчыма, яна лічыла, што ён падумае, быццам у доме нікога няма.

Вось чаму, калі Краўчанка стрэліў у яе з палюўнічай стрэльбы праз акно і параніў у руку, яна не змагла ўцячы, ёй не было куды схаватца.

Я чытаю так званнае нагляднае судавядзенне, узлітае ў пракуратуры. У ім няма ні паказанняў сведкаў і злачынцы, ні прамой пракурора і адваката, толькі голыя факты: тлумачэнне прычыны арышту, абвінавачанне заключэнне і прыговор. І нават з гэтай коротка выкладзенай нагляднай справы можна ўявіць, як гэта адбывалася. Пасля першага стрэлу ініцыяльная ахвіра ляжала на падлозе з раздробленай рукой, маліла забойцу: «Пакань мяне. Ну, хоць бы дзеля дзяцей, яны ж яшчэ не сталі на ногі!»

Маліць пачвару, маліць звер яма сэнсу. Яшчэ тры разы стрэліў Краўчанка, пакуль не забіў сваю ахвіру.

Загублена чалавечая жыццё. Зроблена злачынства, роўнага акому па цяжары няма, таму што «вынікі злачынства нельга пакрыць, бо нанесеная шкода не мае роўнага эквіваленту, яе нічим нельга кампенсаваць» (з абвінавачваўчай прамовы старшага памочніка пракурора Мінскай вобласці саветніка юстыцыі Г. Масляна на справе Краўчанкі).

І гэта забойства не выпадковае. Да гэтага ж прайшло шмат гадоў беспаскарных пабояў, пагроз. Як шкада, што няма закона, паводле якога б міліцыя магла проста выслаць з горада хулігана і п'яніцу—спачатку ён павінен быць аддадзены пад суд. Ну, дык трэба было аддаць пад суд, пакуль ён не стаў забойцам, да таго, як загінула жанчына—працаўніца, маці трох дзяцей. Хіба не было падстаў?

І калі ў справе Краўчанкі можна зрабіць хоць нейкую сідку для грамадскіх арганізацый і міліцыі (першая судзімасць, магчыма, не было частых сігналаў ад жонкі), то ў іншых справах пра забойствы і катаванні фігуруюць рэчывы.

23-гадовы Краўчанка, які забіў сваё васьмімесячнае дзіця, ужо ў 18 гадоў быў асуджаны да трох гадоў пазбаўлення волі за тое, што біў пер-

ДЗЯРЖАЮНЫ ансамбль танца Беларусі паказвае новую канцэртную праграму. Як і заўсёды ў эксперыментах і шуканнях гэтага калектыву ёсць спрэчныя моманты, ёсць і тое, што знаўцы называюць «адкрыццём» і нават «новым словам».

Нам давялося пабыць на рэпетыцыі, дзе артысты зноў і зноў штосьці правяралі, удакладнялі, знаходзілі нюансы, ад часосці адмаўляліся...

Гучыць гармонік. Танцоры — хто ў чым: канцэртныя нацыяны пакуль што ў шафах. Калі справядліва, што талент на тры чвэрці складаецца з умнян працаваць, то тут, у мастацтва харэаграфіі, гэта бачыш уважліва. А там, на канцэртнай эстрадзе, нам будучы здавацца імпрэвізацыямі і толькі што народжанымі эксперымантамі амаль кожны піруэт і нават кожны нумар.

...Педагог — рэпэцітар Марк Клят б'е ў далоні: — Стоп! Паўтарам «Тачанію» з другога калена. Заняць пазіцыі! І — р-раз!

На сцэні залы вылятаюць віхурай коннікі. «Ты лети с дороги, птица», — няглыва гармонік. Агністы танец, дзе няма ніводнага запаволеннага руху.

Толькі рэстанцаваліся — стоп! Марк Мацвеевіч тлумачыць, што востр, у гэтым месцы, не выходзіць, парушаецца малюнак танца.

Усе пачынаюць спахатку.

Гэтае слова «Паўтарым!» гучала на той рэпетыцыі не адзін раз. А пасля прыйшоў мастацкі кіраўнік ансамбля Аляксандр Рыгоравіч Апанасенка і сказаў, што яго непакоіць «Сувенір», што не шло аднаго раз. Не ска-

жам, што танцоры вельмі рады былі гэтай прапанове. Рэпетыцыя ж ішла ўжо дзве гадзіны. Але дысцыпліна ёсць дысцыпліна...

Мяркуючы па рэакцыі Аляксандра Рыгоравіча усё як быццам ідзе добра. Толькі дзве-тры памажкі, якія тут жа выпраўляюцца. Аляксандр Рыгоравіч нават паспявае тлумачыць нам:

— Тут будзе белы абрус. А гэта «палавыя»: яны выбягаюць з ручнікамі. Той танцор, у сяродзіне, будзе трымаць вялізны самавар...

«Сувенір» — адна з трох новых работ канцэртнай праграмы, падрыхтаванай да XXIV з'езду КПСС.

— Гэта харэаграфічная сюіта, якая уважліва перапрацавае старую рускую гасціну з чаем, на жаль, амаль забытую зараз. — расказвае Аляксандр Рыгоравіч. — Другая наша прэм'ера — «Цыганская рапсодыя». У якой мы рашылі паказаць сапраўднае мастацтва гэтага таленавітага народа. Адыці ад «цыганшчыны», якую, бывае,

«Беларуская кадрыля» ў выкананні народнага ансамбля танца БССР.

Фота Ул. КРЮКА.

АГНІСТАЙ МОВАЙ ТАНЦА

прасоўваюць на эстрады падмошці.

Але самай галоўнай, я б сказаў — этанай, работай, якую мы прысвячаем знамянальнай падзеі — форуму камуністаў Украіны, — з'яўляецца харэаграфічная карціна «Хатынь».

Пра Хатынь шмат напісана. Пра яе трагедыю расказана ў камені і бронзе, у музыцы... На стала і наша чарга — харэаграфіі... Зразумела, вельмі складана пера-

даць мовай танца трагедыю беларускай вёскі, якую з усімі яе жыхарамі спалілі фашысцкія карнікі.

Аляксандр Рыгоравіч, аўтар лібрэта і пастаноўшчы гэтай работы, расказвае пра яе, хвалючыся:

— Увядзе сабе сцэну ў водблісках зарыва, п'яной ідзе стары, ідзе паміж спаленых аднавіноўцаў. Стары шукае сына, які ў тую жахліваю мінуту расстрэ-

буў недзе побач. Нарэшце, знаходзіць яго і нясе на руках...

Лейтматыў карціны — людзі нараджаюцца не для таго, каб вост так страшна загінуць. Яны нараджаюцца для шчасця. Не, не і не — смерці, не — вайне!

Наша ўвасабленне «Хатынь» будзе жыццёва-рэальным на сваім пафасу. На месцы знішчанага вёскі, спаленых людзей, на фоне комінаў на сцэне ўзні-

нуць тры бярозкі — нібы сімвал усёперамагаючага жыцця... Таго жыцця, дзе янога і змагаліся саветскія людзі.

Спадыемся, што глядач скажа сваё слова пра нашу новую работу. Дадамо яшчэ, што музыку да «Хатынь» напісаў Алег Янчанка, кампазітар, які адчувае драматызм такіх калізій... Рэпетыруем. І не спяшаемся ўключыць «Хатынь» у праграму канцэртаў. Тут трэба дамагацца філіграннай распрацоўкі.

...Праз некалькі дзён пасля нашай гутаркі ў Дзяржаўнай філармоніі адбылася творчая справаздача Беларускага

дзяржаўнага ансамбля танца, прысвечаная XXIV з'езду КПСС і XXVII з'езду Кампартыі Беларусі. Зала гарача апладырэвала пазытыўнаму «Лянку» і імклівай «Мяцеліцы», гарэзілівым «Хлопцам Палесся» і новым работам, пра якія мы расказалі, — «Сувеніру» або «Чаю па-рускі» і «Цыганская рапсоды».

Наперадзе ў ансамбль новыя дарогі, новыя маршруты, а яны працягаюць не толькі па нашай рэспубліцы — па ўсім Саюзе, па многіх зарубажных краінах.

Новага плёну яму! М. ГАРОХАУ.

ную жонку, за пагрозу забойства і злоснае хуліганства. Аканіўшыся другі раз, біў цяжарную жонку, яе бацькоў, выганяў іх з дома, падпальваў хлёб і рубаў сякерай жончыны рэчы. Шмат разоў пагражаў забіць дзяця.

Як тут апраўдае сябе грамадскасць, міліцыя? Праўда, 25 лютага ён быў адміністрацыйна пакараны, а 12 сакавіка ў міліцыі яго афіцыйна папярэдзілі, але гэта не зрабіла на яго ўражанні. І 10 чэрвеня ён забіў васьмімесячнага сына такім страшэнным і дзікім спосабам, які не можа прыдумаць нават самая жудасная фантазія: замкнуў дзяця на замок і падпаліў дом.

Я не юрыст і мне цяжка меркаваць аб пакаранні, якое належыць за тое ці іншае злачынства. Але адміністрацыйнае спажанне, папярэджанне ў міліцыі за хуліганства, пагрозу забойства і падпал хлява, — ці не занадта паблажліва? Увогуле, мяне не здзіўляе, што ўсё гэта скончылася трагедыяй.

Я павінна агаварыцца, што ўсе злачынцы, пра якіх я пішу, псіхічна нармальныя людзі.

Анейчык В. І., якога судзілі ў студзені 1970 года, таксама чалавек з непарушанай псіхікай, хоць у гэта цяжка паверыць, чытаючы судовую справу. У 1969 годзе ён быў асуджаны на год пазбаўлення волі за дэбашы, але вызвалены датэрмінова, як чалавек, які прыкладна паводзіў сябе ў зняволенні, прымаў удзел у грамадскім жыцці.

Ён вярнуўся да жонкі і двух дзяцей, якія без яго атрымалі два пакоі ў агульнай кватэры. Трэці пакой займала адзінокая, пажылая жанчына. Жыццё ў кватэры стала немагчымым. Біў жонку і ламаўся ў дзверы да суседкі, патрабуючы, каб яна выбралася з «яго» пакоя. Вось два эпизоды з іх жыцця, узятых з судовай справы.

«24 верасня муж прыйшоў дадому п'яны і, убачыўшы, што я гатую бульбу, сказаў, каб я зрабіла морэ. Калі морэ было гатова, ён сказаў, што я зрабіла не так, як трэба, і мы з сынам зноў пачалі абіраць для яго бульбу. Ён схінуў патэльню з пдыты, каб мяне ўдарыць, а потым пачаў вымагаць, каб я пайшла па гарэлку. У мяне не было грошай, а ён мяне пабіў. А сына ўдарыў у твар за тое, што ён са мной гаварыў».

Ударыў сына за тое, што той гаварыў з маці!

«22 кастрычніка кінуў акурак на падлогу і запатрабаваў, каб я яго падняла. Калі я адмовілася, ён пачаў патрабаваць, каб я стала перад ім на коленах...»

Прыводзячы гэты выпадак, я хачу сказаць не толькі пра дарослых, якія пакутуюць у адной кватэры з хуліганам. Мне хвалюе лёс двух хлопчыкаў 7 і 10 гадоў — Юры і Віця Анейчыкаў. Дзеці заўсёды прыходзілі ў школу з сніжкам. Віця аднойчы прыйшоў з сніжкам і плямамі на шыі — бацька яго душыў. Ціхія, запалоханыя, вучыліся яны дрэнна. Але іны раз на бацьку находзілі прыпадкі «любві» да сыноў. І тады... ён прымушаў іх піць віно, нават вадзіў для гэтага ў кафэ. «Калі не выпіць, не дам торг». Вось як гаворыць пра гэта Віця:

«У той дзень бацька прыйшоў п'яны і прымусяў мяне і Юру выпіць віна. Яно было вельмі моцнае, мы ап'янелі і пачалі свавольці. Тады бацька ўдарыў мяне кулаком у твар. Я страціў прытомнасць і не памятаю, ці біў ён мяне яшчэ. Калі апытомнеў, то ўбачыў, што з носа ў мяне цячэ кроў і ўся кашуля ў крыві... Я вельмі прашу, каб бацьку пасадзілі ў турму, хоць на той час, пакуль мы з Юрам нямыма падрасцём».

А вось што расказвае Юра: «Бацька ўзяў агурок і загадаў нам з Віцём трымаць яго за абодва канцы. Потым ён замакнуўся няжом і хацеў ударыць па пальцы Віці. Але Віця прыйшоў руку, а я ўсё трымаў агурок. Тады бацька разразаў мяне палец... Убачыўшы кроў, ён сказаў: «Давай я табе прысыплю», і пасыпаў соллю. Мне вельмі балела, але я не плакаў, бо баліць таты».

Анейчык, «які выправіўся» ў 1969 годзе, пасаджаны і ёсць падзея, што два хлопчыкі, Юра і Віця, стануць нармальнымі, паўнацэннымі людзьмі, што страшны след, пакінуты ў іх душах, аглядацца. Маці, школа ў неапатным даўгу перад гэтымі дзецьмі. І яны павінны гэты доўг выканаць.

А яшчэ вырасце Міша, які робіць урок ў рэгістратуры нашай паліклінікі, што будзе з дзецьмі Раісы Волкавай і дачкой Таццяны Смірновай? За іх мне балюча, пра іх, мне здаецца, трэба пачаць цяпер у першую чаргу.

Я ўрач, і натуральна, у мяне ўзнікаюць адпаведныя асацыяцыі. Мы змагаемся за кожную мінуту, кожную гадзіну жыцця нават пэўнасна хворых. Кожны дзень адважаны памі для хворых, наша перамога. Мы змагаемся з усіх сіл. Таму, што няма да-

ру кантоўнейшага за жыццё, нават калі гэта ўсяго толькі адзін дзень.

А дзесяці ў замкнутай хатняй турме нягоднік і садыст метадычна і беспакарана адбірае ў жанчыны гадзіны, месяцы, гады жыцця. Дзесяці непапраўна калецацца кволяны, безбаронныя дзіцячыя душы! Мы не маем права не заўважаць гэтага, мы не маем права не ўменшаваць! Кожны з нас павінен азірнуцца, убачыць і падумаць, што ён можа, што ён абавязан зрабіць.

Мы, медыкі, ведаючы, што бываюць бессімptomныя выпадкі туберкулёзу, штогод робім рэнтгенаўскія здымкі мільёнам людзей, каб не прапусціць такі выпадак. У хворых апацымным гастрытам можа ўзнікнуць рак страўніка. І мы рэгулярна аглядаем усіх хворых на гэтую хваробу. Бо калі ёсць хоць якая апаска, што хворы можа захварэць ракам, а ад нашай увагі, ад нашай насяржэванасці залежыць магчымасць своечасова захапіць пачатак хваробы, мы абавязаны зрабіць і мы робім усё, што ў нашых сілах.

Ці не трэба шырэй карыстацца гэтым прафілактычным метадам і органамі міліцыі? Калі ёсць апасенне, што з тысячы хуліганаў, якія пагражаюць смерцю сваім блізкім, хоць адзін выканае сваю страшную пагрозу, ці не з'яўляецца святым абавязкам грамадскасці не дапусціць гэтага ўсямімі спосабамі — своечасовай ізаляцыяй, пастаянным, самым уважлівым наглядам.

Заканчваючы артыкул, хачу сказаць, што ўсе прозвішчы, узятыя з судовых спраў, сапраўдныя. Прозвішчы ж маіх пацыентаў я замяніла. Чаму? Я думаю, чытачы налічка здагадацца. Мне страшна за іх, маіх і яшчэ чых-небудзь пацыентаў, жанчын з дзецьмі, чых-небудзь сясцёр, чых-небудзь калег па рабоце.

Гэтыя нататкі расказваюць пра факты выключныя, не ўласцівыя нашай рэчаіснасці, нашай маралі і этыцы. «У спецыяльнай пазіцыі партыі, у клопатах пра чалавека праўляецца рэальны гуманізм нашага грамадства». — гаварыў у Справаздачным дакладзе XXVII з'езду Камуністычнай партыі Беларусі першы сакратар ЦК КПБ П. М. Маішэраў.

Так, наш саветскі гуманізм самы высокі ў свеце. І разам з тым, наш гуманізм ваяўнічы, ён змагаецца за перамогу святла і чыстага ў чалавеку, у адносінах паміж людзьмі. Наш гуманізм прадугледжвае актыўнае супраціўленне ўсяму, што перавызначае нам жыццё і праўдзю.

Зноў «ЛіМа»

СЯБРЫ БЕЛАРУСКІХ ВYДАННЯЎ

Кіеск «Саюздруку», што на Мінскім аўтобусным вакзале, я прыкмеціў даўно. Не магу знайсці патрэбнага нумара часопіса — еду на аўтавакзал. Спатрабіўся яшчэ адзін экзэмпляр «ЛіМа» (а ў другой палове ліні газету ў Мінску знайсці амаль немагчыма) — ашоў туды ж.

Пазней захацелася бліжэй пазнаёміцца з дэмома сімпатычнымі жанчынамі — гаспадынямі кіеўска, Коган Сара Якаўлеўна... Дваццаць два гады прадае газет і часопісы, сем гадоў (з часу адкрыцця) — у кіеўскі № 104, Багалеўна Тэафра Пітэроўна. З васьмі гадоў працу ў «Саюздруку» пяць аддала абслугоўванню пасажыраў аўтавакзала.

— Ці ахвотна куплюць беларускія выданні?

— Яшчэ як! Мяркуюць самі. Штомсяці мы прадаём амаль дзве з паловай тысячы экзэмпляраў «Вожыка», трохі меней — «Работніца і сялянкі», тысячы — «Беларусі», сто дваццаць — «Маладосці», больш ста — газеты «Літаратура і мастацтва».

Пра формы прапаганды выданняў я ўжо не пытаюся. Пачаў друкавацца раман І. Пташнікова «Меніжы» ў «Полымі» — на прыдавак кіеўска лёг нумар часопіса, алгоритмы на патрэбнай старонцы. Гэтак жа паказалі пакупнікам, што публікуецца ў «Маладосці» раман І. Чыгрынова «Пляч пераноскі».

А уважлівая добразычлівая парада, даскавае слова! Ніба яны мала значыць у практыцы кіеўска?

Вядома, само месца кіеўска дае значную перавагу ў распаўсюджванні перыядыкі. Але, як кажуць, не заўсёды месца ўпрыгожвае чалавека...

Ва ўпраўленні «Саюздруку» даведваюся, колькі газетных кіеўска ў Мінску і ва ўсёй рэспубліцы. Аказваецца, адпаведна — 200 і 863. У думках многу гэтыя лічбы на колькасць часопісаў, што рэалізуюцца ў гэтым кіеўку. Якая ўпучальная атрымліваецца лічба!

Зразумела, ва ўсіх кіеўсках так прадаж не можа ісці. Але, калі б дзейнічала арганізавана справа, дык тыражаж нашых перыядычных выданняў маглі б вырастаць на добрую трэць гэтай лічбы.

Вячаслаў РАГОЙША.

УСТАЛІЦУ я прыхаў надворкам, і адрозу перада мной у поўную вейчаню паўстала нявыбраннае пытанне: дзе знайсці начлег? Каб ісці ў гасцінцу ў такі позні час, не магло быць і гаворкі: нічэ з мінулага года, калі я таксама прывідаў на справах, стаць у маіх вушах адзіны для ўсіх адміністрацый адказ: «Свабодных месца няма!» Пасутуючы ў думках, што прыйдзеца правесці ноч на вагзале, я выйшаў з вагона, і хадой чалавека, якому некуды і печэга спяшэцца, наіраваўся да вагзала.

— Анатоць, ці ты гэта? — рантам пачуў голас, які нешта мне нагадваў. Павярнуўшыся, я ўбачыў хударлівага перапутанага мучыцына прыкладна маіх год, абчэпанага з усіх бакоў сумамі, чумадамамі і сеткамі. На ім быў парочны і слабкі фартух, сінія фарменныя штаны, а на грудзях вісеў бліскучы кружок з нумарам і надпісам: «Насіцьшыня».

— Колькі авансаў, колькі пазумаў! — прачынаў мне руку мучыцына. — Не пазнаеш свайго школьнага слэбра Аліксея Перагуда? Ну, блэты буду — не пазнае!

Я хутчэй па няправільным выгавары літары «р» зым па абліччы ўцяміў, што сапраўды перада мной школьны слэбра.

— Якімі вятрамі да нас? — спытаў Аліксея, калі мы выйшлі на Прываказальную плошчу да стаянкі тэатра. Адым вонкам ён наіраваў на мяне, а другім пільна сачыў, колькі медыякоў адлічвае яму жанчына за паслугі.

— Ды ты на перападрыхтоўку? — перапытаў ён, нарэшце. — Ты, пэўна, вялікая шынша на роўным месцы, калі аб табе так клапоціцца?

— Шынша невялі-

кая, — адказаў я ў тон субіседніку. — У школе выкладаю.

— О-о-го, — жахнуўся Аліксея. — Грошы, відаць, лапатай заграбаеш? — ацэньваючыма поглядам азінуў ён мяне з ног да галавы. — Нішто насціомчык, рублёў на 150. Колькі атрымліваеш?

— Сто дваццаць. — Мне стала няёмка за

Мікола КУЗНЯЦОУ

СУСТРЭЧА

НА

ПЕРОНЕ

сбора даўніцтва, які разглядаў мяне як музэйны экспанат.

— А ты — на вагзале працуеш? — перабіў нарэшце я субіседніка.

— Якое там, — засмяяўся Аліксея. — Падрабляю.

— Валіны раскоды? — паспачуваў я.

— Як табе сказаць? — сумеўся ён. — Грошы — вада. Колькі іх ні мае, усё роўна мала здаецца. Працюю сантэхнікам і па сумяшчальніцтве слесарам па газе...

У мяне быў, напэўна, адзілены твар.

— Думаеш, прына? Адым забавы, кантрольныя абходы тады сады раблю, а так... болей жонкі дапамагаю. Яна ў мяне малойчына, у чатырох магазінах прыбіральніцкай паспявае. Атрымліваем удваіх ладны кўсман. Толькі грошы — гэта так, хобі. Можна сказаць, пераўвратан — мінулага. Рэаіснасць — іншая справа... Ты памятаеш? Толькі, як мяне з рэчкі цагнуў, калі я на тонкім лёдзе праваліўся? З табой за гэта можна

было б бутэльку распыць, ды жонка грошы прыхавала...

— Дробязі, — сказаў я. — Няўжо ты не зрабіў бы тое самае, калі б на тваім месцы апынуўся я?

Аліксея зрабіў выгляд, што не пачуў, працягнуў сваё.

— Дзесяці сядзіць май прыгажуня дома, а мо кватарантаў думае. Разумееш, кватэра трохпасажыя, з усімі выгодамі, а кватаранты збеглі. Што ім не спадабалася — не разумею. О, дарэчы, Ты ж тут заездом, табе кватэра мо хоць на тыдзень патрэбна? Не хвалойся, дарага, не вазьму. Усё такі школьны слэбра!

Я выціснуў з сябе ўсмішку.

— Не хвалойся, калі ласка. Мне чапае першыласны нумар з устаноўкай для кандыдзаванага паветра.

Я зрабіў некалькі крокаў насустрэч цямнеючаму гораду і рантам адчуў, быццам з мяне зваліўся цяжкі груз.

Мяс. М. ЧАРНЫСКАГА.

Ля труны начальніка.

— А потым ён заняўся выбуховымі рэчывамі...

МЕГАН.

ПАДАБЕНСТВА

Пасля тыднёвага адпачынку ў Рабленскім пансіянэце «Прадзесна» баранеса Салавейчык вярнулася ў Варшаву.

— Рассеялася трохі? — спыталі мя.

— Так, — адгукнулася баранеса. — Было даволі цікава.

— Кампанія прыемная? — ветліва запытаў Бяспальчык.

— Нічога асаблівага, — адказала. — Хіба толькі адзін пан быў так падобны на пазта Кошана, што проста не верылася. Бізніжы, як дзве кроплі вады.

— Можна гэта і быў пазт Кошан ўласнай персонай? — умяшаўся ў гаворку пан Куця.

— Мог адпусціць бародку і паехаць у Рабленку, каб паглядзець, што з гэтага будзе.

— Зусім не Кошан, — запрэстэзала баранеса. — Прозвішча яго Фабіяска і быў ён без бародкі. Усе ночы напярэць у холе гуляў у покер.

— Здраецца дзівоснае падобенства, — азваўся маістр Канкульчыянскі. — Часам прырода двойчы карыстаецца аднымі і тымі ж матрыцамі.

— Здраецца, я ведаю таго Фабіяска, — у прыгадаў Бяспальчык. — У карты круціць.

— Раздае так, што можна

траснуць ад смеху, — пацвердзіла баранеса. — Даволі прымітыўны тып.

— Факт, яму не шанцуе, — згадзіўся Бяспальчык. — Найчасцей перабірае. Калі цярозы, бывае і добрым чалавекам.

Баранеса паціснула плячамі.

— Цярозым я яго не бачыла. Аднойчы напісаў на мяне скаргу ў кіраўніцтва пансіянэта за тое, што я не пазычыла яму сто злотых.

— Ніколі я не чуў, каб ён каму аддаў пазычаныя грошы, — сказаў Бяспальчык. — Дробны зладзюга і ашуканец.

— І крэтын, — дадала баранеса. — Адной пані пагражаў, што напіша на яе данос за левыя перакананні.

— Нешта зашкодзіла небарак, — паспачуваў Бяспальчык. — Бракуе інтэлігентнасці.

— Увогуле, даволі цяжкі тып, — выказаўся пан Куця. — А з твару таксама падобны на пазта Кошана?

— З твару не, — запярэчыла баранеса Салавейчык. — Выглядае прыстойна і зусім у іншым родзе.

Пераклад з польскай В. ЛЯШЭВІЧА.

Паўло ТЫЧЫНА

ПАРАДА ПАЭТАМ

Трохі не даспіш, трохі не даясі — і вершы добрыя нішчэца. Мараль: калі хочаш быць паэтам, — не спі ўлежна.

не еж уекна. Старайся быць тонкім, каб хмель пазілі вакол цябе віўся.

Пераклад з украінскай Ю. ГАРБУК.

Мікола ВЯРШЫНІН

СКАРАЦІЎСЯ

Перш вершы доўгія пісаў, За што крытыкавалі. Ён карацей пісаць пачаў — Яго ўжо друкавалі.

Найкарацей! І прынцып той Стаў рысаю натуры. Не браўся болей ні за што, Пісаў мініяцюры.

Нашто, падумаў ён затым, Пакуты, пераробкі! Шчэ скараціўся. Скончыў тым, Што піша толькі...кропкі.

С. ПАПАР

НАРАДЖЭННЕ ПІСЬМЕННІКА-КАРОТНАФРАЗАВІНА

— Раман — нудна... Аповесць — доўга... На аповяданне — таксама не хапае чарплення... І куды падзець мудрыя думкі?

А. МАХНАЧ

АБАРАНІЎСЯ

У навуковым інстытуце даоў пяць Карпеў вучоны над праблемай. «Як голымі рукамі вожыка ўзяць!» — Была ягонаю праца тэма.

«Каб голымі рукамі вожыка ўзяць, З яго калючкі тэра сашчыпаць». Ён вывад гэтакі зрабіў І кандыдацкую... абараніў. г. Орша.

МІМАХОДЗЬ

Іосіф ЛЕШАНЮК

Не лятай высока—нізка сядзеш. У сумленнага сумлення не пытай — яно відаць.

Умей выірнуць і выырнуць.

М. ШУЛЬГА

Гавораць аб мяккіх, цвёрдых і зацярдзелых літарах. А хіба хто іх на зуб прабаваў?

Калі б авадзень працаваў, яму не было б часу кусацца.

З ПАДСЛУХАНАГА

— Дырэктар вярнуў на хвілінку. Зайдзіце праз гадзінку.

— Ваша сямейнае становішча? — Шматсямейны.

— Чаму яго прызвалі мікраспеваком? — Бо спявае толькі з мікрафонам.

— Ты ведаеш які-небудзь рэцэпт супраць каханця з перагата позірку? — Так. Трэба зірнуць шчы раз.

— Варта мяне выпіць крыху больш нормы, як на целе з'яўляюцца сінія плямы.

— Гэта мне знаёма. У мяне такая ж энергічная жонка.

Запісаў Р. БОХАН.

— Калі б мой муж кінуў піць, я б яму паўдзёрку паставіла.

Запісаў В. БАРОДЗІЧ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР, Мінскі.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Ордына Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Закарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака са-наратора — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вывучэння мастацтва аркітэктурны і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 33-22-19, бухгалтэры — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.